ΛΟΓΟΣ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΣ

ΣΥΝΤΑΧΘΕΙΣ ΚΑΙ ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ

ὑπὸ

ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ

Καθηγητοῦ τῆς Φιλοσοφίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν,

ἐν τῇ β΄. ἑορτῇ τῶν ἱδρυθέντων Ὀλυμπίων

ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου

ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΖΑΠΠΑ.

ΛΟΓΟΣ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΣ.

Περὶ τῆς πνευματικῆς προόδου τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀπ᾽ ἀρχῆς τοῦ ὑπὲρ πολιτικῆς αὐτοῦ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος ἕως τῆς σήμερον, συνταχθεὶς κατ᾽ ἐντολὴν τῆς ἀκαδημαϊκῆς Συγκλήτου καὶ ἐκφωνηθεὶς ἐν τῇ β᾽. ἑορτῇ τῶν ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Εὐαγγέλη Ζάππα ἱδρυθέντων Ὀλυμπίων ὑπὸ Φιλίππου Ἰωάννου, καθηγητοῦ τῆς Φιλοσοφίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν.

Ἀφοῦ ἡ Ἑλλὰς μετὰ μακροχρόνιον νέκρωσιν ἐξηγέρθη κατὰ θείαν εὐδοκίαν ἐκ τοῦ πολιτικοῦ τάφου εἰς νέαν ζωήν, εἵπετο κατὰ λόγον φυσικὸν νὰ ἀναζήσωσιν ἐν αὐτῇ καὶ ἐκ τῶν ἀρχαίων θεσμίων καὶ δημοσίων ἱδρυμάτων ἐκεῖνα, ὅσα εἰς πλήρωσιν οὐχὶ ἐφημέρων ἀλλ᾽ ἀϊδίων χρειῶν τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας ὁπωσδήποτε συντελοῦντα δεικνύονται εἰς τὴν ζωὴν τῆς ἀνθρωπότητος ἀείποτε χρήσιμα. Ἀνέζησεν ἤδη ἐν Ἀθήναις ὁ Ἄρειος Πάγος ὡς ὑπέρτατον δικαστήριον πρὸς τὰς περιστάσεις τῆς καθ᾽ ἡμᾶς Ἑλληνικῆς πολιτείας ἁρμοδίως ἐῤῥυθμισμένος. Ἀνέζησεν ἡ ἐξελίσσουσα καὶ κρατύνουσα τὸ πνεῦμα τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας Ἀκαδημία περιβεβλημένη νέον σχῆμα καὶ πρὸς τὰς νῦν ἐπιστημονικὰς χρείας προσηκόντως μεθηρμοσμένη. Ἀνέζησεν ἡ πολιτικὴ ἐκκλησία, ἐν ᾗ οἱ νόμοι καὶ τὰ κοινὰ τῆς πολιτείας συμφέροντα συζητοῦνται ὑπὸ τῶν ἐπιτρόπων τοῦ λαοῦ καὶ ψηφίζονται, συντεταγμένη συμφωνότερον πρὸς τὰ μαθήματα τῶν παρελθόντων αἰώνων, πρὸς τὴν πεῖραν καὶ τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῶν νεωτέρων πολιτειῶν. Ἀναζῶσι δὲ νῦν καὶ οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες πρὸς τὸν νέον τῶν λαῶν βίον καὶ τὰς νέας τῆς Ἑλλάδος περιστάσεις καὶ χρείας ἐπιτηδείως εὐθετημένοι. Ὀφείλεται δὲ τοῦ ἀρχαίου τούτου θεσμίου ἡ καθ᾽ ἡμᾶς ἀναβίωσις εἰς τὴν θερμὴν καὶ νοήμονα φιλοπατρίαν ἑνὸς φιλα-

γάθου καὶ ἀξιεπαίνου ὁμογενοῦς, τοῦ ἀειμνήστου Εὐαγγέλου Ζάππα, ὅστις, ἀφοῦ πολλὰ ἔτη συνηγωνίσθη μετὰ τῶν ὁμογενῶν του ἐν Ἑλλάδι διὰ τῶν ὅπλων τὸν κάλλιστον καὶ λαμπρότατον τῶν ἀγώνων, μετὰ τὸ τέλος τούτου, ὅτε ἡ πατρὶς ἀπαλλαχθεῖσα τῆς βαρβάρου δεσποτείας καὶ ἐν εἰρήνῃ βασιλευομένη δὲν εἶχε πλέον χρείαν τοῦ πυροβόλου καὶ τῆς σπάθης αὐτοῦ, μετέβη εἰς τὴν ἀλλοδαπήν· καὶ ἐκεῖ διὰ τῆς νοημοσύνης, τῆς φιλοπονίας καὶ οἰκονομικότητός του δυνηθεὶς νὰ συλλέξῃ πλοῦτον ἱκανόν, δὲν μετεχειρίσθη αὐτὸν ὡς οἱ πολλοὶ εἰς τρυφὴν καὶ εὐπάθειαν, ἀλλὰ καὶ μακρόθεν ἀποβλέπων πάντοτε μετὰ στοργῆς υἱϊκῆς εἰς τὴν φιλτάτην πατρίδα του ἀπεφάσισε νὰ καταστήσῃ ἑαυτὸν εἰς ταύτην αἰωνίως ὠφέλιμον διὰ σκοπίμου διαθεσεως τοῦ ῥηθέντος προϊόντος τῶν πολυχρονίων του πόνων. Τιμὴ καὶ δόξα εἰς τὸν φιλάγαθον ἄνδρα! αἰωνία εὐγνωμοσύνη πρὸς τὸν ἄξιον συνεπαρχιώτην καὶ μιμητὴν τῶν Καπλανῶν, τῶν Σωσιμῶν, τῶν Ῥιζαρῶν, τῶν Ἀρσακῶν, τῶν Τοσιτσῶν καὶ τόσων ἄλλων γενναιοφρόνων τέκνων τῆς καλλιγόνου Ἠπείρου, ὧν ἡ μνήμη θέλει ζήσῃ ἐν εὐλογίαις, ἐφ' ὅσον ζῇ ἡ Ἑλλὰς καὶ ζῇ ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν Ἑλλήνων τῆς εὐγνωμοσύνης τὸ αἴσθημα.

Ἀλλὰ τίς ἡ αἰτία τῶν δημοσίων ἀγώνων καὶ καὶ ὁ σκοπός;

Ἐξετάζοντες τοὺς ἀρχαίους πανηγυρικοὺς ἐν Ἑλλάδι ἀγῶνας, ὧν τὸ κλέος διῃώνισεν ἡ λιγύφθογγος τοῦ Πινδάρου λύρα, εὑρίσκομεν ὅτι ἡ αἰτία αὐτῶν δὲν ἦτο ἁπλῆ· ἀλλά, ἐν ᾧ ἄμεσον σκοπὸν εἶχον τὴν τιμὴν Θεοῦ τινος πανυγηριζομένου ἢ ἥρωος καὶ τὴν ψυχικὴν τῶν πανηγυριζόντων τέρψιν καὶ διάχυσιν, ἐμμέσως ἀπέβλεπον, τοὐλάχιστον κατὰ τοὺς ἔπειτα χρόνους, εἰς σκοπὸν ἀπώτερον καὶ βιωφελέστερον, τὴν ἄσκησιν τῶν ἀνθρώπων εἰς ἔργα καὶ ἐπιτηδεύματα ἔχοντα μεγίστην πρός τε αὐτοὺς τοὺς ἐπιτηδεύοντας και πρὸς τὴν ὅλην πολιτικὴν κοινωνίαν ἀξίαν. Ἐνῷ δηλονότι ὁ ἄνθρωπος εἶναι πρὸς τοὺς ὁμοίους του φύσει κοινωνικός, ἀρέσκεται φύσει καὶ εἰς την παρ' αὐτοῖς εὐδοκίμησιν καὶ τὴν παρ' αὐτῶν εὐφημίαν· ἡ δ' ἐπιθυμία τοῦ εὐδοκιμεῖν παρὰ τοῖς ὁμοίοις καὶ πανηγυρικῶς εὐφημεῖσθαι γίνεται ἰσχυρὸν ψυχολογικὸν ἐλατήριον πρὸς τὰ ἔργα καὶ ἐπιτηδεύματα ἐκεῖνα, ἅτινα διὰ τὴν μεγάλην ἀξίαν των ἕλκουσιν ἐπὶ τοὺς ἐπιτηδεύοντας τὴν τιμὴν καὶ τὸν ἔπαινον τῶν ἀνθρώπων. Τῷ ὄντι ὁ διὰ πόνων συνεχῶν καὶ ἀσκήσεως ἀποδείξας ἑαυτὸν ὑπέρτερον τῶν ἄλλων ἐν μεγάλῳ τινὶ καὶ κοινωφελεῖ ἔργῳ καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ πολλῶν μαρτύρων ἐν πανηγύρει τιμώμενος αἰσθάνεται πολὺ μεγαλητέραν τὴν ἐπὶ τῇ ἐπιτυχίᾳ

χαράν· γευθεὶς δ' ἅπαξ τῆς πνευματικῆς ἐκείνης ἡδονῆς μυωπίζεται πάντοτε ὑπὸ τῆς διεγειρομένης νέας ἐπιθυμίας αὐτῆς πρὸς πόνους μεγαλητέρους καὶ καθίσταται χάριν αὐτῆς καὶ τῶν κινδύνων ὀλιγωρότερος.

Ἐὰν συγκρίνωμεν τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους πανηγυρικοὺς ἀγῶνας πρὸς τοὺς καθ' ἡμᾶς τιθεμένους, εὑρίσκομεν οὐσιώδη τινὰ διαφορὰν αὐτῶν πρὸς ἀλλήλους προερχομένην ἐκ τούτου, ὅτι εἰς ἄλλα μὲν πράγματα ἀπενέμετο τότε ἡ μεγίστη ἀξία, εἰς ἄλλα δὲ ἀπονέμεται νῦν. Κατὰ μὲν τοὺς ἀρχαίους αἰῶνας, ὅτε οἱ ἄνθρωποι ἄνευ χρειῶν ἐπινοητῶν ἔζων φυσικωτέραν καὶ ἁπλουστέραν ζωὴν καὶ ἦσαν ὑπὸ τῆς ἐννοίας τοῦ δικαίου δυσαγωγότεροι, χειροκρατικώτεροι δὲ καὶ ἑτοιμότεροι εἰς χρῆσιν τῆς βίας, ἡ ῥώμη καὶ τῶν σωματικῶν δυνάμεων ἡ ἀνάπτυξις εἶχον φυσικῷ τῷ λόγῳ μεγίστην ἀξίαν, ὡς καθιστῶντα τὸν ἄνθρωπον ἐπιτηδειότερον καὶ ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἄλλους ἀπὸ παντοίων κινδύνων νὰ σώζῃ, ὑπισχνούμενα δὲ εἰς τὸν ἔχοντα αὐτὰ κράτος καὶ δόξαν· διὸ εἰς τὴν σωματικὴν ἄσκησιν ἀπέβλεπον κυριώτερον οἱ πανυγηρικοὶ τῶν ἀρχαίων ἀγῶνες· ἡ δὲ ἐν αὐτοῖς νίκη καὶ ἡ ἕνεκα ταύτης ἀπονεμομένη δημοσία τιμὴ ἐνομίζοντο τῶν ἀνθρωπίνων ἐπιθυμιῶν ὅρος ἀκρότατος, ὡς ἀλλαχόθεν τε καὶ ἐκ πολλῶν χωρίων τοῦ Πινδάρου μανθάνομεν. (α) Σπανιώτερον δὲ ἐτίθετο ἀγὼν μουσικῆς, κιθαρῳδίας καὶ αὐλήσεως. (β) Βραδύτερον δέ, καθόσον τὰ ἤθη ἐξημεροῦντο καὶ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἀνεπτύσσετο, εἰσήχθησαν καὶ ἐπιδείξεις λόγων, ἤτοι

(α) Ἴδε Πινδάρου Ἰσθμ. α. ἐπῳδ. γ. ἔτι Ὀλυμπ. γ. ἐπῳδ. γ, ἔτι Πυθ. ά τέλος.

Ἴδε προσέτι καὶ τὸ ἱστορούμενον περὶ τοῦ περιοδονίκου Διαγόρου τοῦ Ῥοδίου παρὰ Κικέρωνι Tusc. I. 46 καὶ παρὰ Πλουτάρχῳ Πελοπ. κεφ. 34.

Ἐπειδὴ ἡ ῥώμη καὶ αἱ σωματικαὶ δυνάμεις εἶχον κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους αἰῶνας μεγίστην ἀξίαν, διὰ τοῦτο καὶ νόμοι ἴδιοι ἑκάστης πόλεως, π. χ. οἱ τοῦ Λυκούργου, ἐπέβαλλον εἰς τοὺς νέους τὴν σωματικὴν ἄσκησιν.

(β) Ἴδε. Στράβ. βιβλ. θ'. κεφ. 3. Παυσαν. βιβλ. 1 κεφ. 3. ἔτι Πυθιον. εἰδ. ιβ. δι' οὗ ὑμνεῖται ὁ Ἀκραγαντῖνος Μίδας νικήσας ἐν αὐλήσει.

ποιήσεως, ῥητορικῆς, ἱστορίας καὶ ἄλλων ἐπικτήτων προτερημάτων. (γ).

Εἰς δὲ τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους, ὅτε διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ ἡ ἐξημέρωσις τῶν ἠθῶν προεχώρησεν, ἡ ἔννοια τοῦ δικαίου ἔλαβε πλειοτέραν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων δύναμιν, ἡ πρὸς εὐζωΐαν ῥοπὴ καὶ ἡ σπουδὴ πρὸς παρασκευὴν τῶν μέσων αὐτῆς ηὐξήθη, ἡ δὲ πρόοδος τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς μηχανικῆς παρέχει καθ' ἡμέραν ὅπλα πολεμικὰ τελειότερα, ἅτινα θεωροῦντες ἀναβοῶμεν πολὺ δικαιότερον τὸ τοῦ Ἀρχιδάμου ἐκεῖνο· *Ἡράκλεις· ἀπόλωλεν ἀνδρὸς ἀρετά·* εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς, λέγω, χρόνους ἡ ῥώμη καὶ τῶν σωματικῶν δυνάμεων ἡ ἀθλητικὴ ἀνάπτυξις ἀπέβαλον μέγα μέρος τῆς προτέρας αὐτῶν ἀξίας. Ἡ τέχνη προοδεύουσα πάντοτε ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ἐπιστήμης καὶ ὁδηγουμένη ὑπὸ τῆς γνώσεως τῶν νόμων τῆς φύσεως καὶ τῆς σκοπίμου χρήσεως τῶν ταύτης δυνάμεων, εὗρε μέσα νὰ δαμάσῃ τὴν ῥώμην, νὰ δεσμεύσῃ αὐτὴν εἰς τὸ θριαμβευτικὸν ἅρμα της καὶ σύρῃ ὄπισθέν της, ὅπως ποτὲ ὁ Ἀχιλλεὺς τὸ πτῶμα τοῦ Ἕκτορος. Ἡ βιομηχανία, καταστᾶσα τῶν νεωτέρων κοινωνιῶν ὁ πλοῦτος, ἡ ἰσχὺς καὶ ἡ δόξα, ἑλκύει τὰ μάλιστα τὴν προσοχὴν τῶν ἀνθρώπων καὶ διεγείρει τὴν ἅμιλλαν αὐτῶν πρὸς ἀλλήλους. Ἐντεῦθεν καταφαίνεται, διατὶ οἱ δημόσιοι ἀγῶνες ἐδέησεν εἰς τὸν ἡμέτερον αἰῶνα νὰ ἀλλάξωσι καὶ ἤλλαξαν μορφὴν καὶ κατεύθυνσιν· διατὶ ἀντὶ ἐπιδείξεως ῥώμης, εὐκαμψίας καὶ εὐκινησίας σωματικῆς προετιμήθη ἡ ἐπίδειξις ὑπεροχῆς ἐν τέχναις ὠφελίμοις εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον καὶ ἐν ἐπιστήμαις φωτιζούσαις καὶ ὁδηγούσαις τὰς τέχνας εἰς τὴν πορείαν των. Ἐντεῦθεν ἔτι καταφαίνεται καὶ ἡ σύνεσις τοῦ ἀειμνήστου ἱδρυτοῦ τῶν νέων παρ' ἡμῖν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, ὅστις σκοπὸν αὐτοῦ κυριώτερον ἔθηκε τὴν διέγερσιν τῆς ἁμίλλης τῶν ὁμογενῶν περὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας καὶ βιομηχανίας καὶ τὴν δι' αὐτῶν προαγωγὴν τῆς εὐημερίας τοῦ ἔθνους. Κατανοήσας δὲ ὁ ἀνὴρ ὅτι ἡ πρόοδος τῶν βιοποριστικῶν ἐπιτηδευμάτων συναρτᾶται σφιγκτὰ μετὰ τῆς διανοητικῆς προόδου αὐτῶν ὥρισε νὰ βραβεύηται κατὰ πᾶσαν ὀλυμπιακὴν πανήγυριν ἐξαίρετόν τι φιλολογικὸν φιλοπόνημα καὶ προσέτι νὰ συντάσσηται ἑκάστοτε καὶ

(γ) Ἴδε Παυσαν. βιβλ. ς'. κεφ. 17 Πλάτων· Ἱππίαν σελ. 363 καὶ 368. Ἀθήν. βιβλ. ιδ'. κεφ. 12. Λουκιαν. Περὶ Ἡροδότου. Πλούτ. βίοι τῶν δέκα ῥητόρ. σελ. 836.

ἀπαγγέλληται δημοσίᾳ λόγος Ὀλυμπιακὸς, δηλωτικὸς τῆς διανοητικῆς τῶν Ἑλλήνων καθ' ἑκάστην Ὀλυμπιάδα προόδου.

Κατὰ τὰ περὶ τῶν νέων Ὀλυμπίων διατεταγμένα ὁ πρῶτος Ὀλυμπιακὸς λόγος ὀφείλει νὰ περιλάβῃ πενταετίαν ὁλόκληρον ἀπὸ τοῦ πρώτου τῆς ἑλληνικῆς αὐτονομίας ἔτους ἕως τῆς σήμερον· τὸν δὲ λόγον τοῦτον κληθεὶς ὑπὸ τῆς Ἀκαδημαϊκῆς Συγκλήτου νὰ παρασκευάσω καὶ ἀπαγγείλω σήμερον, ἐδέχθην τὴν ἐντολὴν μετὰ δισταγμοῦ, δυσπιστῶν μὲν εἰς τὰς δυνάμεις μου, ἐπιθαῤῥῶν δὲ εἰς τὴν ἐπιείκειαν τοῦ εὐμενοῦς ἀκροατηρίου μου.

Ἵνα δηλωθῇ ἡ πνευματικὴ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους πρόοδος ἀπὸ τοῦ ὡρισμένου χρονικοῦ σημείου, προαπαιτεῖται ἡ γνῶσις τῆς κατὰ τὸ αὐτὸ χρονικὸν σημεῖον πνευματικῆς αὐτοῦ καταστάσεως. Χρεία ἄρα πρὸ παντὸς ἄλλου νὰ ἀναδράμωμεν εἰς τοὺς θλιβεροὺς τῆς δουλείας χρόνους καὶ διέλθωμεν αὐτοὺς δι' ἑνὸς βλέμματος, ἵνα ἴδωμεν πῶς εἶχον τότε τὰ τῆς παιδείας τοῦ ἔθνους.

Ἡ πρώτη ἀρχὴ τῆς πνευματικῆς του ἑλληνικοῦ γένους ζωῆς κρύπτεται εἰς τὰ νέφη τῶν προγενεστέρων τῆς ἱστορίας αἰώνων· τὴν δ' ἀκμὴν αὐτῆς ἀναγινώσκομεν εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ μελετῶμεν μετὰ θαυμασμοῦ εἰς τὰ διασωθέντα μέχρις ἡμῶν ἀθάνατα αὐτῆς προϊόντα. Ἀφοῦ ἡ ῥηθεῖσα πνευματικὴ τοῦ ἔθνους ζωὴ προβᾶσα κατὰ μικρὸν εἰς ἀκμὴν θαυμασίαν παρήγαγε τοὺς ἀρίστους ἐκείνους καρποὺς, οἵτινες αἰῶνας πολλοὺς διέθρεψαν καὶ καθήδυναν καὶ νῦν ἔτι δ ατρέφουσι καὶ ἡδύνουσι τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, μεταδοθεῖσα δὲ διὰ μὲν τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν εἰς πολλοὺς τῶν λαῶν τῶν κατοικούντων τὰς παραλίους χώρας τῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Εὐξείνου πόντου, διὰ δὲ τῶν κατακτήσεων τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου εἰς τὰ ἔθνη τῆς ἐνδοτέρας Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς, ἐξέτεινε μακρὰν τὰ ὅρια τοῦ ἑλληνισμοῦ (δ), ἤρχισεν ἀπὸ τῆς γ'. πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος

(δ) Τότε ἠλήθευσεν ἐπ' εὐρυτέρου κύκλου ὅ,τι ὁ Ἰσοκράτης (ἐν τῷ πανηγυρικῷ, (κεφ. ιγ') εἶπε περὶ τῆς πόλεως τῶν Ἀθηναίων, ὅτι καλλιεργήσασα τοὺς λόγους καὶ τὴν ἐπιστήμην, καὶ γενομένη τούτων διδάσκαλος *πεποίηκε τὸ τῶν Ἑλλήνων ὄνομα μηκέτι τοῦ γένους, ἀλλὰ τῆς διανοίας δοκεῖν εἶναι, καὶ μᾶλλον Ἕλληνας καλεῖσθαι τοὺς τῆς παιδεύσεως* (τῶν Ἑλλήνων) *ἢ τοὺς τῆς κοινῆς φύσεως μετασχόντας*.

νὰ παρακμάζῃ κατ' ὀλίγον καὶ νὰ μαραίνηται. Ὅμως ἡ βραδεῖα παρακμὴ καὶ ὁ μαρασμὸς δὲν ἐπήνεγκαν τὸν θάνατον· ἀλλὰ, καὶ ἀφοῦ ἡ ἑστία τῆς πνευματικῆς ἐκείνης ζωῆς μετετοπίσθη ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ κατόπιν εἰς τὸ Βυζάντιον, εἶχεν αὐτὴ ἀκόμη δύναμιν ἱκανὴν νὰ συνέχῃ καὶ ζωοποιῇ τοὺς ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ἀσίᾳ καὶ Ἀφρικῇ ἐξελληνισθέντας καὶ εἰς ἓν μέγα πολιτικὸν σῶμα συναφθέντας λαοὺς, νὰ ἀποκρούῃ δὲ ἀπ' αὐτοῦ τὰς παντοίας φθοροποιὰς τῶν βαρβαρικῶν λαῶν ἐπιδράσεις (ε).

Ὀλέθριος ἰδίως εἰς τὴν πνευματικὴν τοῦ ἑλληνικοῦ γένους ζωὴν ἐδείχθη ὁ ὁρμητικὸς ἐνθουσιασμὸς τῶν πρώτων ὀπαδῶν τῆς μωαμεθανικῆς θρησκείας, ἥτις κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἑβδόμου μ. Χ. αἰῶνος ὑπ' ἀνδρὸς εὐφαντασιώτου ἐν Ἀραβίᾳ πλεισθεῖσα διεδόθη μὲ τεραστίαν ταχύτητα εἰς τὴν ἀραβικὴν χερσόννησον, τὴν Συρίαν, τὴν Αἴγυπτον καὶ τὰς ἑξῆς βορείους χώρας τῆς Ἀφρικῆς, πολεμοῦσα πανταχοῦ τὰς προγενεστέρας θρησκείας οὐχὶ διὰ λόγων, ἀλλὰ διὰ τῶν ὅπλων, καὶ πολλαπλασιάζουσα

(ε) Αἱ μαθήσεις, αἱ συνιστῶσαι κυρίως τὴν ἑλληνικὴν ἐπιστήμην ἐν τῇ ἀκμῇ του ἑλληνισμοῦ, ἦσαν ά. αἱ περὶ *Λόγους*, δηλαδὴ ἡ Ποίησις, ἡ Ῥητορικὴ, ἡ Ἱστορία· καὶ β'. ἡ *Φιλοσοφία*, ἀφ' ἧς ἔπειτα, ὡς ἀπὸ *πανδεχοῦς* ἐπιστήμης, ἀπεχωρίσθη ἡ καθαρὰ καὶ ἐφηρμοσμένη Μαθηματικὴ καὶ ἡ Φυσικὴ, ἡ τὴν Γεωγραφίαν, τὴν Ἀστρονομίαν καὶ τὴν Ἰατρικὴν περιέχουσα. Ἡ παρακμὴ τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης ἤρχισεν ἀπὸ τῶν *περὶ τοὺς Λόγους μαθήσεων* καὶ τῆς κυρίως καλουμένης *Φιλοσοφίας*· αἱ δὲ λοιπαὶ μαθήσεις, μάλιστα ἡ Μαθηματικὴ καὶ ἡ Ἰατρικὴ μετὰ τῶν κλάδων αὐτῶν ἀναπτυχθεῖσαι πλειότερον κατὰ τὴν ἀλεξανδρινὴν ἐποχὴν ἤρχισαν βραδύτερον νὰ μαραίνωνται. Ἐπὶ δὲ τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς πᾶσαι αἱ ἐπιστῆμαι παρήκμασαν. Ὁ πνευματικὸς ἀγρὸς ἀμελῶς καὶ ἐπιπολαίως γεωργούμενος ἀπέβαλεν οὕτω τὴν παραγωγικήν του δύναμιν, ὥστε οὐδεὶς γενναῖος καρπὸς παρήγετο πλέον, οὐδὲν νέον ἐπιστημονικὸν πόνημα ἀνεφαίνετο περιέχον προσθήκην τινὰ εἰς τὰς προτέρας ἐπιστημονικὰς γνώσεις. Πᾶσα σχεδὸν ἐπιστημονικὴ ἐνέργεια περιωρίζετο εἰς ἐγχειρίδια καὶ ἐπιτομὰς, εἰς ἑρμηνείας, ὑπομνηματισμοὺς καὶ σχολιάσεις τῶν ἀρχαιοτέρων πονημάτων. Ἡ Ἱστορία, ἐφόσον τὸ γενναῖον φρόνημα ἐσώζετο εἰς τὸν ἐπικρατοῦντα τῆς νέας Ῥώμης λαόν, τὸ δὲ ἀρχαῖον στρατι-

διηνεκῶς οὐχὶ διὰ τῆς πειθοῦς, ἀλλὰ διὰ τοῦ τρόμου τοὺς προσηλύτους της. Ὁ θρησκευτικὸς τῶν Μωαμεθανῶν ἐνθουσιασμός, ἀποκρούων πᾶν ὅ,τι ἐνομίζετο ἀσύμφωνον πρὸς τὴν νέαν θρησκείαν, κατεπολέμει τὴν ἀλλοτρίαν ἐπιστήμην πανταχοῦ, ὅπου οἱ φιλοπόλεμοι ἐκείνης ὀπαδοὶ ἐξέτεινον διὰ τῶν ὅπλων τὸ κράτος των. (ζ).

ωτικὸν τῶν Ῥωμαίων πνεῦμα διέμενεν ἔτι εἰς τοὺς πολυμιγεῖς αὐτῆς στρατούς, εἶχε τροφὴν ἱκανὴν καὶ διετήρει ἱκανῶς τὴν σημασίαν ἑαυτῆς καὶ ἀξίαν· ἀπέβαλε δ'αὐτὴν καθόσον ἡ ζωτικὴ τοῦ συνόλου δύναμις ἐξησθένει, οἱ ἐν ἀρχαῖς ἐχαυνοῦντο ὑπὸ τρυφῆς ἢ διεφθείροντο, τὸ φρόνημα τοῦ λαοῦ ἐταπεινοῦτο. Ἡ *Ῥητορικὴ* μείνασα ἄνευ πολιτικοῦ βήματος καὶ ἄνευ ἀγωνιστηρίου δικανικοῦ, περιωρίζετο εἰς τὸν ἄμβωνα. Ἡ δὲ *Ποίησις* ἀποβαλοῦσα τὴν ἀρχαίαν της πτέρωσιν ἠσχολεῖτο εἰς ταπεινὰς καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀτυχεῖς μιμήσεις ἀρχαιοτέρων ἑλληνικῶν ποιημάτων· μετὰ δὲ τὰς σταυροφορικὰς στρατείας καὶ τὴν ἐγκατάστασιν σταυροφορικῆς κυρείας εἴς τινας ἐπαρχίας τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας μεταλαβοῦσα κατ' ὀλίγον τοῦ ἱπποτικοῦ τῶν σταυροφόρων πνεύματος παρήγαγε καί τινα μεθερμηνεύματα ἢ ἀπομιμήματα τῆς ῥωμανικῆς τοῦ μέσου αἰῶνος ποιήσεως, περὶ ὧν ἴδε ἔμπροσθεν τὰ περὶ προόδου ἐν τῇ ποιήσει. Καὶ αὐτὴ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἡ ἀπὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ ἐν τῇ βυζαντινῇ αὐτοκρατορίᾳ ἐπικρατήσασα διεφθείρετο κατ' ὀλίγον παρὰ τῷ ἀγραμμάτῳ λαῷ διὰ τῆς καθημερινῆς πρὸς τοὺς ἀλλογλώσσους ἐπιμιξίας καὶ ἐπτωχύνετο καθ' ὕλην τε καὶ κατ' εἶδος, ἀποβάλλουσα κατὰ μικρὸν τὸν ἀρχαῖον τῶν συνωνύμων λέξεων πλοῦτον καὶ τὴν μεγάλην ποικιλίαν τῶν τύπων, δι' ὧν αἱ ποικίλαι τῶν ἐννοιῶν ἀναφοραὶ παριστάνονται. Οὕτω δὲ ἐσχηματίσθη κατ' ὀλίγον δημώδης τις διάλεκτος χρήσιμος εἰς κοινὴν ὁμιλίαν καὶ διεκρίθη ἀπὸ τῆς ἀρχαίας γλώσσης, ἥτις ἔμεινε γλῶσσα γραπτὴ παρὰ μόνοις τοῖς πεπαιδευμένοις εὔχρηστος. Ἡ ῥηθεῖσα δημώδης γλῶσσα καταφρονουμένη μέχρι τινὸς ὑπὸ τῶν πεπαιδευμένων δὲν ἠξιώθη, καθόσον γνωρίζομεν, τῆς ἐν γραφῇ χρήσεως, εἰμὴ κατὰ τὸν ια. αἰῶνα καὶ ἑξῆς.

(ζ.) Ἀποτέλεσμα λυπηρότατον καὶ τεκμήριον τοῦ πρὸς τὴν ἀλλοτρίαν ἐπιστήμην πολεμίου πνεύματος τῶν μωαμεθανῶν ὑπῆρξεν ἡ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ βιβλιοθήκης πυρπόλησις, περὶ ἧς νεώτεροί τινες ἱστορικοὶ ἄνευ λόγου ἰσχυροῦ ἀμφιβάλλουσι.

Τοῦ κακοῦ τούτου ἰατρεία τις ἠλπίσθη ἐκ τῶν ἐπιγενομένων σταυροφορικῶν στρατειῶν· ἀλλ' ἡ ἐλπὶς αὕτη ἀπέβη ματαία· διότι ἡ παράσπονδος καὶ πρὸς τὴν κατ' ἀρχὰς ἐπιδειχθεῖσαν ἁγνὴν χριστιανικὴν πρόθεσιν ἐναντία διαγωγὴ τῶν φιλαρπάγων καὶ χειροκρατικῶν Σταυροφόρων, οἵτινες ἥρπασαν καὶ κατεκράτησαν πολλὰς τῆς Βυζαντινῆς ἀρχῆς ἐπαρχίας, ἐπὶ ἑξήκοντα δὲ ἔτη καὶ αὐτὴν τὴν πρωτεύουσαν, ἐξησθένωσε πολὺ τὴν συνεκτικὴν δύναμιν τοῦ συνόλου τῶν συγκροτούντων τὴν βυζαντινὴν Αὐτοκρατορίαν λαῶν καὶ διευκόλυνε δυστυχῶς τὴν βραδύτερον συμβᾶσαν παντελῆ ταύτης διάλυσιν. Οὕτως ὁ ἑλληνισμὸς δὲν ἐπολεμήθη μὲν ἀμέσως καὶ ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων, ἐμμέσως ὅμως ἔλαβεν ἐξ αὐτῶν μέγα τραῦμα.

Ὀλεθριωτέρα πρὸς τὴν πνευματικὴν τοῦ ἑλληνικοῦ γένους ζωὴν κατέστη ἡ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Μωάμεθ θρησκοληψία βραδύτερον, ὅτε συνεζεύχθη μετὰ τῆς ἀγριότητος τῶν τουρκικῶν ἐκείνων φυλῶν, αἵτινες ἀπὸ τῶν πέραν τοῦ Ὤξου καὶ Ἰαξάρτου τόπων τῆς μέσης Ἀσίας πρὸς μεσημβρίαν καὶ δυσμὰς ὁρμηθεῖσαι καὶ εὐρυτάτας χώρας καταλαβοῦσαι ἦλθον εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς ἐξ Ἀραβίας κατακτητὰς τῆς Περσίας καὶ ὀπαδοὺς τῆς νέας θρησκείας καὶ ἔγειναν προσήλυτοι καὶ ἰσχυροὶ ταύτης πρόμαχοι. Τῶν ῥηθεισῶν φυλῶν μοῖραί τινες μετὰ πολλὰς περιπετείας, ἃς ἀναγινώσκομεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἑνωθεῖσαι ὑπὸ τὸν μέγαν Ὀθωμανὸν κατέστησαν ὑπ' αὐτὸν καὶ τοὺς διαδόχους αὐτοῦ ἐν τῇ ἐλάσσονι Ἀσίᾳ ἐπικινδυνότατοι καὶ ἀδιάλλακτοι πολέμιοι τοῦ βυζαντινοῦ βασιλείου, ἐν ταὐτῷ δὲ καὶ ἀντίμαχοι τῆς πνευματικῆς τοῦ ἑλληνικοῦ γένους ζωῆς οὕτω δεινοί, ὥστε ἤθελον βεβαίως ἐπενέγκει εἰς ταύτην τὸν θάνατον, ἐὰν ὁ θάνατος ἦτο εἰς αὐτὴν πεπρωμένος, ἤτοι ἐὰν ἦτο προωρισμένον ἐν τῇ Βουλῇ τοῦ Ὑψίστου νὰ ἀπολέσῃ ἡ ἀνθρωπότης πᾶν ὅ,τι ἀνθρωπιστικὸν καὶ σοφὸν ὁ ἑλληνικὸς νοῦς ἐφεῦρε, πᾶν ὅ,τι καλὸν καὶ ὑψηλὸν ἡ ἑλληνικὴ φαντασία ἐδημιούργησεν.

Οἱ φιλοπόλεμοι ἐκεῖνοι λαοὶ οἱ ἀπὸ τοῦ μεγάλου Ὀθωμανοῦ ἢ Ὀθμανοῦ, ὀθωμανοὶ ἢ ὀθμανοὶ ἐπονομασθέντες, κραταιωθέντες ἐν τῇ ἐλάσσονι Ἀσίᾳ διὰ τῶν ὅπλων καὶ ὠφελούμενοι ἔνθεν μὲν ἐκ τῆς γεροντικῆς ἀτονίας γείτονος βασιλείου χιλιετοῦς καὶ ὑπὸ πολλῶν παλαιῶν καὶ νέων τραυμάτων ἐξασθενήσαντος, ἔνθεν δὲ ἐκ τῆς ἀλληλομαχίας καὶ πρὸς τοὺς κινδυνεύοντας ἀνατολικοὺς χριστιανοὺς ἀδιαφορίας (η) τῶν τῆς χριστιανικῆς Εὐ-

---

(η.) Τὴν παράδοξον ταύτην ἀδιαφορίαν οὐχὶ μόνον δὲν κα-

ρώπης ἰσχυρῶν ἡγεμόνων, ἀφήρπασαν πρῶτον ἄλλην μετ' ἄλλην τὰς ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἐπαρχίας αὐτοῦ· ἔπειτα δὲ ἀντλοῦντες νέαν ἀεὶ δύναμιν καὶ νέον θάῤῥος ἐκ τῶν ἐπιτυχιῶν των, δι' ὧν καὶ ἡ ἀκόρεστος αὐτῶν πλεονεξία ἀεὶ μᾶλλον ηὐξάνετο, διέβησαν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ δι' ἀλλεπαλλήλων πολέμων καὶ ἁρπαγῶν τὸ βυζαντινὸν βασίλειον καταλύσαντες κατέστρεψαν καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν σωζομένην τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων μητρόπολιν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐξ ἧς ὡς ἐκ φανοῦ ἀμαυροφεγγοῦς διεχέοντο ἔτι ἐπὶ τῆς γῆς ἀμυδραί τινες ἑλληνικῆς ἐπιστήμης ἀκτῖνες.

Τὴν κατακτητικὴν τῶν ὀθωμανῶν πορείαν κατά τε τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Εὐρώπην, πρό τε τῆς ἁλώσεως τοῦ Βυζαντίου καὶ

τακρίνουσιν οἱ δυτικοὶ συγγραφεῖς, ἀλλὰ καὶ πικρότατα καταφέρονται κατὰ τῶν δυστυχῶν βυζαντινῶν, ὅτι δὲν ἠθέλησαν νὰ ἀγοράσωσι τὴν ἀμφίβολον βοήθειαν τῶν δυτικῶν χριστιανῶν διὰ τῆς παραδοχῆς τῶν παπικῶν ἀξιώσεων, ἤτοι τῆς ἀπαρνήσεως τῆς ἰδίας αὐτῶν θρησκευτικῆς συνειδήσεως. Παράδοξον! Κατακρίνουσιν οἱ δυτικοὶ ἡμῶν ἀδελφοί, ὅ,τι εἶναι τὰ μάλιστα ἄξιον ἐπαίνου. Ἐὰν οἱ βυζαντινοὶ δὲν ἐπίστευον ἀληθῶς εἰς τὰ δόγματα τῆς ἐκκλησίας των, ἡ ἐπίμονος ὑπ' αὐτῶν ἀπόκρουσις τῶν παπικῶν καινοτομιῶν ἤθελεν εἶσθαι ἀληθῶς παραλόγου πείσματος δεῖγμα καὶ ἑπομένως μεγίστης κατακρίσεως ἀξία· ἐὰν δὲ ὄντως ἐπίστευον, ὡς εἶναι βέβαιον, πότεροι εἶναι ἀληθῶς ἄξιοι κατακρίσεως; ἆρα ἐκεῖνοι οἱ κατὰ μίμησιν τῶν σεβασμίων μαρτύρων τῆς χριστιανικῆς πίστεως προτιμήσαντες νὰ πάθωσι πάνδεινα παρὰ νὰ ἀπαρνηθῶσι τὰς θρησκευτικάς πεποιθήσεις των, ἢ μᾶλλον οἱ δυτικοὶ αὐτῶν ὁμοθρησκοι, οἵτινες δυνάμενοι (ἂν ἠδύναντο) νὰ σώσωσι χριστιανοὺς κινδυνεύοντας ἐξ ἀπίστων καὶ ἀγρίων κατακτητῶν τὸν ἔσχατον κίνδυνον δὲν ἠθέλησαν νὰ ἐκτελέσωσιν ὅ,τι ὑπηγόρευεν ἡ χριστιανικὴ πίστις, ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ φιλανθρωπία, ἀλλ' ἀπήτουν παρ' ἐκείνων μετ' ἀκάμπτου ἰσχυρογνωμοσύνης ὡς ἀντάλλαγμα τῆς βοηθείας των τὴν ἀπάρνησιν τῆς θρησκευτικῆς των συνειδήσεως. Ὀλίγιστοι τῶν δυτικῶν χριστιανῶν ἐδείχθησαν εἰς τὰς περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης κρίσεις των ἀμερόληπτοι καὶ δίκαιοι πρὸς τοὺς ἀνατολικούς· μεταξὺ δὲ τῶν ὀλιγίστων τούτων κατατάσσεται ὁ τόσον σοφὸς ὅσον δίκαιος καὶ φιλαλήθης καθηγητὴς κύριος Ε. Ἔγγερος. (Ἴδε l Hellénisme en France par E. Egger Tom. I. p. 91.

μετ' αὐτήν, ἐσήμαινον πανταχοῦ ἀνασάτωσις, καὶ ἐρήμωσις, ῥεύματα αἵματος καὶ ἐρείπια. Ἡ πνευματικὴ τῶν ὑποζυγουμένων λαῶν ζωὴ μισουμένη ἢ καταφρονουμένη ὑπὸ τῶν ἀγερώχων κατακτητῶν διὰ τὴν πρὸς τὰς θρησκευτικάς των δοξασίας ἀντίθεσιν, κατεπιέζετο σφόδρα μέχρις ἀποπνίξεως. Ἐνίοτε προσωπικὴ ἠπιότης ἢ πολιτικοὶ ὑπολογισμοὶ τοῦ δυνάστου ἠλάττουν ἐπὶ μικρὸν τὴν κατάθλιψιν· συμφέροντα δὲ κυβερνητικὰ καθίστων μετριωτέραν τὴν φανερὰν κατὰ τῶν ἑλληνικῶν φώτων καταφορὰν τῶν κρατούντων ἢ καὶ ἠνάγκαζον αὐτοὺς νὰ περιποιῶνται τινὰς τῶν πεπαιδευμένων ὑπηκόων των, ὧν τὰς γνώσεις ἔκρινον χρησίμους εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των· ἀλλ' ἡ κατὰ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἀπέχθεια διετηρεῖτο πάντοτε ἐν τῷ δυναστεύοντι ἔθνει, ταχέως δὲ πάλιν ἐξεδηλοῦτο διὰ παντοίων καταπιέσεων, ὧν σκοπὸς ἦτο ἡ ἀπόσβεσις παντὸς φωτὸς ἀμαυροῦντος τὸ ἐκ τῆς Μέκκας διαχεόμενον, ὅπερ ἐπιστεύετο ὑπ' αὐτοῦ προωρισμένον νὰ φωτίσῃ, ὡς εἷς πνευματικὸς ἥλιος, τὸν Κόσμον ὁλόκληρον.

Ἀλλὰ καὶ ὅτε καὶ ὅπου αἱ ἑλληνικαὶ μαθήσεις δὲν κατεδιώκοντο ἀμέσως ὑπὸ τῶν δυναστῶν, οὔτε βιβλιοθῆκαι ἐπυρπολοῦντο, οὔτε σχολεῖα κατηργοῦντο, ἤρκει τοῦ σιδηροῦ αὐτῶν ζυγοῦ ἡ βαρύτης καὶ ἡ ὑπερβολικὴ πασῶν τῶν τάξεων τοῦ ἑλληνικοῦ γένους κατάθλιψις νὰ ἀποναρκώσῃ τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ ζωήν. Ἡ περιγραφὴ τῆς ἐκπτώσεως καὶ τῶν δεινῶν παθημάτων τῶν χριστιανικῶν τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου λαῶν, οὓς τύχη σκληρὰ ὑπέβαλεν εἰς τὸν σιδηροῦν ζυγὸν φυλῆς βαρβάρου, ἐχθρᾶς τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ καὶ πρὸς τὰς ἑλληνικὰς χάριτας αναισθήτου, εἶναι τοῦ παρόντος μου θέματος ἀλλοτρία. Διὸ παραλείπων αὐτὴν ἀρκοῦμαι μόνον νὰ μνημονεύσω ἐνταῦθα, ὅτι πλεῖστοι τῶν ὁμογενῶν ἡμῶν σοφῶν, οἱ μὲν ὀλίγον πρὸ τῆς ἁλώσεως τοῦ Βυζαντίου, οἷον προαισθανόμενοι ὡς τὰ χειμοφυγοῦντα πτηνὰ τὸν ἐπικείμενον εἰς τὸ γένος βαρὺν χειμῶνα, οἱ δὲ μετὰ τὴν ἅλωσιν, φεύγοντες τὴν ἀξιοθρήνητον αὐτοῦ τύχην, καταλιπόντες μετὰ δακρύων τὸ πατρῷον ἔδαφος μετέβησαν εἰς Ἰταλίαν καὶ εἰς ἄλλας τῆς Εὐρώπης χώρας, φέροντες μεθ' ἑαυτῶν τὸν Ὅμηρον, τὸν Ἡσίοδον, τὸν Αἰσχύλον, τὸν Σοφοκλέα, τὸν Εὐριπίδην, τὸν Ἡρόδοτον, τὸν Θουκυδίδην, τὸν Πλάτωνα, τὸν Ἀριστοτέλην καὶ ἄλλους τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος σοφούς, ὅπως πάλαι ποτὲ οἱ περὶ τὸν Αἰνείαν ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν εἰς τὴν ξενιτείαν τοὺς ἐφεστίους θεούς των (θ). Ἡ ῥηθεῖσα φυγὴ τῶν ἑλλήνων σο-

(θ) Οἱ ἐπισημότεροι τῶν πρὸ τῆς πτώσεως τοῦ Βυζαντίου

φῶν καὶ εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν μετοίκησις ἐζημίωσε βεβαίως τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ προσκαίρως· κέρδος δὲ μέγα καὶ διηνεκὲς προεξένησεν εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην καὶ δι' αὐτῆς εἰς ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα. Τίς δύναται νὰ εἴπῃ, ὁποία χωρὶς τοῦ ἱστορικοῦ ἐκείνου γεγονότος ἤθελεν εἶσθαι σήμερον ἡ κατάστασις τῶν γραμμάτων ἐν τῇ Εὐρώπῃ; Ὁπόσον δὲ καὶ τὸ ἡμέτερον ἔθνος ἐξ ἐκείνου ἔπειτα ὠφελήθη! Αἱ γνώσεις, ἃς οἱ φυγάδες ὁμογενεῖς μετήνεγκαν τότε εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην, ἦσαν κεφάλαια πνευματικά, ἅτινα μετακομισθέντα ἐν καιρῷ τοῦ κινδύνου ἐκεῖ καὶ κατατεθέντα εἰς μέρος ἀσφαλές, ἀνελάβομεν ἔπειτα καὶ νῦν ἔτι ἀναλαμβάνομεν μετὰ τόκου πολλαπλασίου.

Ὅσον ὀλεθρία καὶ ἂν ὑπῆρξεν εἰς τὴν πνευματικὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους ζωὴν ἡ ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν κατάκτησις καὶ ἡ ἀκόλουθος δεινὴ καταπίεσις, δὲν ἐπήγαγεν ὅμως τὸν θάνατον εἰς αὐτήν. Ἡ Ἑλλὰς ὁμοιάζει γόνιμον γῆν κρύπτουσαν ἐντὸς ἑαυτῆς ἀνεξολόθρευτα φυτικῆς ζωῆς σπέρματα. Ὡς ἐκείνης τὴν ἐπιφάνειαν καταβόσκει πολλάκις παμφάγον πῦρ καὶ κατακαίει μέχρι ῥίζης τὰ καλύπτοντα αὐτὴν καὶ κατακοσμοῦντα φυτὰ καὶ ὑψίκομα δένδρα, ἀρκεῖ δὲ πάντοτε ὀλίγη τις ἀπὸ τῶν νεφῶν νοτία καὶ ὀλίγη θερμότης ἡλιακή, ἵνα ἐκ τῶν κεκρυμμένων ἐν αὐτῇ σπερμάτων ἀναβλαστήσῃ καὶ καλύψῃ αὐτὴν νέος κόσμος φυτῶν ἀγλαῶν, οὕτω καὶ ἡ Ἑλλάς, καίπερ καταβοσκηθεῖσα ὑπὸ τοῦ βαρβαρικοῦ πυρὸς καὶ ἐρημωθεῖσα, διετήρησεν ὅμως ἐν ἑαυτῇ ἱκανὰ πνευματικῆς ζωῆς σπέρματα, εἰς ὧν τὴν ἀναβλάστησιν ἤρκει πάντοτε ὀλίγη δρόσος τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἀσθενής τις ἡλιακῶν ἀκτίνων ἐπίδρασις. Σχολεῖα ταπεινά, ὁποῖα συνεχώρουν αἱ δειναὶ περιστάσεις τοῦ ἔθνους, μικρὰ καὶ λυπρὰ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων φυτώρια ἀναφαίνονται ἐνιαχοῦ τῆς Ἑλληνικῆς χώρας καὶ μετὰ τὴν πόρθησιν αὐτῆς καὶ ἐρήμωσιν, κρυπτόμενα πολλάκις ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν κρατούντων εἰς

καὶ μετ' αὐτὴν προσφυγόντων εἰς τὴν δύσιν σοφῶν Ἑλλήνων ἦσαν Δημήτριος ὁ Κυδώνιος καὶ Μανουὴλ ὁ Χρυσολωρᾶς (μεταβάντες κατὰ τὸ 1393 εἰς Βενετίαν), Βησαρίων ὁ Καρδινάλιος, Θεόδωρος ὁ Γαζῆς, Ἰωάννης ὁ Ἀργυρόπουλος, Ἀνδρόνικος ὁ Κάλλιστος, Δημήτριος ὁ Χαλκοκονδύλης, Ἰωάννης καὶ Κωνσταντῖνος οἱ Λασκάρεις, Γεώργιος ὁ Τραπεζούντιος ἐκ Κρήτης, Μανουὴλ ὁ Μοσχόπουλος, Μιχαὴλ ὁ Ἀποστόλιος, Ἑρμώνυμος ὁ ἐκ Σπάρτης.

τόπους δυσβάτους, εἰς ἐρημικὰ μοναστήρια, παραμυθοῦντα τὴν πνευματικὴν πεῖναν καὶ δίψαν τῶν δυστυχῶν ἀπογόνων τοῦ Ἡροδότου, τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Δημοσθένους, τῶν κατατεθλιμμένων μαθητῶν τοῦ Χρυσοστόμου, τοῦ μεγάλου Βασιλείου καὶ τοῦ ναζιανζηνοῦ Γρηγορίου. Αὐξάνει δὲ τῶν ῥηθέντων σχολείων ὁ ἀριθμός, καθόσον ἐλαττοῦται ἡ παρὰ τῶν κρατούντων δεινὴ τοῦ λαοῦ πίεσις. Ἄνδρες ἑλληνικῆς παιδείας ἱκανῶς μέτοχοι, διδάσκαλοι τῶν ἑλληνικῶν λόγων καὶ τῆς Εὐαγγελικῆς ἀληθείας, παραδόξως ἐγείρονται ἐν τῇ χώρᾳ τῇ κατακλυσθείσῃ ὑπὸ τῆς βαρβαρότητος, κατ᾽ ἀρχὰς μὲν σπανιώτεροι, προχωροῦντος δὲ τοῦ χρόνου συχνότεροι. Ἐφαίνετο ὅτι οὗτοι ἀνίσταντο ἐκ λίθων μεταμορφούμενοι καὶ ἐπανελαμβάνετο εἰς τὰς διὰ τοῦ βαρβαρικοῦ κατακλυσμοῦ ἐρημωθείσας χώρας τὸ κατὰ τὸν παλαιὸν μῦθον θαυματουργηθὲν ἐπὶ Δευκαλίωνος. Ἤθελον ἀποπλανηθῆ πολὺ τοῦ κυρίου μου θέματος, ἐὰν ἐπεχείρουν νὰ ἀπαριθμήσω ἐνταῦθα τὰ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας ἀπὸ τῆς κατακτήσεως ἕως τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἱδρυθέντα ἑλληνικὰ σχολεῖα, ἐξ ὧν ἐν τῷ μακρῷ τῆς δουλείας σκότει διεχέετο παραμυθητικόν τι φῶς εἰς τὸ ἡμέτερον γένος, νὰ καταλέξω δὲ τοὺς πεπαιδευμένους ἐκείνους ὁμογενεῖς, οἵτινες διὰ τῆς ζώσης διδασκαλίας ἢ διὰ τῶν συγγραμμάτων των διετήρησαν ἐν τῷ μακρῷ καὶ δεινῷ ἐκείνῳ χειμῶνι τῆς ἑλληνικῆς παιδείας τὰ ζώπυρα. Διὸ παραπέμπων τοὺς θέλοντας νὰ γνωρίσωσι τὰ περὶ αὐτῶν εἴς εἰδικά τινα ὁμογενῶν καὶ ἀλλοδαπῶν συγγράμματα (1), ἀρκοῦμαι ἐνταῦθα νὰ εἴπω συντό-

---

(1) Τοιαῦτα εἶναι τὰ ἑξῆ· ά. *Νεοελληνικὴ Φιλολογία* κτλ. Ἀνδρέου Παπαδοπούλου Βρετοῦ, ἐν Ἀθήναις 1854. Ὁ φιλόπονος οὗτος ἀνὴρ παρεσκεύασεν ἤδη νέαν πληρεστέραν καὶ τελειοτέραν ἔκδοσιν τοῦ αὐτοῦ ὠφελίμου συγγράμματος. 6'. *Σχεδίασμα* Ματθαίου Κ. Παρανίκα περὶ τῆς ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Ἔθνει καταστάσεως τῶν γραμμάτων ἀπὸ τῆς ἁλώσεως Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς ἐνεστώσης ἑκατονταετηρίδος. Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1868. γ'. *Νεοελληνικὴ Φιλολογία* Κωνσταντίνου Ν. Σάθα, σύγγραμμα βραβευθὲν ἐν τῷ φιλολογικῷ διαγωνισμῷ τοῦ 1867. Ἐν Ἀθήναις 1868. Καὶ τὰ τρία ταῦτα συγγράμματα εἶναι πρὸς τὸν σκοπὸν χρησιμώτατα. Ἵνα δὲ καταστῶσιν ὅσον δυνατὸν πληρέστερα καὶ τελειότερα, εὐκτὸν εἶναι οἱ πανταχοῦ λόγιοι ὁμογενεῖς νὰ κοινοποιήσωσιν ἐγγρά-

μως ὅτι, προχωροῦντος τοῦ χρόνου, καθόσον ἡ ἀγριότης τῶν κατακτητῶν διὰ τῆς καθημερινῆς πρὸς τοὺς ὑποκειμένους Χριστιανοὺς ἐπιμιξίας καὶ συμβιοτεύσεως ἠλαττοῦτο, ηὐξάνετο τούτων τὸ θάῤῥος, ἡ πνευματικὴ ζωὴ ἀνεπτύσσετο, τὰ δημόσια σχολεῖα ἐπληθύνοντο, οἱ δὲ λόγιοι ἄνδρες, οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ συγγραφεῖς ἐπολλαπλασιάζοντο κατὰ λόγον. Νῖκαι τῶν χριστιανικῶν τῆς Εὐρώπης Δυνάμεων, ἐμπνέουσαι εἰς ταύτας καθημέραν θάῤῥος πλειότερον, κατέστελλον οὕτω τῶν Ὀθωμανῶν τὴν παράβολον τόλμην καὶ ἔπαρσιν, ὥστε ἡ Ὀθωμανικὴ ἀρχὴ εὕρισκεν ἔκτοτε φρονιμώτερον νὰ δεικνύηται πρὸς τοὺς ὑποκειμένους Χριστιανοὺς ἠπιωτέρα καὶ συγκαταβατικωτέρα πρὸς τὰς δικαιοτάτας αὐτῶν περὶ ἱδρύσεως ναῶν καὶ σχολείων αἰτήσεις, πρὸς ἃς ἐδεικνύετο πρότερον χαλεπὴ λίαν καὶ δύσκαμπτος. Εἰς τὰ πλεῖστα τῶν ῥηθέντων σχολείων περιωρίζετο ἡ διδασκαλία εἰς μόνα τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν ἱερὰν κατήχησιν· ἀλλὰ κατ' ὀλίγον εἰσήγοντο εἴς τινα αὐτῶν, τὰ εὐπορώτερα (οἷον εἰς τὸ τῶν Ἰωαννίνων, τὸ τοῦ Πατριαρχείου, τὸ τῆς Χίου, τὸ τῆς Σμύρνης, τὸ τῶν Κυδωνιῶν) καὶ ἡ διδασκαλία τῆς λατινικῆς γλώσσης, τῆς Ῥητορικῆς, τῆς Φιλοσοφίας, τῶν μαθηματικῶν καὶ τῶν στοιχείων τῆς Φυσικῆς. Οὐχὶ δὲ μόνον εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατο-

---

φως πρὸς τοὺς φιλοπόνους αὐτῶν συγγραφεῖς εἴ τι εὑρίσκουσιν ἐλλιπὲς ἢ διορθώσεως χρείαν ἔχον. Σημειωτέον προσέτι ὅτι πολλαὶ εἰδήσεις περὶ τῆς καταστάσεως τῆς παιδείας ἐν Ἑλλάδι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας εὑρίσκονται ἐν τῇ πρὸς τὸν Κρούσιον ἀλληλογραφίᾳ Θεοδοσίου τοῦ Ζυγομαλᾶ τῇ ἐν τῷ συγγράμματι Turcogræcia, ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ Ἱστορίᾳ Μελετίου σποράδην, ἐν τῷ ιϐ'. τόμῳ τῆς ἱστορίας τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων ὑπὸ Κ. Κούμα, ἐν τῇ Χρονογραφίᾳ τῆς Ἠπείρου ὑπὸ Α. Ἀραβαντινοῦ, ἐν τῷ Essai historique sur l'état des Grecs depuis la conquête musulmane, par Villemain· ἔτι ἐν τῷ Hellenion, 1 Heft von Dr Carl Iken, Leipzig 1822, ἐν τῇ Leukothea 1 und 2 Band, ὑπὸ τοῦ ἰδίου 1825. Ἐκ τῶν ῥηθέντων δύο συγγραμμάτων, τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας Ἀνδρέου Παπαδοπούλου Βρετοῦ καὶ τῆς τοῦ Κωνσταντίνου Ν. Σάθα καταφαίνεται ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας συνταχθέντων καὶ τυπωθέντων βιβλίων ἦσαν ἐκκλησιαστικά.

ρίας ἱδρύοντο καὶ διετηροῦντο πρὸς παίδευσιν τῶν νέων Ἑλλήνων σχολεῖα εἰς τὰς τότε περιστάσεις ἁρμόδια, ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς αὐτῆς ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἰδίως ἐν Ἰταλίᾳ, ἐν οἷς ἐδιδάχθησαν πολλοὶ Ἕλληνες διαπρέψαντες ἔπειτα ὡς διδάσκαλοι, ἱεροκήρυκες, συγγραφεῖς, πολιτικοί. Τῶν σχολείων τούτων ἀρχαιότατον ὑπῆρξε τὸ ἐν Ῥώμῃ ὑπὸ Λέοντος τοῦ Ι'. τῷ 1513 ἱδρυθὲν ἑλληνικὸν φροντιστήριον τὸ ἐπονομασθὲν τοῦ *ἁγίου Ἀθανασίου* (κ). Βραδύτερον δὲν ἔλαβον ὕπαρξιν τὰ ἑξῆς· ά. τὸ ὑπὸ τῆς ἐν Ἑνετίᾳ Ἑλληνικῆς Κοινότητος κατὰ τὸ 1593 ἔτος κατασταθὲν καὶ μέχρι τοῦ 1701 διατηρηθὲν ἑλληνικὸν σχολεῖον· 6'. τὸ ἐν τῇ αὐτῇ πόλει ὑπὸ Θωμᾶ Φλαγγίνη τοῦ Κερκυραίου ἱδρυθὲν καὶ ἀπὸ τοῦ 1664 ἕως τοῦ 1795 διαμεῖναν Φλαγγινιανὸν φροντιστήριον. Εἰς ταῦτα προσθετέον καὶ τρία ἐν Παταυΐῳ ἱδρύματα χάριν παιδεύσεως ὡρισμένου ἀριθμοῦ νέων Ἑλλήνων ὑφ' Ἑλλήνων ἱδρυθέντα· τὸ τοῦ Κυπρίου Πέτρου Γαρφράνου, τὸ Γερασίμου τοῦ Παλαιοκάπα καὶ τὸ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Κουτουνίου. Καὶ εἰς τὰς διαφόρους δὲ τῆς Εὐρώπης ἀκαδημίας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας οἱ νέοι Ἕλληνες μεταβαίνοντες ἐδιδάσκοντο ὑψηλότερα μαθήματα καὶ εἰδικὰς ἐπιστήμας, μάλιστα δὲ ἰατρικήν, δι' ἧς εὐχερέστερον μετὰ τὴν ἐπάνοδόν των τιμὴν καὶ δύναμιν παρὰ τοῖς κρατοῦσιν ἤλπιζον ν' ἀποκτήσωσι καὶ εἰς τὴν πατρίδα των ὠφελιμώτεροι νὰ δειχθῶσιν. Οὕτως ἡ πνευματικὴ τοῦ Ἑλληνι-

---

(κ). Εἰς τὸ ἐν Ῥώμῃ Ἑλληνικὸν Φροντιστήριον πολλοὶ τῶν ἐπισήμων λογίων τοῦ ἡμετέρου ἔθνους ἐπαιδεύθησαν καὶ ἐτελειοποιήθησαν. Ἀρκεῖ νὰ μνημονεύσω ἐνταῦθα τὸν Ἑρμόδωρον, Ματθαῖον τὸν Δεβάρην, Ἀρσένιον τὸν Ἀποστόλιον, Πέτρον τὸν Ἀρκούδιον, Ι. Ματθαῖον τὸν Καρυόφυλλον, Λεονάρδον τὸν Φιλαρᾶν, Λέοντα τὸν Ἀλλάτιον, Μάρκον τὸν Μουσοῦρον. Ἡ Ἑλλὰς πολλὴν καὶ δικαίως ἤθελεν ὀφείλει εὐγνωμοσύνην πρός τε τὸν ἱδρυτὴν τοῦ ῥηθέντος Φροντιστηρίου καὶ τοὺς διαδόχους αὐτοῦ, ἐὰν ὁ σκοπὸς αὐτῶν ἦτο ἁγνὸς καὶ δὲν ἀπέβλεπεν κυρίως εἰς θήρευσιν προσηλυτῶν καὶ διατάραξιν τῆς ἐν τῷ ἡμετέρῳ γένει θρησκευτικῆς ὁμονοίας. Ἡ κλόνησις τῶν θρησκευτικῶν τοῦ Ἑλληνικου λαοῦ πεποιθήσεων ἐν ἐποχῇ, καθ' ἣν οὗτος ὑπὸ κατακτητῶν πολεμίων τοῦ χριστιανισμοῦ δεινῶς ἐπιέζετο, ἦτο ἀξιοκατάκριτος πρᾶξις, ἧς τὰ ἐνδεχόμενα ὀλέθρια ἀποτελέσματα δὲν ἔλαβον, ὡς φαίνεται, ὑπ' ὄψιν ἐν Ῥώμῃ, ὅπου αἱ παπικαὶ ἀξιώσεις ἔχουσιν ὑπερτέραν ἀξίαν παρ' αὐτὸν τὸν χριστιανισμόν.

κοῦ γένους ζωὴ κατὰ τοὺς αἰῶνας τῆς δεσποτείας διατηρουμένη καὶ κατ᾿ ὀλίγον κρατυνομένη ἔλαβεν αἰφνιδίως περὶ τὸ τέλος τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ἐκ τῆς γαλλικῆς μεταπολιτεύσεως νέαν ἰσχὺν καὶ νέαν κατεύθυνσιν.

Ἡ ῥηθεῖσα μεταπολίτευσις διὰ τῆς βαρυηχοῦς σάλπιγγός της ἐξεγείρασα ἐν Εὐρώπῃ (1789) ἀπὸ μακροχρονίου ληθάργου καὶ ἄρχοντας καὶ λαοὺς ἀρχομένους διεκήρυξεν εἰς πᾶσαν τὴν ὑφήλιον νέας πολιτικὰς ἀρχάς, τὰς ἀρχὰς τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητος. Τὸ δὲ μέγα τοῦτο καὶ διαπρύσιον κήρυγμα ἀκουσθὲν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐξύπνισεν ἐν τῷ στήθει τῶν Ἑλλήνων πόθους δικαίους ἀπὸ πολλοῦ κοιμωμένους καὶ ἀνεζωπύρησε γλυκυτάτας ἐλπίδας. Ἡ διὰ τῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἐμπορίου αὐξηθεῖσα τότε τῶν Ἑλλήνων κοινωνία πρὸς τοὺς τῆς δυτικῆς Εὐρώπης λαοὺς καὶ ἡ ἐντεῦθεν προελθοῦσα βελτίωσις τῆς οἰκονομικῆς αὐτῶν κατασάσεως διήγειρε τὴν ἐθνικήν των φιλοτιμίαν, ἀνέφλεξε τὴν φιλομάθειάν των καὶ ἀνηρέθισε πάντας εἰς συντονωτεραν πρὸς τὸ ποθούμενον ἐνέργειαν. Ἔκτοτε ἐπολλαπλασιάσθησαν μετὰ πλειοτέρας σπουδῆς τὰ σχολεῖα καὶ ἐβελτιώθησαν φιλοτιμότερον τὰ ὑπάρχοντα δι᾿ εἰσαγωγῆς μαθημάτων ὑψηλοτέρων. Ἔκτοτε οἱ νέοι ἤρχισαν μετὰ τὴν ἐν τοῖς σχολείοις τῆς πατρίδος των περάτωσιν τῶν ἐγκυκλίων μαθημάτων νὰ μεταβαίνωσι πολὺ συχνότεροι εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Εὐρώπης, ἵνα ἀπὸ τῶν πολυχευμόνων ἐκείνων πηγῶν ἀρύωνται ἀφθονώτερα τῆς σοφίας τὰ νάματα καὶ τελειοποιῶνται εἰς τὴν Φιλολογίαν, τὴν Φιλοσοφίαν, τὰς μαθηματικὰς καὶ φυσικὰς ἐπιστήμας, ἢ ἵνα σπουδάζωσι περὶ τὴν ἱερὰν τῶν ἀσκληπιαδῶν τέχνην. Ἐπανερχόμενοι δὲ εἰς τὴν πατρίδα οἱ μὲν ἐφώτιζον τοὺς ὁμογενεῖς των διὰ τῆς προφορικῆς ἐν τοῖς σχολείοις διδασκαλίας ἢ διὰ τῶν πολυειδῶν συγγραμμάτων των, πρὸς ἔκδοσιν τῶν ὁποίων καὶ τυπογραφεῖα εἴς τινας τῶν ἐν Τουρκίᾳ πόλεων ἱδρύθησαν, οἱ δὲ ἄλλως πως ἐγίνοντο εἰς τοὺς ὁμογενεῖς των ὠφέλιμοι. Διὰ τῆς ῥηθείσης ζωηροτέρας πνευματικῆς τῶν Ἑλλήνων κινήσεως παρεσκευάσθη τὸ μέγα ἔργον τῆς πολιτικῆς τῆς Ἑλλάδος ἀναγεννήσεως (λ). Πολιτικὴ νὺξ κατεῖχεν

(λ) Τὰ ἐπισημότατα τῶν σχολείων καὶ ἁδρότερον φῶς εἰς τὸ Ἑλληνικὸν γένος, ἐν μέρει δὲ καὶ εἰς ἀλλογλώσσους τινὰς καὶ ὁμοζύγους λαοὺς διαχέοντα ὑπῆρξαν τὰ ἑξῆς. Τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριαρχικὸν σχολεῖον, ὅπερ μικρὸν μετὰ τὴν ἅλω-

ἔτι τὴν πατρίδα τῶν ἀρχαίων διδασκάλων τῆς ἀνθρωπότητος. ἀλλά, καθὼς τὰ μέλη τῶν ᾠδικῶν ὀρνίθων πυκνούμενα κατὰ τὸ

σιν ἱδρυθὲν μέχρι σήμερον διαμένει, ἐπ' ὀλίγα ἔτη μόνον εἰς τὴν κατὰ τὸν Βόσπορον Ξηρὰν Κρήνην μετατεθέν· τὰ ἐν Ἰωαννίνοις τέσσαρα σχολεῖα, ἤτοι 1) τὸ ἀρχαιότατον ἐν τῇ μονῇ τοῦ Σπανοῦ ἐπὶ τῆς νήσου 2) τὸ Γκιουμαῖον, ἱδρυθὲν κατὰ τὸ 1675 ἔτος δαπάνῃ Λέοντος Γκιούμα καὶ μέχρι τοῦ 1821 διατηρηθέν, ἐπονομασθὲν δὲ σχολεῖον τοῦ Μπαλάνου ἀπὸ τοῦ ἐν αὐτῷ σχολαρχήσαντος Μπαλάνου τοῦ Βασιλοπούλου· 3) τὸ Μαρουτσαῖον ἱδρυθὲν κατὰ τὸ 1742 ἔτος ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Μαρουτσῶν καὶ διαμεῖναν μέχρι τοῦ 1795· 4) τὸ τοῦ Καπλάνη, ὅπερ καὶ σχολεῖον τοῦ Ψαλίδα ἀπὸ τοῦ σχολαρχήσαντος Ἀθανασίου Ψαλίδα ἐπωνομάσθη, διατηρηθὲν ἀπὸ τοῦ 1797 ἕως τοῦ 1821 ἔτους. Τὸ ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῦ Ἄθωνος λαμπρόν, ἀλλ' ὀλιγοχρόνιον· τὸ ἐν Δημιτσάνῃ τῆς Πελοποννήσου, περὶ οὗ ἴδε τὴν τοῦ καθηγητοῦ Εὐθυμίου Καστόρχη διατριβήν, ἐν Ἀθήναις 1849· τὸ ἐν Βυτίνῃ (1773—1821)· τὸ ἐν Ἀθήναις, τὸ ἐν Μηλιαῖς τοῦ Πηλίου ὄρους ἱδρυθὲν ὑπὸ Γρηγορίου Κωνσταντᾶ καὶ Ἀνθίμου Γαζῆ· τὸ ἐν Τυρνάβῳ τῆς Θεσσαλίας· ἔτι τὸ ἐν Ἀδριανουπόλει, τὸ ἐν τῇ νήσῳ Πάτμῳ, τὸ ἐν Χίῳ, τὸ ἐν Σμύρνῃ, τὸ ἐν Κυδωνίαις τῆς ἐλάσσονος Ἀσίας, τὸ ἐν Βουκουρεστίοις τῆς Δακίας, τὸ ἐν Ἰασίῳ. Ἐκ δὲ τῶν ἀνδρῶν, ὅσοι διὰ ζώσης διδασκαλίας ἢ διὰ συγγραμμάτων ἢ δι' ἀμφοτέρων ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ιή. ἑκατονταετηρίδος μέχρι τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως συνετέλεσαν εἰς τὸν φωτισμὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους, παρεσκεύασαν αὐτὸ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ πρὸς νέαν πολιτικὴν ὕπαρξιν, μνημονεύομεν ἐνταῦθα τοὺς ἐπιφανεστέρους· Νικόλαον Μαυροκορδάτον υἱὸν σοφὸν σοφοῦ πατρὸς Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου τοῦ ἐξ ἀπορρήτων, Μεθόδιον Ἀνθρακίτην ἐξ Ἰωαννίνων, Ἀναστάσιον Γόρδιον ἐξ Ἀγράφων, Μακάριον καὶ Δανιὴλ Κεραμέα τοὺς Πατμίους, Ἀλέξανδρον Ἑλλάδιον Λαρισσαῖον, Γεώργιον Ὑπομενᾶν Τραπεζούντιον, Βικέντιον Δαμῳδὸν Κεφαλλῆνα, Νικόλαον Λογοθέτην ἐκ Γαλαξειδίου, Νικόλαον Ζαρζούλην ἐκ Μεσσόβου, Νεόφυτον Καυσοκαλυβίτην Πελοποννήσιον, Ἀντώνιον Μοσχόπουλον ἐκ Κεφαλληνίας, Μπαλᾶνον τὸν Βασιλόπουλον καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ Κοσμᾶν καὶ Κωνσταντῖνον τοὺς ἐξ Ἰωαννίνων, Γεώργιον Σουγδουρῆν, Ἀντώνιον Κατήφορον Ζακύνθιον, Γεράσιμον Γουνᾶν καὶ Ἀγάπιον Λεονάρδον καὶ Ἀγάπιον Ἀντωνόπουλον τοὺς ἐν Δημιτσάνῃ σχο-

περίορθρον προμηνύουσι τὴν προσέγγισιν τῆς ἡμέρας, οὕτω καὶ τὰ ᾄσματα τῶν Μουσῶν πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος πυκνότερα τότε καὶ σαφέστερα ἀκουόμενα προήγγελλον εἰς τοὺς λαοὺς αὐτῆς τὴν ποθεινὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡδυτάτου φωτὸς τῆς ἐλευθερίας καὶ διήγειρον εἰς τὰς καρδίας πάντων τὸ ἐκ φόβου καὶ ἐλπίδος μικτὸν ἐκεῖνο τῆς προσδοκίας αἴσθημα. Τέλος ὁ ἥλιος τῆς κέ. τοῦ Μαρτίου τοῦ αωκά ἔτους ἀνέτειλεν. Ὁ ἥλιος αὐτῆς ἐκείνης τῆς ἡμέρας τοῦ ἔτους, καθ' ἣν πρὸ αἰώνων δεκαοκτὼ εἶχεν εὐαγγελισθῆ τὸ ἀνθρώπινον γένος τὴν ἀπὸ τοῦ ἄρχοντος τοῦ κόσμου τούτου σωτηρίαν του, ἐπιλάμψας εἰς τὴν Ἑλλάδα εὐηγγέλισεν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν γένος τὴν ἀπὸ τῆς βαρβαρικῆς δυναστείας ἐλευθερίαν του. Μυριάδες πολλαὶ χριστιανῶν ἀπὸ τεσσάρων αἰώνων ὑπὸ βαρὺν ζυγὸν πιεζόμενοι ἐχαιρέτισαν τὸν ἥλιον τῆς ἡμέρας ἐκείνης πλήρεις ἐνθουσιώδους χαρᾶς. Ἡ σημαία τοῦ Σταυροῦ πανταχοῦ ἐν Ἑλλάδι ἀνεπετάσθη καὶ πανταχοῦ ἀντήχησαν τοῦ Φεραίου Τυρταίου τὰ πολεμιστήρια ᾄσματα, προοίμια δεινοῦ τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνος· ἀγῶνος ὀλίγων πρὸς πολλούς,

---

λαρχήσαντας, Ἰωάννην τὸν Μοισιόδακα, Μανασσῆν Ἠλιάδην, Ῥήγαν τὸν Φεραῖον, Εὐγένιον τὸν Βούλγαριν, Νικηφόρον τὸν Θεοτόκην, Παναγιώτην τὸν Παλαμᾶν ἐκ Μεσολογγίου, Λάμπρον τὸν Φωτιάδην ἐξ Ἰωαννίνων, Ἰωάννην Πέζαρον ἐκ Τυρνόβου τῆς Θεσσαλίας, Νικόλαον Κασσαβέτην καὶ Ἰωάννην Χουνῆν τοὺς Ζαγοραίους, Γρηγόριον Κωνσταντᾶν, Δανιὴλ τὸν Φιλιππίδην, Ἄνθιμον τὸν Γαζῆν, Στέφανον τὸν Δούγκαν, Δημήτριον τὸν Ἀλεξανδρίδην, Ἀθανάσιον τὸν Πάριον, Ἀδαμάντιον τὸν Κοραῆν, Κωνσταντῖνον τὸν Κούμαν, Κωνσταντῖνον καὶ Στέφανον τοὺς ἀδελφοὺς Οἰκονόμους, Νεόφυτον τὸν Δούκαν, Νεόφυτον τὸν Βάμβαν, Κωνσταντῖνον τὸν Βαρδαλάχον, Κωστ. τὸν Ἀσώπιον, Νικόλαον τὸν Μαυρομμάτην ἐξ Ἀκαρνανίας, Γρηγόριον τὸν Σαράφην, Θεόφιλον τὸν Καΐρην, Βενιαμὶν τὸν Λέσβιον, Σπυρίδωνα Βλαντῆν, Ἀθανάσιον Σταγειρίτην, Δημήτριον καὶ Νικόλαον τοὺς Δαρβάρεις, Ἀνδρέαν τὸν Μουστοξείδην ἐκ Κερκύρας, Ἀθανάσιον τὸν Χριστόπουλον, Ἰάκωβον Ῥίζον τὸν Νερουλόν, Θεόκλητον τὸν Φαρμακίδην ἐκ Θεσσαλίας, Στέφανον τὸν Κανέλον, Δωρόθεον τὸν Πρώϊον, Γεώργιον τὸν Γεννάδιον, Νικόλαον τὸν Λογάδην, Κωσταντῖνον τὸν Κοκκινάκην, Ἀργύριον Παπᾶ Ῥίζου, Βαρθολομαῖον Κουτλουμουσιανόν, Ν. Χρυσόγελον.

ἀόπλων πρὸς ὡπλισμένους, ἀδυνάτων πρὸς ἰσχυρούς, ἀγῶνος περὶ ζωῆς καὶ θανάτου ὁλοκλήρου τοῦ γένους. Ἀπὸ τῆς ἀξιομνημονεύτου ἐκείνης ἡμέρας ἤρχισεν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ γένει νέα πνευματικῆς ζωῆς ἐποχή, ἧς ἡ σύντομος ἐπιθεώρησις εἶναι ἡ κυρία πρόθεσις τοῦ παρόντος λόγου. Ἵνα χωρήσωμεν εἰς τὸ ἔργον ἐν τάξει, θέλομεν ἐκθέση μετὰ πάσης συντομίας ά. τὰ περὶ σχολείων, ἐν οἷς κυριώτερον ἐνεργεῖται ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις τῶν ἐθνῶν· ἔπειτα θέλομεν μεταβῆ εἰς κεφαλαιώδη ἔκθεσιν τῆς ἀπ᾽ ἐκείνου τοῦ χρόνου γενομένης προόδου τοῦ γένους ἐν τῇ γλώσσῃ αὐτοῦ, τῷ ἀναγκαίῳ ὀργάνῳ πάσης μαθήσεως, ἐν τῇ ἀρχαίᾳ καὶ νεωτέρᾳ Φιλολογίᾳ, ἐν τῇ Ἀρχαιολογίᾳ, ἐν τῇ Φιλοσοφίᾳ, ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιστήμαις, ἐν τῇ Καλλιτεχνίᾳ καὶ Βιομηχανίᾳ. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τὴν τοιαύτην πρόοδον χρησιμεύουσιν ὡς μέσα τυπογραφεῖα, βιβλιοθῆκαι, συλλογαί, ἑταιρίαι καὶ ἀγωνοθεσίαι, θέλουσι λεχθῆ καὶ περὶ αὐτῶν συντόμως ἐν τῷ προσήκοντι τόπῳ τὰ δέοντα.

ά. Περὶ σχολείων.

Καθ᾽ ὅλον τὸν χρόνον τοῦ δεινοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνος πᾶσα τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους ἡ προσοχὴ ἐστράφη κατὰ λόγον φυσικὸν εἰς τὰ τοῦ πολέμου καὶ τὴν διὰ τῶν ὅπλων ἐπίτευξιν τοῦ ποθεινοτάτου σκοποῦ. Ἐνώπιον τοῦ γενικοῦ καὶ μεγάλου κινδύνου, ὅστις καὶ αὐτὸν τὸν ἱερὸν κλῆρον ἐξώπλισε κατὰ τοῦ ἐξηγριωμένου τῆς πίστεως ἐχθροῦ τοῦ ἀφέλκοντος ἀπὸ τῶν ἱερῶν θυσιαστηρίων καὶ ἀκρίτους καρατομοῦντος ἢ ἀπαγχονίζοντος σεβασμίους ἀρχιερεῖς καὶ γέροντας πατριάρχας, δὲν ἐδύναντο νὰ μείνωσιν ἀπαθεῖς οὔτε οἱ διδάσκαλοι, οὔτε οἱ μαθηταὶ τῶν σχολείων· ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἔσπευσαν, ὅσοι ἦσαν ἐν ἡλικίᾳ, νὰ ἀποθέσωσι τὰ βιβλία καὶ τὸν κάλαμον καὶ νὰ λάβωσιν εἰς τὰς χεῖρας τὰ ὅπλα. Ὁ ἀλαλαγμὸς τῶν μαχῶν καὶ ὁ κρότος τῶν πυροβόλων κατέπνιξαν πανταχοῦ τὴν μειλιχίαν φωνὴν τῶν Μουσῶν. Πάντα σχεδὸν τὰ σχολεῖα ἔμειναν ἔρημα· ἔπειτα δὲ καὶ κατεκάησαν τὰ πλεῖστα μετὰ τῶν ἐν αὐτοῖς βιβλιοθηκῶν πανταχοῦ, ὅπου κατὰ τὸν ἐναετῆ πόλεμον τὰ στίφη τῶν πολεμίων ἐδυνήθησαν νὰ προβῶσιν ἐρημοῦντα τὴν χώραν. Μόλις τρία ἢ τέσσαρα σχολεῖα, εἰς ἀσφαλεστέρους τινὰς τῆς Πελοποννήσου τόπους διατηρηθέντα, καὶ διπλάσια περίπου ἐπὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους (ἐπὶ τῆς Σύρου, τῆς Ἄνδρου, τῆς Νάξου, τῆς Σίφνου, τῆς Σκοπέλου, τῆς Ὕδρας) ἔφεγγον ἔτι ἀμυδρῶς ὡς διψαλέα λυχνάρια ἐν τῷ σκότει. Ἀλλ᾽ ἂν

ὁ ἐναετὴς πόλεμος κατέλυσεν ἐν Ἑλλάδι τὰ σχολεῖα καὶ ἔφθειρε τὰς μικρὰς ἐν αὐτοῖς βιβλιοθήκαις, δὲν ἐξέλιπεν ὅμως οὐδὲ τότε πᾶσα διδασκαλία· ἀλλ᾽ ὅπου τὰ ὀλοθρευτικὰ τῶν πολεμίων πλήθη δὲν προσήρχοντο, ἢ ὅθεν ἀπεχώρουν μετὰ τὴν τελεσθεῖσαν ἐρήμωσιν, ὅπου ἐδύναντο νὰ συνέλθωσιν ὀλίγοι φυγάδες παῖδες καὶ νὰ εὕρωσι φυγάδα τινὰ διδάσκαλον, εἰς τὰ ἐρείπια τῶν πυρποληθεισῶν πόλεων, κωμῶν καὶ χωρίων, εἰς τὰ ὄρη, εἰς τὰ σπήλαια, ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν δένδρων, ἐκεῖ ηὐτοσχεδιάζετο καὶ σχολεῖον καὶ διδασκαλία. Τοιαῦτα σχολεῖα αὐτοσχέδια καὶ περιπλανῆ δὲν ἦσαν ὀλίγα ἐν τῇ ἀγωνιζομένῃ Ἑλλάδι· οἱ δὲ δυστυχεῖς παῖδες οἱ ἀρκούμενοι τότε πρὸς ἀνάπαυσιν τῆς σωματικῆς των πείνης εἰς ξηρὸν κρίθινον ἄρτον, εἰς βολβοὺς καὶ λάχανα καὶ ἀγρίους καρπούς, δὲν ἐδεικνύοντο δυσκολώτεροι πρὸς τὴν αὐτοσχέδιον ἐκείνην τροφὴν τὴν προσφερομένην παρὰ τοῦ διδασκάλου εἰς ἀνάπαυσιν τῆς πνευματικῆς αὐτῶν πείνης. Καὶ ἄλλως δὲ ἐτρέφετο κατὰ τὸν χρόνον τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος καὶ ἐκρατύνετο ἡ πνευματικὴ τοῦ γένους ζωή. Τὸ ὑπὸ τῆς πρώτης ἐθνικῆς συνελεύσεως (ἐν Ἐπιδαύρῳ 1822) εἰσαχθὲν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐλεύθερον πολίτευμα, ἡ νέα νομοθεσία, αἱ συχναὶ ἐν τῇ Βουλῇ συζητήσεις, τὰ καθ᾽ ἡμέραν ὑπὸ τῶν ἀρχῶν εἰς τὸν λαὸν ἐκδιδόμενα διατάγματα, ἡ ἐφημεριδογραφία, πάντα ταῦτα ἦσαν ἀξιόλογα μέσα διδασκαλίας καὶ ἀναπτύξεως τοῦ πνεύματος τοῦ λαοῦ, διορθώσεως δὲ καὶ πλουτισμοῦ τῆς γλώσσης αὐτοῦ. Δι᾽ αὐτῶν καὶ διὰ τῆς νέας πολιτικῆς του ζωῆς καὶ πείρας ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἐδιδάχθη τότε πολλὰ, ἄγνωστα πρότερον καὶ εἰς τοὺς σοφούς του. Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, μάλιστα οἱ πολιτικοὶ, οἱ ῥήτορες καὶ οἱ ἱστορικοὶ, κατέστησαν ἐξ αὐτῶν τῶν νέων πραγμάτων καὶ εἰς τοὺς διδασκάλους καταληπτότεροι. Πολλαὶ νεκραὶ πρότερον ἔννοιαι ἐφάνησαν ὅτι ἔλαβον ζωὴν, ἐνεδύθησαν σάρκα καὶ διεδραματίζοντο πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ λαοῦ. Καὶ ἄλλο δέ τι κατ᾽ ἐκεῖνον τὸν χρόνον γενόμενον συνετέλεσεν ὁμοίως εἰς τὴν πνευματικὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους πρόοδον. Ὁ πανταχοῦ τῆς ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας ἐγερθεὶς διωγμὸς κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ κατ᾽ αὐτῶν τῶν ἐν ταῖς πόλεσιν ἀόπλων καὶ φιλησύχων, καὶ ὁ καθημερινὸς τῆς ζωῆς των κίνδυνος ἠνάγκασε πλείστους νὰ φύγωσι τὴν αἱμοχαρῆ ἀγριότητα τῶν κρατούντων καὶ νὰ καταφύγωσιν εἰς διαφόρους τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης τόπους. Ἐκεῖ δὲ πολλοὶ τῶν φυγάδων νέων ἄλλοι εἰς ἄλλην ἐπεδόθησαν ἐπιστήμην, ῥυθμίζοντες τὴν σπου-

δήν των πρὸς τὰς νέας περιστάσεις τοῦ γένους των καὶ παρασκευαζόμενοι εἰς ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος των, ἧς προσεδόκων μετὰ πεποιθήσεως τὴν ἐλευθερίαν. Καὶ τῷ ὄντι πολλοὶ τούτων μετὰ τὴν περάτωσιν τῶν μαθημάτων των ἐπανελθόντες εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐδείχθησαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῆς χρησιμώτατοι.

Τὴν πνευματικὴν ζημίαν τὴν προελθοῦσαν εἰς τὸ ἡμέτερον γένος ἐκ τῆς κατὰ τὴν ἐπανάστασιν καταστροφῆς τῶν σχολείων ἀνεπλήρωσεν ἱκανῶς καὶ ὠφέλειαν ἔτι προσέθηκεν ἡ ἐκ θείας οἰκονομίας κατὰ τὸ 1823 ἔτος ἐν Κερκύρᾳ ἱδρυθεῖσα *Ἰόνιος Ἀκαδημία* καὶ ἡ ταύτην παρακολουθήσασα ἵδρυσις γυμνασίων καὶ σχολείων Ἑλληνικῶν ἐπὶ τῆς γείτονος Ἑπτανήσου. Τοιούτου ἀνωτάτου διδασκαλείου ἡ θεμελίωσις ὡρίζετο μὲν ἐν τῷ πολιτικῷ τῆς Ἑπτανήσου συντάγματι τοῦ 1817 ἔτους, ἀλλ᾿ εὕρισκε τοσαύτας ἐναντιότητας ἐκ τῆς ἰδιωφελοῦς γνώμης τῶν ἐν αὐτῇ ἀριστοκρατικῶν, ὥστε ὁ ἐν τῷ συντάγματι ὁρισμὸς ἤθελε μείνῃ γράμμα νεκρὸν ἄνευ τῆς ἀρετῆς, τῆς ἐλευθεριότητος καὶ τῆς ἀκαμάτου σπουδῆς τοῦ φιλέλληνος Ἄγγλου Κόμητος Φριδερίκου Νόρθου Γυϊλφόρδου, τοῦ καὶ ἄρχοντος τῆς παιδείας ἐν Ἑπτανήσῳ μικρὸν πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῆς Μεγάλης Βρεττανίας ἀποδειχθέντος. Εἰς τὸν μέγαν ἐκεῖνον καὶ ἀείμνηστον τῆς Ἑλλάδος φίλον καὶ εὐεργέτην ὀφείλεται ἡ ἵδρυσις τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς προελθοῦσα τότε εἰς τὸ ἔθνος μεγάλη πνευματικὴ ὠφέλεια. Ἐκεῖνος διὰ τοῦ φιλεπιστήμονος καὶ φιλελληνικοῦ ζήλου του καὶ τῆς ἐλευθεριότητός του προπαρεσκεύασε τὸ ἔργον, πέμψας δι᾿ ἰδίας δαπάνης εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Εὐρώπης πολλοὺς Ἕλληνας, ἵνα διδαχθῶσιν ἐκεῖ ἄλλος ἄλλην ἐπιστήμην καὶ χρησιμεύσωσιν ὡς καθηγηταὶ τῆς μελετωμένης Ἀκαδημίας (μ). Ἐκεῖνος ἔπειτα διὰ τῆς ἐν Ἀγγλίᾳ ἐπιῤῥοῆς του καὶ τῆς πρὸς τοὺς ἐκεῖ πολιτικῶς ἰσχύοντας φιλικῆς σχέσεώς του κατώρθωσεν ἐπὶ τοῦ ὑπουργείου τοῦ μεγαλόφρονος Κάνιγγος νὰ ἀρθῶσι τὰ πολυειδῆ ἐμπόδια τὰ ὑπό τε τοῦ μεγάλου Ἁρμοστοῦ Μαιτλάνδου καὶ πολλῶν ἐν Ἑπτανήσῳ ἀριστοκρατικῶν παρεμβαλλόμενα, καὶ νὰ προσταχθῇ ὑπὸ τῆς προστάτιδος κυβερνήσεως ἡ ἐπίσημος ἵδρυ-

(μ) Τοιοῦτοι ἦσαν ὁ τὴν Ἰόνιον Ἀκαδημίαν, ἔπειτα δὲ καὶ τὸ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστήμιον κοσμήσας Καθηγητὴς Κωνσταντῖνος Ἀσώπιος, ὁ Χριστοφόρος Φιλητᾶς, ὁ Ι. Καραντηνός, ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης, ὁ Θ. Μανοῦσος, ὁ Ν. Μανιάκης καὶ ἄλλοι.

σις καὶ ἐγκαίνισις τοῦ ῥηθέντος ἀνωτάτου ἑλληνικοῦ διδασκαλείου. Ὁ αὐτὸς φιλέλλην ἀνὴρ καὶ τὴν πλουσίαν ἑαυτοῦ βιβλιοθήκην εἰς χρῆσιν τῶν ἐν αὐτῷ διδασκόντων καὶ διδασκομένων μετεκόμισεν ἐξ Ἀγγλίας, καὶ ὄργανα φυσικῆς καὶ χημείας ἐξ ἰδίων ἠγόρασε καὶ εἰς ἄλλας χρείας τῆς Ἀκαδημίας χρηματικῶς συνέτρεχε, καὶ εἰς πολλοὺς ἀπόρους αὐτῆς φοιτητὰς δαψιλῆ μηνιαῖα χορηγήματα παρεῖχε, δαπανῶν εἰς ταῦτα πάντα ὅλην τὴν ἐτησίαν αὐτοῦ πρόσοδον. Ἤστραπτεν ὑπὸ χαρᾶς τοῦ φιλέλληνος πρεσβύτου τὸ σεβάσμιον πρόσωπον, ὅτε ἐγκαινιζομένης τὸ πρῶτον τῆς νέας Ἀκαδημίας παρέστη εἰς τὴν ἀξιομνημόνευτον ἐκείνην τελετὴν εἰς τὸ μέσον τῶν Καθηγητῶν, τῶν ἐν τέλει καὶ τῶν ἐπισημοτέρων τῆς Ἑπτανήσου πολιτῶν. ὡς ἄρχων τῆς Ἀκαδημίας, περιβεβλημένος ἀρχαίαν ἑλληνικὴν χλαμύδα.

Ἡ Ἰόνιος Ἀκαδημία συνέστη κατ' ἀρχὰς ἐκ δύο σχολῶν τῆς *Φιλοσοφικῆς* (τῆς περιλαμβανούσης πλὴν τῆς ἰδίως καλουμένης Φιλοσοφίας τὰς μαθηματικὰς καὶ φυσικὰς ἐπιστήμας καὶ τὴν Φιλολογίαν) καὶ τῆς *Θεολογικῆς*. Εἰς ταύτας προσετέθησαν ἔπειτα ἡ *Νομικὴ* καὶ ἡ *Ἰατρική*. Ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ ἦτο πάντοτε πληρεστέρα τῶν τριῶν ἄλλων καὶ διὰ τοῦτο εἶχε φοιτητὰς πλειοτέρους, ἐν ᾧ αἱ ἄλλαι, καὶ ἰδίως ἡ Νομικὴ καὶ ἡ Ἰατρική, διὰ τὴν τότε δυσκολίαν τῆς εὑρέσεως ἁρμοδίων καθηγητῶν καὶ συμπληρώσεως τῶν συγκροτούντων αὐτὰς μαθημάτων, ἦσαν μὲν ἐπιτήδειαι νὰ παρασκευάσωσιν ἱκανῶς τοὺς φοιτητὰς εἰς τὸ μέλλον αὐτῶν ἐπάγγελμα, οὐχὶ δὲ καὶ νὰ ἀπαρτίσωσι τὴν διδασκαλίαν (ν). Εὐθὺς ἀφοῦ διεδόθη ἡ φήμη τῆς ἱδρύσεως τῆς

(ν) Ἐνταῦθα καταλέγονται οἱ καθηγηταὶ των τεσσάρων σχολῶν τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας, σημειουμένου ἐν παρενθέσει καὶ τοῦ χρόνου τοῦ διορισμοῦ ἑκάστου.

α') Τῆς *Φιλοσοφικῆς*. Ἰωάννης Καρανδηνὸς (1825) καθηγητὴς τῆς Μαθηματικῆς καὶ Ἔφορος τῆς Ἀκαδημίας. Τοῦτον διεδέχθη Ἰωάννης Κουντούρης (1833)· μετὰ δὲ τοῦτον διωρίσθησαν· Μοσσότης Ἰταλὸς (1836), Ἀνδρέας Μαυρομμάτης (1847), Σπυρίδων Κατσαΐτης (1857)· Σταματέλος Πυλαρηνὸς τῆς Φυσικῆς (1825), μεθ' ὃν Φρ. Ὀριόλης Ἰταλὸς (1836). Ἀθανάσιος Πολίτης τῆς Χημείας (1825). Ἰ. Δελβινιώτης τῆς Φυσικῆς καὶ προπαρασκευαστὴς τῆς Χημείας (1850). Στυλιανὸς Σπαθῆς τῆς Βοτανικῆς (1825). Κωνσταντῖνος Ἀσώπιος (ὁ ἔπειτα προσκληθεὶς εἰς τὸ ἐνταῦθα Πανεπιστήμιον) τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς Φιλολογίας καὶ τῆς Ἱστορίας (1825).

Ἰονίου Ἀκαδημίας ἤρχισαν νὰ συῤῥέωσιν εἰς Κέρκυραν ἔκ τε τῆς Ἑπτανήσου καὶ τῆς δεινῶς τότε κλονουμένης Ἑλλάδος καὶ ἔτι

Χριστόφορος Φιλητᾶς τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς Φιλολογίας (1825).

Γώργιος Γρασσέτας τῆς Λατινικῆς καὶ Ἰταλικῆς Φιλολογίας (1831).. Κωνσταντῖνος Σακελλάριος τῆς Ἀρχαιολογίας.

Νικόλαος Πίκολος τῆς Φιλοσοφίας (1825). Τοῦτον μετ' ὀλίγον ἀναχωρήσαντα διεδέχθη ὁ Γεώργιος Ἰωαννίδης, ὅστις ἐδίδασκε καὶ τὴν Ῥητορικήν. Βραδύτερον δὲ (1852) διωρίσθη ὁ Πέτρος Βράϊλας.

Ἰωάννης Οἰκονομίδης τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Ῥωμαϊκῆς Φιλολογίας (1857).

Δημήτριος Κάλβος (1836) τῆς Φιλοσοφίας.

Ἰωάννης Λουσινιάνος τῆς Ἀγγλικῆς Φιλολογίας (1825).

Ἐδίδαξαν προσέτι τὴν Ἀγγλ. Φιλολογίαν οἱ ἑξῆς Γουΐλιέλμος Γουΐλ, Βάκερ, Βῶεν.

Β') Τῆς *Θεολιγικῆς* Θεόκλητος Φαρμακίδης (1825). Κ. Τυπάλδος ὁ ἔπειτα Σταυρουπόλεως (1831). Νεόφυτος Βάμβας (1831). Ἀθανάσιος Πολίτης ὁ ἔπειτα ἀρχιερεὺς Κερκύρας (1837). Βαρθολομαῖος Κουτλουμουσιανὸς (1836) διδάξας Ἱερὰν Ἱστορίαν καὶ Ἑρμηνευτικήν.

Βραδύτερον ἀνεπλήρωσαν τοὺς ἀπελθόντας Ν. Βάμβαν καὶ Κ. Τυπάλδον οἱ ἑξῆς Φ. Κάντας Ἱερεὺς τῆς Δογματικῆς (1839) Ῥόζος Ματζαβίνος (1841). Εὐστ. Βουλισμᾶς Ἱερομ. (1857) Ἱερᾶς καὶ Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας.

Γ') Τῆς δὲ *Νομικῆς*·

Πασχάλιος Καροῦσσος (1825) τῶν γεν. ἀρχῶν τοῦ Δικαίου καὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Δικαίου.

Λεοπόλδος Ἰὸς τοῦ ἐμπορικοῦ Δικαίου (1825).

Ἰωάννης Τουρλῆνὸς Νομικῆς

Ἱερώνυμος Σαντώριος τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Δικαίου (1831).

Νικόλαος Μανιάκης Νομικῆς (1836).

Ῥακκέτης Γουέρας τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου (1836).

Λαντζίλης Ἰταλὸς Νομικῆς (1836).

Νικόλαος Δελβινιώτης Νομικῆς (1851).

Ἀναστάσιος Λαζαράτης τοῦ Ἰονίου Ἀστ. Δικαίου)1849).

Ἀ. Βραχλιώτης τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου (1862).

Σπυρίδων Μουστοξύδης, Ἱστορ. τοῦ Δικαίου (1862).

Ὄθων Πυλαρηνὸς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Δικαίου καὶ τῆς Πολιτ. Οἰκονομίας (1862).

πανταχόθεν, ὅπου κατῴκουν Ἕλληνες, νέοι φιλομαθεῖς διψῶντες τὴν ἐπιστήμην καὶ νὰ κατατάσσωνται εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτῆς, σπεύδοντες νὰ σβέσωσι τὴν δίψαν των ἐκ τῶν ναμάτων τῆς ἀναβλυσάσης ἐκεῖ νέας πηγῆς. Ἰδίως εἵλκυον τὰς ψυχὰς τῶν φοιτώντων τὰ μαθήματα τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς καὶ μάλιστα αἱ φιλολογικαὶ παραδόσεις τοῦ σοφοῦ Ἀσωπίου, ὅστις πρῶτος εἰσῆγε τότε εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν γερμανικὴν ἀκριβεστέραν ἔρευναν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ ποιητῶν. Οἱ ῥηθέντες νέοι διδαχθέντες ἱκανῶς ἐν Κερκύρᾳ, οἱ μὲν φιλολογίαν ἑλληνικὴν καὶ ῥωμαϊκήν, οἱ δὲ μαθηματικὰς καὶ φυσικὰς ἐπιστήμας, οἱ δὲ νομικά, καὶ μεταβάντες εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα ἐχρησίμευσαν μετὰ τῶν συγχρόνως ἢ ὀλίγον βραδύτερον ἐκ τῶν Πανεπιστημίων τῆς Εὐρώπης ἐπανελθόντων ὡς πρῶτα ἐπιτήδεια ὄργανα εἰς ῥύθμισιν τῆς δημοσίας παιδείας, καὶ ἁρμοδιωτέραν διακόσμησιν τῆς ἀρτιγενοῦς ἑλληνικῆς πολιτείας. Ἐξ αὐτῶν μάλιστα ἐλήφθησαν ἐν Ἑλλάδι οἱ πρῶτοι τῶν ἀνωτέρων παιδευτηρίων καὶ γυμνασίων διδάσκαλοι καὶ καθηγηταί· ἐξ αὐτῶν οἱ πρῶτοι τῆς Θέμιδος λειτουργοί, ἐξ αὐτῶν οἱ ἐπιτραπέντες τὰ τῆς ἀνωτέρας πολιτικῆς ὑπηρεσίας. Ἄνευ αὐτῶν οὔτε ἡ τοῦ ἀειμνήστου Ἰωάννου Καποδιστρίου προεδρεία (ἀπὸ τῆς ἀρχῆς περίπου τοῦ 1828 ἔτους ἕως τῆς 27 Σεπτεμβρίου τοῦ 1831), οὔτε ἔπειτα (ἀπὸ τῆς ἀρχῆς περίπου τοῦ 1833 ἔτους) ἡ βασιλεία ἤθελε δυνηθῆ νὰ διατυπώσῃ ταχέως ἐπὶ τὸ εὐρωπαϊκώτερον τὸ ἀρτιπαγὲς

Δ´) Τῆς δὲ *Ἰατρικῆς*.

Γεώργιος Θερειανὸς τῆς Νοσολογίας καὶ Θεραπείας (1831).

Στ. Γ. Μαράτος Χειρουργίας καὶ Κλινικῆς αὐτῆς (1831).

Ἄγγ. Κογεβίνης Χειρουργίας καὶ Κλινικῆς (1845).

Χριστ. Λαβράνος Βοτανικῆς, Ζωολογίας καὶ Ὀρυκτολογίας (1850).

Χ. Τυπάλδος Πρετεντέρης, γενικῆς καὶ εἰδικῆς Νοσολογίας καὶ Κλινικῆς καὶ Παθολ. Ἀνατομίας (1851).

Κωνσταντῖνος Ζαβιτζάνος, τῆς Ἀνατομίας, Μαιευτικῆς καὶ Φυσιολογίας (1843).

Σπυρίδων Ἀρβανιτάκης, τῆς Γενικῆς Νοσολογίας (1843).

Ὀλίγους μῆνας πρὸ τῆς καταλύσεως τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας ἀπεδείχθησαν καθηγηταὶ αὐτῆς καὶ οἱ ἑξῆς· Ἠλίας Πολίτης τῆς Χημείας, Δελβινιώτης τῆς Νοσολογίας. Μακρῆς Πάξιος τῆς Ἀγγλικῆς Φιλολογίας.

κράτος (ξ). Διὰ τῆς ἀποβιώσεως τοῦ ἀειμνήστου λόρδου Γυιλφόρδου (τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1827 ἔτους) ἐστερήθη ἡ Ἰόνιος Ἀκαδημία τοῦ ἰσχυροῦ προστάτου καὶ ἐλευθεριωτάτου αὐτῆς εὐεργέτου· διὸ τὸ φῶς τοῦ φανοῦ ἐκείνου ἤρχισε κατὰ μικρὸν νὰ μαραίνηται, ἀμελούσης ἔκτοτε τῆς Ἰονίου Κυβερνήσεως νὰ ἐγχέῃ εἰς αὐτὸν ἱκανὸν ἔλαιον. Συνετέλεσε δὲ βραδύτερον εἰς πλειύτερον μαρασμὸν τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας ἡ κατὰ τὸ 1837 ἔτος ἐν Ἀθήναις ἵδρυσις τοῦ Ὀθωνείου Πανεπιστημίου, ὅπερ τελειότερον διοργανωθὲν καὶ ὑπὸ Βασιλείας φίλης τῶν φώτων καὶ τῆς προόδου ἀφθονώτερον ποτιζόμενον ηὐξήθη ταχέως ὡς δένδρον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων πεφυτευμένον, ηὔξησε ταχέως καὶ ἐκαρποφόρησε καὶ εἵλκυσε πανταχόθεν τοὺς νέους τοὺς ὀρεγομένους νὰ γευθῶσι τῶν ψυχοτρόφων τῆς ἐπιστήμης καρπῶν.

Πλὴν τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας ἱδρύθη ἐν Κερκύρᾳ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ τὸ καλούμενον *Ἱεροσπουδαστήριον*, ἐν ᾧ πολλοὶ νέοι τὰ προσήκοντα μαθήματα ἐδιδάχθησαν. Τούτων οἱ μὲν ἀσπασθέντες ἔπειτα τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα ὠφέλησαν καὶ ἔτι ὠφελοῦσι τοὺς παῖδας· οἱ δὲ χειροτονηθέντες ἱερεῖς καὶ ἀρχιερεῖς ὑπηρέτησαν ἢ ὑπηρετοῦσιν ἔτι τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν, ὁδηγοῦντες τὸ πνευματικὸν αὐτῶν ποίμνιον εἰς νομὰς σωτηρίους.

Προσέτι καὶ σχολεῖα ἑλληνικὰ καὶ γυμνάσια ἱδρύθησαν ἐν τῇ πρωτευούσῃ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις νήσοις τῆς Ἰονίου ἀρχῆς, ἅτινα

(ξ) Ἐκ τῶν μαθητευσάντων ἐν Κερκύρᾳ μνημονεύω ἐνταῦθα

1) τοὺς ἑξῆς· Ἰωάννην Ψαρᾶν, Χρῆστον Βάραν, Δημ. Δεσποτόπουλον, Γεράσιμον Ζωχιόν. Γεώργιον Χρυσοβέργην, Γ. Κόνδην, οἵτινες ἐχρησίμευσαν ἐν Ἑλλάδι ὡς καθηγηταὶ γυμνασίων.

2) τοὺς ἑξῆς· Γεώργιον Βέλλιον, Κωνστ. Γουλεμῆν. Σπυρ. Τριανταφύλλην, Νικόλαον Ἰωαννίδην, Ἀριστείδην Μπαλᾶνον, Ἀθ. Πετσάλην, Ἰωάννην Κυπαρίσσην, οἵτινες ἐχρησίμευσαν ὡς λειτουργοὶ τῆς Θέμιδος. Προσθετέον δ' εἰς αὐτοὺς καὶ Λέοντα τὸν Μελᾶν καὶ Κ. τὸν Πλατὺν καὶ ἄλλους, οἵτινες μετὰ τὴν ἐν τῇ Ἰονίῳ Ἀκαδημίᾳ μαθήτευσίν των μετέβησαν πρὸς ἀπαρτισμὸν τῆς ἐπιστημονικῆς των παιδεύσεως εἰς Πανεπιστήμια τῆς Εὐρώπης.

3) Τοὺς στρατιωτικῶς ἢ ἄλλως πως ὑπηρετήσαντας τὴν πατρίδα, τὸν Κωνστ. Γενοβέλην, τὸν Μ. Τολμίδην, τὸν Ἰω. Πασχάλην, Κωνστ. τὸν Πιτάκην τὸν πρὶν Ἔφορον τῶν ἀρχαιοτήτων, τὸν ἰατρὸν Α. Πάλλην.

πολὺ συνετέλεσαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν τοῦ Ἑπτανησίου λαοῦ παίδευσιν καὶ ἰδίως εἰς τὴν οἰκείωσιν τῆς ἀριστοκρατικῆς τάξεως μὲ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἣν οὗτοι, καίπερ Ἕλληνες ο πλεῖστοι τὴν καταγωγήν, εἶχον συνειθίση ἀπὸ τῆς Ἐνετικῆς κατακτήσεως νὰ καταφρονῶσιν ὡς χωρικήν, προτιμῶντες εἰς τὴν πρὸς τοὺς ὁμοίους των ὁμιλίαν τὴν γλῶσσαν τῶν κρατούντων ὡς γλῶσσαν ἐπίσημον. Προσθετέον δὲ ὅτι καὶ ἡ δημοτικὴ παίδευσις προήχθη κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐν Ἑπτανήσῳ διὰ τῆς ἀλληλοδιδακτικῆς μεθόδου, ἣν εἰσήγαγεν ἐκεῖ ἐκ Γαλλίας Ἀθανάσιος ὁ Πολίτης. Ταῦτα ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας ἐπράχθησαν ἐν Ἑπτανήσῳ κατὰ τὸν χρόνον τοῦ αἱματηροῦ καὶ μεγάλου ἀγῶνος τοῦ γένους.

Ἀφοῦ ἑπταετίαν ὅλην οἱ Ἕλληνες ὑπὲρ τῆς πολιτικῆς των ὑπάρξεως γενναίως ἀγωνιζόμενοι πολλὰ καὶ μεγάλα κατώρθωσαν καὶ ὑπέστησαν, διὰ δὲ τῶν κατορθωμάτων καὶ παθημάτων των διήγειραν τῶν χριστιανικῶν λαῶν τὴν συμπάθειαν, τριῶν κραταιῶν καὶ φιλανθρώπων ἐθνῶν οἱ κραταιοὶ καὶ φιλάνθρωποι ἄρχοντες ἀπεφάσισαν νὰ ἐνεργήσωσιν ἀπὸ κοινοῦ καὶ δραστηρίως τὴν κατάπαυσιν τῶν πολυχρονίων τῆς Ἑλλάδος δεινῶν καὶ νὰ στείλωσιν ἐπὶ τούτῳ εἰς τὸ Αἰγαῖον τοὺς στόλους των. Τὴν ἀρχὴν τῆς ἐκτελέσεως τῆς φιλανθρώπου ἐκείνης καὶ ἀληθῶς χριστιανικῆς ἀποφάσεως ἀνήγγειλε λαμπρῶς εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς ὅλον τὸν κόσμον (τῇ 8 Ὀκτωβρίου 1827) ὁ κρότος τῶν πυροβόλων τοῦ συμμαχικοῦ στόλου ἐν τῷ λιμένι τῆς Πύλου, ὅπου ἡ ναυτικὴ τῶν πολεμίων δύναμις συνετρίβη καὶ ἡ ἡμισέληνος ἀπημαυρώθη ὑπὸ τῆς ἡλιοφανοῦς λάμψεως τοῦ Σταυροῦ. Οἱ Ἕλληνες ἔκτοτε ἀνεθάρρησαν καὶ τὸν φόβον τῶν κινδύνων διεδέχθη μέλλοντος αἰσίου βεβαιοτέρα ἐλπὶς καὶ μετὰ τῆς ἐλπίδος ἡ φροντὶς περὶ τῆς ἐξ ἀνάγκης ἕως τότε ἀμεληθείσης παιδεύσεως τῶν εἰς τὰ ὄρη καὶ σπήλαια διαιτωμένων τέκνων των.

Μετὰ τρεῖς περίπου μῆνας ἀπὸ τοῦ σωτηρίου ἐκείνου τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης κοινοπραγήματος (τῇ 11 Ἰανουαρίου 1828) κατέπλευσεν εἰς Αἴγιναν ὁ πρὸ πολλοῦ (ἐν τῇ ἐθνικῇ Συνελεύσει τῆς Τροιζῆνος) ἐκλεχθεὶς Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος Ἰωάννης Καποδίστριας, καὶ ἀναδεχθεὶς τὴν κυβέρνησιν χώρας ἠρημωμένης ὑπὸ πολέμου ἑπταετοῦς καὶ δεινῶς ἔτι ὑπ' αὐτοῦ κλονουμένης, ἔτεινε τὸν νοῦν πρὸ παντὸς ἄλλου εἰς τὴν τελείαν ἀπὸ τῶν βαρβάρων ἀπαλλαγὴν καὶ πολιτικὴν αὐτῆς διοργάνωσιν. δὲν ἠμέλησεν ὅμως τῆς δημοσίας παιδεύσεως, ἀλλ' ἔπραξε καὶ

ὑπὲρ αὐτῆς ὅ,τι συνεχώρουν αἱ περιστάσεις. Ἐδείχθησαν δ' αὗται ἐπιτηδειότεραι μετὰ τὴν εἰς Πύλον ἔλευσιν (τῇ 17 Αὐγούστου 1828) τοῦ γενναίου γαλλικοῦ στρατοῦ, ὅτε τὸ ἔδαφος τῆς Πελοποννήσου ἐκαθαρίσθη ἀπὸ τῶν ἀπαύστως ἐπιτρεχόντων καὶ ἐρημούντων αὐτὸ πολεμίων στιφῶν, οἱ δὲ κάτοικοι ἐδυνήθησαν νὰ ἐπανέλθωσιν ἀπὸ τοῦ μακροχρονίου εἰς τὰ ὄρη καὶ δάση διασκορπισμοῦ των εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία των, νὰ ἀνοικοδομήσωσιν αὐτοσχεδίως τὰς πυρποληθείσας οἰκίας των καὶ καλύβας καὶ νὰ κατοικήσωσιν ἐν ἀσφαλείᾳ ὑπὸ τὴν στέγην αὐτῶν. Πρὸ πάντων καὶ κυριώτερον ἐφρόντισε τότε ὁ ἀείμνηστος ἐκεῖνος ἀνὴρ περὶ καταβολῆς τοῦ θεμελίου πάσης τοῦ λαοῦ διδασκαλίας, ἤτοι περὶ τῆς δημοτικῆς παιδείας, ἧς τὴν βελτίωσιν εἶχεν ἤδη παρασκευάσῃ διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς ἀλληλοδιδακτικῆς μεθόδου ὁ καλὸς καὶ ἀγαθὸς Γεώργιος Κλεόβουλος (ο). Ἔπειτα ἐφρόντισε καὶ περὶ ἱδρύσεως ἀνωτέρων σχολείων καὶ ἔτι περὶ τῆς προσηκούσης διδασκαλίας τῶν νέων ἐκείνων, οἵτινες παρεσκευάζοντο πρὸς τὴν ἐν τῷ στρατῷ καὶ τῷ στόλῳ ὑπηρεσίαν (π). Ὡς ἀνώτατον τῶν τότε ἐν Ἑλλάδι παιδευτηρίων κατέστησεν ἐν Αἰγίνῃ τὸ κληθὲν *Κεντρικὸν Σχολεῖον*, οὗ διευθυντὴν ἔταξε τὸν μακαρίτην διδάσκαλον Γεώργιον τὸν Γεννάδιον (ρ). Τὸ κεντρικὸν τοῦτο σχολεῖον τύπον

(ο) Γεώργιος Κλεόβουλος ἐκ Φιλιππουπόλεως σπουδάσας περὶ τὰς μαθηματικὰς καὶ φυσικὰς ἐπιστήμας ἐν Γερμανίᾳ καὶ Γαλλίᾳ, ἐδιδάχθη ἐν Παρισίοις καὶ τὴν ἀλληλοδιδακτικὴν καλουμένην μέθοδον, καθ' ἣν συνέγραψεν Ἑλληνιστὶ ὁδηγὸν διδασκαλίας καὶ πίνακας καὶ εἰσήγαγεν αὐτὴν κατὰ τὸ 1819 ἔτος εἰς τὴν ἐν Βουκουρεστίῳ ἀκμάζουσαν τότε Ἑλληνικὴν ἀποικίαν, καὶ ἔπειτα εἰς τὴν Ἑλλάδα.

(π) Πρὸς διδασκαλίαν τῶν στρατιωτικῶν ἐδημιουργήθη τότε ἡ ἐν Ναυπλίῳ *Σχολὴ τῶν εὐελπίδων* ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ γάλλου Ποζιέρου. Πρὸς δὲ τὴν τῶν ναυτικῶν ὡρίσθη ἐπὶ τοῦ δικρότου, τῆς Ἑλλάδος, εἷς διδάσκαλος τῶν Ἑλληνικῶν καὶ μαθηματικῶν, εἰς ὃν ἔμελλε μετὰ μικρὸν νὰ προστεθῇ καὶ ἕτερος τῆς ναυτικῆς.

(ρ) Ὁ διευθύνων τὸ σχολεῖον Γεννάδιος ἐδίδασκε τὰ Ἑλληνικὰ ἔχων δεύτερον διδάσκαλον διὰ τὰς κατωτέρας τάξεις Κωνσταντῖνον τὸν Οἰκονομίδην. Εἰς αὐτοὺς προσετέθη βραδύτερον καθηγητὴς τῶν ἑλληνικῶν Ἰωάννης ὁ Βενθύλος ἐπανελθὼν ἐξ Εὐρώπης. Τὰ δὲ μαθηματικὰ ἐδίδαξε πρῶτον Ἰωσὴφ ὁ Διστομίτης, ὃν διεδέχθη ἔπειτα ὁ Δημήτριος Δουραμάνης. Γεω-

ἔχον γυμνασίου ἐλλιποῦς ἔτι παρεσκεύασεν ἱκανῶς πολλοὺς νέους πρὸς τὴν δημοσίαν ὑπηρεσίαν καὶ ἄλλους πρὸς ἀνωτέραν ἐν τῷ ἔπειτα ἱδρυθέντι Πανεπιστημίῳ παίδευσιν. Προσέτι ἔλαβεν ὁ συνετὸς ἀνὴρ πρόνοιαν νὰ στείλῃ νέους τινὰς εἰς τὰ Πανεπιστήμια τῆς Εὐρώπης, ἵνα διδαχθῶσιν ἐκεῖ μαθήματα ὑψηλότερα. Ταῦτα ἐδυνήθη νὰ πράξῃ ὁ ἀείμνηστος Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος ὑπὲρ τῆς πνευματικῆς τοῦ ἔθνους ἀναπτύξεως, μικρὰ μὲν κατὰ σύγκρισιν πρὸς τὰ ἔπειτα ἐπὶ τῆς βασιλείας πραχθέντα, μεγάλα ὅμως ὡς πρὸς τὰς τότε περιστάσεις, πρὸς τὴν βραχύτητα τοῦ χρόνου, τὴν γενικὴν πτωχείαν καὶ γυμνότητα τοῦ λαοῦ καὶ τὰς μεγάλας οἰκονομικὰς τοῦ κοινοῦ δυσχερείας. Ταῦτα ἀπελέγχουσιν ἱκανῶς τὰς μομφὰς ἐκείνων, ὅσοι ἐπιπολαίως κρίναντες τὸν ἄνδρα, ἢ προτιμήσαντες τῆς ἱερᾶς ἀληθείας τὴν ἀνάπαυσιν τῶν παθῶν των καὶ τὸ συμφέρον τῆς πολιτικῆς των μερίδος, δὲν εὐλαβήθησαν νὰ ἀποδώσωσιν εἰς αὐτὸν δυσμενῆ πρὸς τὰ φῶτα καὶ τὴν ἐλευθερίαν διάθεσιν. Ὅσοι ἠδίκησαν ἐν τῷ βίῳ τὸν συνετὸν καὶ φιλοπάτριδα ἄνδρα ἂς ἐξιλεώσωσι νῦν τὴν τεθλιμμένην σκιάν του, ἀποδίδοντες εἰς αὐτὸν δικαιοσύνην τοὐλάχιστον μετὰ θάνατον· τοιαύτη δικαιοσύνης ἀπόδοσις προξενεῖ τιμὴν εἰς αὐτοὺς τούτους, ἀποδεικνύουσα καρδίαν ἐπιδεκτικὴν ἠθικῆς διορθώσεως.

Μεταβαίνομεν ἤδη εἰς εὐτυχεστέραν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους ἐποχήν, τὴν τῆς ἐγκαταστάσεως τῆς βασιλείας ἐν τῇ Ἑλλάδι. Διὰ τῆς εἰς αἰῶνας ἀξιομνημονεύτου ταύτης πράξεως, ἣν εἰλικρινὴς καὶ πατρικὴ περὶ παγιώσεως τῆς ἐλευθερίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους πρόνοια εἰς τὰς τρεῖς προστάτιδας αὐτοῦ δυνάμεις

γραφίαν δὲ καὶ φιλοσοφικὴν Προπαιδείαν ἐδίδασκε Νικόλαος ὁ Χορτάκης. Βραδύτερον μετὰ τὴν ἔλευσιν τῆς βασιλείας, ἐν ἔτει 1834 ὅτε τὸ ῥηθὲν σχολεῖον μεταῤῥυθμισθὲν εἰς Γυμνάσιον μετετέθη εἰς Ἀθήνας, προσετέθησαν ὁ Ἰωάννης Ψαρᾶς καθηγητὴς τῶν Ἑλληνικῶν, ὁ Ἐῤῥῖκος Οὐλερίχος Γερμανός, καθηγητὴς τῶν Λατινικῶν, ὁ Λουδοβῖκος Πομερέτος τῆς Γαλλικῆς καὶ ὁ Ἰάκωβος Βλὰκ τῆς Ἀγγλικῆς. Ὁ δὲ Χ. Βάφας διεδέχθη τὸν Δουραμάνην μετατεθέντα εἰς τὸ τῆς Σύρου Γυμνάσιον. Εἰς δὲ τὸ συνημμένον μετὰ τοῦ Γυμνασίου Ἑλληνικὸν σχολεῖον κατέστησαν διδάσκαλοι οἱ πρώην μαθηταὶ αὐτοῦ Ἰωάννης Πατάκης, Γεώργιος Γεράκης, Ἀθανάσιος Κωστόπουλος, Νικόλαος Κράνιος.

ἐνέπνευσεν, ἐπλήρωσαν αὗται τὰς μακροχρονίους τῶν Ἑλλήνων εὐχὰς καὶ συνεπλήρωσαν τὸ μέγα καὶ χριστιανικὸν καὶ φιλάνθρωπον ἔργον των. Ὁ ἐκλεχθεὶς (σ) καὶ προσκληθεὶς νέος βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος, ὁ ἀγαθὸς καὶ ἐνάρετος Ὄθων, υἱὸς βασιλέως σοφοῦ καὶ λίαν φιλέλληνος, ἐμπεπνευσμένος ὑπὸ τοῦ πατρός του θερμοτάτην καὶ ἀκραιφνεστάτην πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν γένος ἀγάπην, ἀναδεχθεὶς μετ' ἀφοσιώσεως τὸ μέγα καὶ δυσχερέστατον ἔργον τῆς πολιτικῆς συντάξεως καὶ ῥυθμίσεως βασιλείου ἀρτιπαγοῦς καὶ ὑπὸ πολυετοῦς ἀγρίου πολέμου ἠρημωμένου, κατέπλευσεν εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Ἄργους καὶ εἰσῆλθεν εἰς Ναύπλιον τῇ **25** Ἰανουαρίου τοῦ **1833** ἔτους, παρακολουθούμενος ὑπό τε τῶν μελῶν τῆς Ἀντιβασιλείας καὶ ὑπ' ἄλλων σοφῶν Γερμανῶν ἐχόντων καὶ τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὴν ἱκανότητα νὰ ῥυθμίσωσι πρὸς τὸ βέλτιστον τά τε ἄλλα τοῦ βασιλείου καὶ τὰ τῆς δημοσίας παιδεύσεως. Ἀπὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ βασιλέως Ὄθωνος νέα πνευματικὴ ζωὴ διεχύθη εἰς τὴν Ἑλλάδα. Θαυμασία ἐδείχθη ἡ δραστηριότης τῶν μελῶν τῆς Ἀντιβασιλείας καὶ τῶν ὑπ' αὐτὴν πρὸς διοργάνωσιν τοῦ βασιλείου ἐργαζομένων· πολλοῦ δ' ἐπαίνου ἀξία ἡ πρὸς τὸ ἔθνος εἰλικρίνεια τῶν συντακτῶν ἐκείνων τῆς Ἑλληνικῆς πολιτείας καὶ ῥυθμιστῶν, οἵτινες δὲν ἐνόμισαν μὲν ἁρμόδιον εἰς τὸν τότε βαθμὸν τῆς πολιτικῆς τοῦ λαοῦ ἀναπτύξεως τὴν ἄμεσον καὶ πλήρη καθιέρωσιν συνταγματικοῦ πολιτεύματος, ἔθηκαν ὅμως πανταχοῦ ἐν τῇ νομοθεσίᾳ τὰς βάσεεις ἐφ' ὧν ἔμελλε βραδύτερον ἐν ἁρμοδιωτέρῳ καιρῷ νὰ ἐγερθῇ στερεῶς τὸ συνταγματικὸν οἰκοδόμημα (τ). Τὰ τῆς δημοσίας παιδεύσεως ἐνομοθετήθησαν καὶ ἐῤῥυθμίσθησαν ἄριστα κατὰ τὸ ἀξιόλογον Γερμανικὸν σύστημα, βαθείας θεωρητικῆς ἐρεύνης καὶ πείρας μακρᾶς προϊόν, ὅπερ καὶ Ἄγγλοι καὶ Γάλλοι

(σ) Ὁ βασιλεὺς Ὄθων ἐξελέχθη μὲν κατ' ἐπιτροπὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ὑπὸ τῶν τριῶν προστατίδων δυνάμεων, ἐκυρώθη δὲ ἡ ἐκλογὴ αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἐν Προνοίᾳ ἐθνικῆς συνελεύσεως τῇ **27** Ἰουλίου **1832**.

(τ) Αμαθεῖς ἢ μοχθηροί τινες καὶ πλήρεις ἀλόγου πάθους καθυλάκτησαν ἐνίοτε τῶν νόμων καὶ διατάξεων τῆς Ἀντιβασιλείας· ἀλλὰ τὰ πράγματα τρανὴν ἐκφέροντα φωνὴν ἀπέδειξαν καὶ ἀποδεικνύουσι τὴν ὑπεροχὴν τῶν νομικῶν καὶ πολιτικῶν γνώσεων τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, ἐξ ὧν ἡ ἀντιβασιλεία συνίστατο καὶ τὴν ἀθλιότητα τῶν ἐπικριτῶν αὐτῶν.

καὶ Ἰταλοὶ ἐπαινοῦσι καὶ κρίνουσιν ἐν ταῖς περὶ δημοσίας παιδεύσεως διατριβαῖς των μιμήσεως ἄξιον. Πρώτιστος πάντων ἐξεδόθη (τῇ 6 Φεβρουαρίου 1833) ὁ περὶ δημοτικῆς παιδεύσεως νόμος καὶ μετὰ τοῦτον (10 Μαΐου 1834) ὁ περὶ ἐπιστημονικῶν καὶ τεχνολογικῶν συλλογῶν καὶ περὶ ἀρχαιοτήτων· εἶτα (τῇ 31 Δεκεμβρίου 1836) ὁ περὶ Ἑλληνικῶν σχολείων καὶ γυμνασίων (υ)· ἔπειτα (τῇ 14 Ἀπριλίου 1836) ὁ τοῦ Πανεπιστημίου· βραδύτερον δὲ (τῇ 25 Ἰανουαρίου 1843) ὁ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ῥιζαρείου Σχολῆς. Διὰ τούτων πάντων ῥυθμισθείσης προσηκόντως τῆς πνευματικῆς τοῦ ἔθνους διδασκαλίας, ἡ βασιλικὴ κυβέρνησις, ἧς τὸ παράδειγμα ἠκολούθησαν ἔπειτα καὶ αἱ ἐθνικαὶ συνελεύσεις καὶ αἱ Βουλαί, ἔδειξε καὶ προθυμίαν μεγάλην καὶ χρημάτων ἀφειδίαν εἰς δυνατὴν αὐτῶν ἐκτέλεσιν. Ἕνεκα τούτου ἔπεμψεν εἰς Γερμανίαν περὶ τοὺς πεντήκοντα παῖδας καὶ νεανίσκους προσήκοντας εἰς τὰς ἐπισημοτέρας τῆς Ἑλλάδος οἰκογενείας, ἵνα παιδευθέντες ἐκεῖ τελειότερον καὶ διδαχθέντες διαφόρους ἐπιστήμας καταστῶσι μετὰ τὴν ἐνταῦθα ἐπάνοδόν των χρήσιμοι εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος των. Ἐπειδὴ δὲ τὴν ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεως τῆς βασιλείας χαραχθεῖσαν ὁδὸν βαδίζει καὶ νῦν ἡ βασιλικὴ Κυβέρνησις, ἡ δημοσία τοῦ ἔθνους παίδευσις προήχθη ἔκτοτε καὶ προάγεται καθημέραν, ὡς δεικνύεται ἐκ τῆς ἑξῆς συντόμου περὶ ἑκάστου τῶν κυριωτέρων κλάδων αὐτῆς ἐκθέσεως.

Α΄. Περὶ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως

Πρωτίστη φροντὶς τῆς βασιλικῆς Κυβερνήσεως ὑπῆρξεν ἡ περὶ τῆς δημοτικῆς ἤτοι στοιχειώδους παιδεύσεως. Τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, ὀλιγάριθμα κατ' ἀρχὰς ὄντα, ἐπολλαπλασιάσθησαν κατ' ὀλίγον καὶ ἡ ἐν αὐτοῖς διδασκαλία συνεπληρώθη καὶ προήχθη ἐπὶ τὸ τελειότερον. Ἐξετάθη δὲ βαθμηδὸν ἡ δημοτικὴ παίδευσις δι' ἱδρύσεως ἰδίων σχολείων καὶ εἰς τὸ θῆλυ γένος, οὗτινος μικρότατον μόνον μέρος, καὶ τοῦτο ἐν μόναις ταῖς πόλεσιν, ἐδιδάσκετο πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως γράμματα.

(υ) Συγχρόνως μετὰ τοῦ περὶ Ἑλληνικῶν σχολείων καὶ γυμνασίων νόμου ἐξεδόθη καὶ ὁ ά. τοῦ Πανεπιστημίου ὀργανισμός· ἀλλ' οὗτος δεν ἐξετελέσθη. μετερρυθμίσθη δ' ἔπειτα διὰ τοῦ τῆς 14 Ἀπριλίου τοῦ 1836 ἔτους.

Ἡ ὑπὸ Γεωργίου τοῦ Κλεοβούλου, ὡς προελέχθη, εἰσαχθεῖσα εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀλληλοδιδακτικὴ μέθοδος ἐκρίθη ἐπιτηδειοτέρα πρὸς τὴν δημοτικὴν παίδευσιν παρ' ἡμῖν, ὡς καθιστῶσα δυνατὴν τὴν διδασκαλίαν πολλῶν μαθητῶν διὰ διδασκάλων ὀλίγων. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ βασιλέως Ὄθωνος μικρὸς ἦτο ἐν Ἑλλάδι ὁ ἀριθμὸς τῶν δημοτικῶν διδασκάλων τῶν γινωσκόντων τὴν ῥηθεῖσαν μέθοδον καὶ ἐχόντων τὰς ἀπαιτουμένας πρὸς τὸ ἐπάγγελμά των γνώσεις, ἱδρύθη πρὸς παρασκευὴν τοιούτων *δημοτικὸν διδασκαλεῖον* καὶ ἐτέθη ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ φιλέλληνος γερμανοῦ Δ. Κόρκ, τοῦ καὶ γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ τῶν δημοτικῶν σχολείων, ὃν ἀρρωστήσαντα διεδέχθη μετὰ μικρὸν ὁ μακαρίτης Ἰωάννης Κοκκώνης. Οὗτος διὰ τῆς συνέσεως καὶ δραστηριότητός του προήγαγε τὴν δημοτικὴν παίδευσιν, συνδυάσας σκοπίμως βραδύτερον τὴν *ἀλληλοδιδακτικὴν* μέθοδον μετὰ τῆς *συνδιδακτικῆς*, καὶ ἄλλα τινὰ τῆς διδασκαλίας μεταῤῥυθμίσας ἐπὶ τὸ βέλτιον. Τούτου κατ' εἰσήγησιν συνέστη κατὰ τὸ 1837 ἔτος ἡ *Φιλοπαιδευτικὴ Ἑταιρία*, ἥτις ἴδιον προθεῖσα σκοπὸν τὴν πρότερον λίαν ἠμελημένην παίδευσιν τοῦ γυναικείου γένους πολλὰ καὶ μεγάλα πρὸς ταύτην ἐνήργησεν. Εἰς τὴν Φιλοπαιδευτικὴν Ἑταιρίαν ὀφείλεται ἡ ἐν Ἀθήναις ἵδρυσις καὶ μέχρι τοῦ νῦν διατήρησις τοῦ ἀξιολόγου τῶν κορασίων διδασκαλείου, ἐν ᾧ ἀπὸ τριάκοντα καὶ τριῶν ἐτῶν πλεῖσται Ἑλληνίδες, αἱ μὲν ἐκ τῶν ἐντός, αἱ δὲ ἐκ τῶν ἐκτὸς τοῦ βασιλείου, τὰ προσήκοντα μαθήματα διδαχθεῖσαι, παρεσκευάσθησαν ἐπιτήδειαι κορασίων διδάσκαλοι, ὧν αἱ μὲν ἀποδειχθεῖσαι διδάσκαλοι σχολείων ἐν ταῖς πόλεσι καὶ πολίχναις τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου ἐδίδαξαν προσηκόντως, ἢ ἔτι διδάσκουσι χιλιάδας πολλὰς κορασίων· αἱ δὲ προσκληθεῖσαι εἰς πόλεις ἢ πολίχνια τῆς Ὀθωμανικῆς ἀρχῆς κατοικούμενα ὑφ' Ἑλλήνων διέδωκαν ἢ ἔτι διαδίδουσιν εἰς τὰ κοράσια τῶν ἐκεῖ ὁμογενῶν τὰ ἀγαθὰ τῆς παιδείας. Τῆς Φιλοπαιδευτικῆς Ἑταιρίας μέγιστος εὐεργέτης ἐδείχθη ὁ φιλογενέστατος καὶ ἐν ἰατροῖς ἔξοχος Ἀπόστολος Ἀρσάκης, ὅστις ἰδίᾳ ἁδρᾷ δαπάνῃ ᾠκοδόμησε τὸ ἐν Ἀθήναις ἐπώνυμον αὐτοῦ Παρθεναγωγεῖον, ἐν ᾧ νῦν αἵτε διδάσκαλοι κορασίων παρασκευάζονται καὶ πολλαὶ ἄλλαι νεάνιδες τελειότερον παιδεύονται.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ῥηθείσης περὶ δημοτικῆς παιδεύσεως νομοθεσίας καὶ τῆς ἀπ' ἀρχῆς ἕως τῆς σήμερον διηνεκοῦς σπουδῆς τῆς βασιλικῆς κυβερνήσεως πρόκεινται προφανέστατα. Ἐν ᾧ πρὸ τοῦ αωκὰ ἔτους μόναι αἱ πόλεις καὶ τὰ πολίχνια τῆς Ἑλ-

λάδος, ὀλίγιστα δὲ χωρία εἶχον σχολεῖα δημοτικά, οὐδεὶς τῶν 280 δήμων τοῦ βασιλείου στερεῖται νῦν σχολείου τοιούτου, ἀλλὰ πολλοὶ ἔχουσι δύο καὶ τρία καί τινες ἔτι πλειότερα· ὥστε κατὰ τὴν περυσινὴν ἐπίσημον τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας ἔκθεσιν ἀριθμοῦνται νῦν καθ᾽ ὅλον τὸ βασίλειον **1141** σχολεῖα δημοτικά, ἐξ ὧν **944** ἀρσένων, **199** δὲ κορασίων. Ἐν ᾧ δὲ πρὸ τοῦ αωκά ἔτους ἐκ μὲν τῶν ἀνδρῶν μόλις **5—6** ἑκατοστημόρια, ἐκ δὲ τοῦ θήλεος γένους μόλις ἓν ἑκατοστημόριον (φ) ἐγίνωσκον ἐν Ἑλλάδι τὸ ἀναγινώσκειν καὶ γράφειν, διδάσκονται νῦν, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς περυσινῆς ἐπισήμου ἐκθέσεως τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δημοσίας Παιδεύσεως, **59** μὲν ἑκατοστημόρια τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀρσένων, ἤτοι ὑπερδεκαπλάσια τῶν τότε, **13** δὲ ἑκατοστημόρια τοῦ θήλεος γένους (χ) ὅτι πολὺ ἔτι μένει νὰ ἐνερ-

---

(φ) Ἐξαιρουμένων τῶν μεγαλητέρων πόλεων, ὅπου δὲν ἦσαν σπάνιαι αἱ γυναῖκες αἱ γινώσκουσαι γράμματα, ἔμενον αὗται εἰς τὰ λοιπὰ μέρη ὅλως ἀδίδακτοι. Ἐν τῇ πατρίδι μου Ζαγορᾷ, ἥτις ἠρίθμει ὑπὲρ τοὺς τρισχιλίους κατοίκους, μία μόνη γυνὴ πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἐγνώριζε νὰ ἀναγινώσκῃ καὶ γράφῃ.

(χ) Ἃς τεθῇ τὸ ὅλον τῶν κατοίκων τοῦ βασιλείου **1,340,000**· ἑπομένως ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀρσένων **670,000** καὶ ἴσος ὁ τῶν θηλέων. Ἐὰν ἔτι τεθῇ, ὅτι 2 1/2 ἑκατοστημόρια τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν κατοίκων ἀποθνήσκουσι κατ᾽ ἔτος, ἕπεται ὅτι εἰς 40 ἔτη ἐκλείπουσι τόσοι ἄνθρωποι ὅσοι καὶ γεννῶνται, καὶ νέα γενεὰ διαδέχεται τὴν προτέραν. Ἐὰν δὲ ὑποτεθῇ ὅτι 5 ἔτη κατὰ μέσον ὅρον διαρκεῖ ἡ εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα φοίτησις τῶν ἀρσένων παίδων, ἤτοι ἀπὸ τοῦ 6 ἢ 7 ἕως τοῦ **11** ἢ **12**, καὶ ὅτι πάντες οἱ ἐν τῇ ἡλικίᾳ ταύτῃ φοιτῶσιν ὄντως εἰς τὰ ῥηθέντα σχολεῖα, ἕπεται ὅτι φοιτᾷ εἰς αὐτὰ πάντοτε τὸ 1|8 τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ αὐτῶν, ἤτοι **676,000: 8=84,000** περίπου. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ῥηθεῖσαν τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δημοσίας Παιδεύσεως ἔκθεσιν τοῦ ἔτους **1869** εὑρέθη ὅτι φοιτῶσιν εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, δημόσιά τε καὶ ἰδιωτικά, **49,234**, ἤτοι **59** περίπου ἐκ τῶν **100**· ἑπομένως μένουσιν ἀδίδακτοι **41** περίπου ἐκ τῶν **100**.

Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν αὐτὴν ἔκθεσιν τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δημοσίας Παιδεύσεως εὑρέθη ὅτι εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, δημόσιά τε καὶ ἰδιωτικά, φοιτῶσι κοράσια **10,800**, εὑρίσκεται

γηθῇ, ἵνα ἡ ἐκ τῶν γραμμάτων διπλῆ ὅρασις δοθῇ εἰς πάντας τοῦ βασιλείου τοὺς κατοίκους ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας, πολλὰ δὲ τῶν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ἔχουσι βελτιώσεως χρείαν (ψ)· ἀλλὰ συγκρίνοντες τὴν παροῦσαν αὐτῆς ἐν τῷ ἑλληνικῷ βασιλείῳ κατάστασιν πρὸς τὴν πρὸ τῆς πολιτικῆς τοῦ ἡμετέρου γένους ἀναβιώσεως εὑρίσκομεν τοσαύτην πρόοδον, ὥστε πλήρεις χρηστοτέρων ἐλπίδων ἀποβλέπομεν εἰς τὸ μέλλον.

β'. *Περὶ τῆς μέσης παιδεύσεως.*

Παραλλήλως πρὸς τὴν *δημοτικὴν* ἐβάδισεν εἰς τὰ πρόσω καὶ ἡ *μέση παίδευσις*, εἰς ἣν ἐπέστησαν ὁμοίως τὴν προσοχήν των ἥτε Κυβέρνησις καὶ τὸ ἔθνος.

Ἐπὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ βασιλέως Ὄθωνος ὀλίγαι τῆς Ἑλλάδος ἐπαρχίαι εἶχον σχολεῖα ἑλληνικὰ καὶ ταῦτα ἐλλιπέστατα καὶ ἄνευ ὡρισμένης διοργανώσεως. Ἐδίδασκε δ' ἐν ἑκάστῳ αὐτῶν συνήθως εἷς μόνος διδάσκαλος πάσας τὰς τάξεις ὅσα μαθήματα αὐτὸς ἔκρινε χρήσιμα, ἢ ἠδύνατο νὰ διδάξῃ. Γυμνάσιον οὐδὲν οὐδαμοῦ ἀκόμη ὑπῆρχεν, ἀλλ' ἓν μόνον σκιαγράφημα γυμνασίου, τὸ ἐν Αἰγίνῃ ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Γεωργίου Γενναδίου διευθυνόμενον *κεντρικὸν σχολεῖον*. Τοῦτο κατὰ πρῶτον ἐφρόντισε νὰ ἀπαρτίσῃ τότε ἡ νέα Κυβέννησις (ἴδε σημ. ρ), στερουμένη ἔτι ἀριθμοῦ καθηγητῶν ἱκανοῦ εἰς σύστασιν ἄλλων. Ὀλίγον δ' ἔπειτα, ἐλθόντων ἔξωθεν καὶ ἄλλων πεπαιδευμένων ὁμογενῶν ἐπιτηδείων εἰς τὴν ἐν γυμνασίοις καθηγεσίαν, συνέστησαν ἐξ αὐτῶν καὶ συνεπληρώθησαν κατ' ὀλίγον τρία νέα γυμνάσια· τὸ τῆς Σύρου, τὸ τῆς Ναυπλίας καὶ τὸ τῶν Πατρῶν, ἅτινα ἑό-

---

δι' ὁμοίου ὑπολογισμοῦ ὅτι φοιτᾷ περίπου τὸ 1/8 τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐν ἡλικίᾳ φοιτήσεως, ἤτοι τῶν 84,000, δηλονότι φοιτῶσι περίπου 13 τῶν 100, μένουσι δὲ ἀδίδακτα 77 περίπου τῶν 100.

(ψ) Ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν δημοτικῶν διδασκάλων ἀπαιτεῖται πλειοτέρα προσοχὴ εἰς τὸ ἠθικὸν καὶ τὸ φιλόπονον αὐτῶν. Ὁ νόμος περὶ ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως τῶν παίδων καὶ τῶν κορασίων εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα πρέπει νὰ ἐφαρμοσθῇ αὐστηρότερον, ἵνα μὴ μένωσι τοσοῦτοι παῖδες καὶ τόσα κοράσια ὅλως ἀδίδακτα. Αἱ ἐφορίαι πρέπει νὰ ὁρισθῶσιν ἁρμοδιώτεραι, ἡ δὲ δι' ἐποπτῶν ἐπισκόπησις τῶν σχολείων νὰ ἐνεργῆται συχνότερα. κ. ἄλ. δ.

ῥυθμίσθησαν σκοπίμως κατὰ τὸν περὶ τὸ τέλος τοῦ 1836 ἔτους ἐκδοθέντα περὶ ἑλληνικῶν σχολείων καὶ γυμνασίων νόμον. Βραδύτερον δὲ, καθόσον παρεσκευάζοντο διδασκόμενοι ἐν Ἑλλάδι νέοι καθηγηταί, ἢ ἐπανήρχοντο ἐξ Εὐρώπης οἱ χάριν τελειοτέρας μαθήσεως μεταβάντες ἐκεῖ νεανίσκοι, ἐβελτιοῦτο δὲ καὶ ἡ οἰκονομικὴ τοῦ τε δημοσίου καὶ ἑκάστου τῶν πολιτῶν κατάστασις, ηὐξάνετο τῶν τε ἑλληνικῶν σχολείων καὶ τῶν γυμνασίων ὁ ἀριθμός. Τί τὸ ἐντεῦθεν; Οὐδεμία μὲν τῶν νῦν 59 ἐπαρχιῶν τοῦ βασιλείου μένει ἄνευ σχολείου ἑλληνικοῦ, ἀλλὰ πολλαὶ αὐτῶν ἔχουσι διπλᾶ καὶ τριπλᾶ καὶ πλειότερα· οὐδεὶς δὲ νομὸς στερεῖται γυμνασίου, ἀλλ' ὁ τῆς Ἀττικῆς ἔχει τρία. Ἀριθμοῦνται δ' ἐπὶ τοῦ παρόντος καθ' ὅλον τὸ βασίλειον, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Ἑπτανήσου, ἑλληνικὰ μὲν σχολεῖα 114, ἐν οἷς διδάσκουσι 238 διδάσκαλοι καὶ διδάσκονται 5,000 περίπου μαθηταί, (ἐξ ὧν ἀλλοδαποὶ 150·) γυμνάσια δὲ 15, ὧν οἱ καθηγηταὶ συμποσοῦνται εἰς 94, οἱ δὲ μαθηταὶ εἰς 1800 περίπου, (ἐξ ὧν ἀλλοδαποὶ 250.)

Πλὴν τῶν ῥηθέντων δημοσίων σχολείων καὶ γυμνασίων ὑπάρχουσιν ἐν Ἀθήναις καὶ Σύρῳ καὶ Πάτραις ἕνδεκα ἰδιωτικὰ ἐκπαιδευτήρια, τὰ μὲν πλήρη, τὰ δ' ἐλλιπῆ, διωργανωμένα καὶ ταῦτα κατὰ τὸν νόμον, ἐν οἷς διδάσκονται μαθηταὶ περὶ τοὺς 560. Προσέτι ὑπάρχουσι πλὴν τοῦ προῤῥηθέντος Ἀρσακείου Παρθεναγωγείου ἕνδεκα ἄλλα ἰδιωτικὰ ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὰ τῶν ἀρσένων ἑλληνικὰ σχολεῖα, ἐν οἷς διδάσκονται μαθήτριαι περὶ τὰς χιλίας.

Ἐκ τῶν ἐν τοῖς γυμνασίοις διδασκομένων μαθητῶν ἐξετάζονται κατ' ἔτος καὶ λαμβάνουσι τὸ ἀπολυτήριον περὶ τοὺς 250, ἐξ ὧν 220 σχεδὸν μεταβαίνουσιν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον πρὸς ἐκμάθησιν εἰδικῆς τινος ἐπιστήμης ἢ πρὸς ἐπαύξησιν τῶν γνώσεών των, οἱ δὲ λοιποὶ τρέπονται εἰς δημοσίαν ὑπηρεσίαν, ἢ εἰς τὸ ἐμπόριον, ἢ εἰς ἄλλα βιοποριστικὰ ἐπιτηδεύματα.

Εἰς τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα προσθετέον καὶ 3 ὑποδεέστερα ἱερατικὰ σχολεῖα, ἐν οἷς διδάσκονται 70 περίπου νέοι τὰ εἰς τοὺς ἱερεῖς τῶν χωρίων ἀναγκαῖα μαθήματα. Εἰς δὲ τὰ γυμνάσια προσθετέον τὴν *Ῥιζάρειον ἐκκλησιαστικὴν Σχολὴν* τὴν κατὰ τὸ 1842 ἔτος ἐν Ἀθήναις ἱδρυθεῖσαν, ἥτις ὑπερτερεῖ αὐτῶν κατὰ τοῦτο, ὅτι ἀντὶ τεσσάρων τάξεων ἔχει πέντε· καὶ αἱ μὲν τέσσαρες αὐτῶν συμφωνοῦσι πρὸς τὰς τῶν γυμνασίων, πλὴν ὅτι εἰς τὰς δύω ἀνωτέρας διδάσκονται καί τινα ἐκκλησιαστικὰ μαθήματα· ἡ δὲ πέμπτη καὶ ἀνωτάτη εἶναι καθαρῶς θεολογική. Ἡ

σχολὴ αὕτη ὀφείλεται εἰς τὴν εὐσεβῆ φιλογένειαν τῶν δύο ἀδελφῶν Ῥιζαρῶν Μάνθου καὶ Γεωργίου, οἵτινες καθ' ὅλον τὸν βίον κοπιάζοντες καὶ οἰκονομοῦντες ἡτοίμασαν ἱκανὸν χρηματικὸν κεφάλαιον πρὸς τὸν ῥηθέντα ἱερὸν σκοπόν. Οἱ ἐν τῇ *ῥιζαρείῳ Σχολῇ* διδασκόμενοι παρασκευάζονται πρὸς τὸ ἱερατικὸν ἐπάγγελμα διὰ τῆς ἀκροάσεως τῶν εἰς τοῦτο ἀναγκαιοτέρων μαθημάτων. Ὅσοι δὲ αὐτῶν ἐπιθυμοῦσι τελειοτέρας θεολογικῆς διδασκαλίας μεταβαίνουσι μετὰ τὴν περάτωσιν τῶν ἐν αὐτῇ μαθημάτων εἰς τὴν Θεολογικὴν τοῦ Πανεπιστημίου Σχολήν.

Τοσαύτη τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἑλληνικῶν σχολείων αὔξησις καὶ τοιαύτη αὐτῶν ἐπὶ τὸ τελειότερον ῥύθμισις, καὶ προσέτι τοσούτων γυμνασίων ἡ ἵδρυσις ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς ἐπαρχίαις, ὅπου πρὸ τοῦ ͵αωκά ἔτους οὐδὲν τοιοῦτον ὑπῆρχεν, ἀποδεικνύουσι τρανῶς τὴν ἔκτοτε μεγάλην πνευματικὴν τοῦ ἑλληνικοῦ γένους πρόοδον (ω). Ἀληθεύει δὲ καὶ ἐνταῦθα ὅ,τι ἐλέχθη πρότερον περὶ τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως. Πολλὰ δηλονότι καὶ ἡ μέση παίδευσις ἔχει ἔτι ἐλλείμματα· πολλὰ ἐν αὐτῇ ἔχουσι συμπληρώσεως ἢ ἐπανορθώσεως χρείαν. Πλειοτέρα μὲν ἀπαιτεῖται προσοχὴ εἰς τὴν ἐκλογὴν καὶ τὸν προβιβασμὸν τῶν διδασκάλων καὶ κα-

---

(ω.) Ἵνα μὴ ἐκταθῇ ὑπὲρ τὸ μέτρον ὁ λόγος, παραλείπομεν ἐντεῦθεν τὴν κατάλεξιν τῶν ἀπὸ τοῦ ͵αωκά ἔτους διδαξάντων καὶ τῶν διδασκόντων ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς σχολείοις καὶ γυμνασίοις τῆς Ἑλλάδος, ἐν οἷς ἀριθμοῦνται πολλοὶ διά τε τὴν διδασκαλικὴν αὐτῶν ἱκανότητα καὶ τὸν ὑπὲρ παιδεύσεως τῶν νέων ἑλλήνων ζῆλον ἄξιοι μνήμης αἰωνίου καὶ τῆς εὐγνωμοσύνης τοῦ γένους. Ἐκ τῶν πολλῶν μνημονεύομεν ἐνταῦθα ὀλίγους τοὺς ἑξῆς· τοὺς γυμνασιάρχας Γεώργιον Γεννάδιον, Λεόντιον Ἀναστασιάδην, Ι. Σερούϊον, Ἀλέξανδρον Ῥαδινόν, Α. Μ. Ἄνσελμον, Χαραλάμπην Παμπούκην, Ν. Χορτάκην, Κ. Πιττακόν, Γ. Σουρίαν, Ἀριστείδην, Κυπριανόν, Χ. Βάφαν, Γ. Γεράκην, Γ. Παυλίδην, Δ. Α. Μιχαλόπουλον· τοὺς καθηγητὰς γυμνασίων Ι. Ψαρᾶν, Δ. Δουραμάνην, Φαρδούλην, Σταῦρον καὶ Ἠλίαν τοὺς Σταθοπούλους, Α. Κωστόπουλον, Ζαχαρίαν Παναγιωτίδην, Κ. Οἰκονομίδην, Γρηγόριον Παπαδόπουλον· τοὺς σχολάρχας Ν. Χρυσόγελον, Εὐστράτιον Πετρίδην, Νικηφόρον Παμπούκην, Γ. Φιλοπατρίδην, Ἀστέριον Φιλίππου, Σπεράντσαν, Π. Παλαβᾶν, Κοσμᾶν Θεσπρωτόν, Ἰωάννην Πατάκην, τὸν διδάσκαλον Ν. Κράνιον.

Ζητοῦμεν δὲ διὰ τὴν παράλειψιν τῶν λοιπῶν συγγνώμην.

θηγητῶν, αὐστηροτέρα ἐξέτασις τῶν ἐκ τῶν ἑλληνικῶν σχολείων εἰς τὰ γυμνάσια μεταβαινόντων μαθητῶν καὶ τῶν ἀπὸ τῶν γυμνασίων ἀπολυομένων ὡς ὡρίμων ἤδη πρὸς τὴν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ διδασκαλίαν, συχνοτέρα τῶν τε ἑλληνικῶν σχολείων καὶ τῶν γυμνασίων παρὰ τοῦ ὑπουργείου δι' ἀνδρῶν ἐμβριθῶν ἐποπτεία, ἐν συντόμῳ ἀκριβεστέρα τοῦ νόμου ἐκτέλεσις. Ἐνόσῳ οὗτος δὲν τηρεῖται ἀκριβῶς, ἀλλ' οἱ ἰσχυροὶ ἐνεργοῦσιν ἐπὶ τῶν διδασκάλων καὶ καθηγητῶν, μάλιστα εἰς τὰς ἐξετάσεις καὶ τοὺς προβιβασμούς, ὀλεθρίαν τινὰ ἠθικὴν πίεσιν, ἡ νωθρότης καὶ ἀνικανότης, διερχομένη διὰ πάντων τῶν κατωτέρων βαθμῶν τῆς δημοσίας παιδεύσεως, θέλει προβιβάζεσθαι ἀπὸ τάξεως εἰς τάξιν καὶ θέλει εἰσέρχεσθαι εἰς τὸ ἀνώτατον διδακτικὸν καθίδρυμα πρὸς μεγάλην ζημίαν καὶ αὐτῶν τῶν προβιβαζομένων καὶ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν καὶ ὅλης τῆς κοινωνίας.

γ'. Περὶ τῆς Πανεπιστημιακῆς παιδείας.

Ἡ βασιλικὴ Κυβέρνησις ἔχουσα ὑπ' ὄψιν τὴν ἐν λόγοις καὶ ἐπιστήμαις ἀρχαίαν τῆς Ἑλλάδος εὔκλειαν καὶ περὶ τῆς πληρώσεως τῶν ἀληθῶν χρειῶν καὶ δικαίων ἐπιθυμιῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους φροντίζουσα ἀπεφάσισε νὰ ἐπιθέσῃ οἷον κορωνίδα τοῦ ὅλου παιδευτικοῦ οἰκοδομήματος τὸ Πανεπιστήμιον. Ἱδρύθη δὲ τοῦτο ἐν Ἀθήναις διὰ Β. Διατάγματος τῇ 21 Δεκεμβρίου τοῦ 1836 ἔτους καὶ διωργανώθη κατὰ τὸν τύπον τῶν Πανεπιστημίων τῆς Γερμανίας, περιέχον τέσσαρας σχολάς, τὴν *Θεολογικήν*, τὴν *Νομικὴν* τὴν *Ἰατρικὴν* καὶ τὴν *Φιλοσοφικὴν* διῃρημένην εἰς τρία τμήματα· τὸ *Φιλολογικόν*, τὸ *Μαθηματικὸν* καὶ τὸ *Φυσικόν*. Ἔγεινε δὲ ἀρχὴ τῶν παραδόσεων ἐν αὐτῷ τῇ 14 Ἀπριλίου τοῦ 1837 ἔτους.

Πρόωρον ἐκρίθη ὑπὸ πολλῶν τὸ ἀνώτατον τοῦτο ἐκπαιδευτικὸν καθίδρυμα ἐν Ἑλλάδι, ὅπου οὔτε νέων ἀριθμὸς ἱκανὸς ὑπῆρχεν ἔτι προτετελεσμένων προσηκόντως πρὸς ἀκαδημαϊκὰς ἀκροάσεις, οὔτε καθηγηταὶ ἱκανοὶ πρὸς πλήρη ἐπιστημονικὴν διδασκαλίαν καὶ ἀρκούντως εἰς τὸ δυσχερὲς ἔργον ἐνησκημένοι. ὥστε ἦτο χρεία νὰ αὐτοσχεδιασθῶσιν οἱ πλεῖστοι. Ἀλλ' ἡ φιλοτιμία καὶ ὁ ζῆλος καὶ τῶν διδασκάλων καὶ τῶν διδασκομένων κατώρθωσεν ἐντὸς ὀλίγου ὅ,τι ἐφαίνετο δυσχερέστατον. Κατὰ τὴν ά. καὶ β'. τῶν μαθημάτων περίοδον ἀνεπλήρωσαν τὴν ὀλιγότητα τῶν ἐκ τῶν γυμνασίων ἀπολυθέντων καὶ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον προσελθόντων μαθητῶν πολλοὶ τῶν ὑπουργη-

ματικῶν καὶ ἐν τοῖς γραφείοις τῆς Κυβερνήσεως ἐργαζομένων, φλεγόμενοι ὑπὸ πόθου πληρεστέρας μαθήσεως. Τὸ μικτὸν ἐκεῖνο ἐκ νεανίσκων καὶ ἀνδρῶν ἀκροατήριον, ὅπερ συνέῤῥεεν ἰδίως εἰς τὰς παραδόσεις τῶν γενικῶν μαθημάτων, ἀνεκάλει μετὰ γλυκυθυμίας εἰς τὴν μνήμην τοῦ παρατηρητοῦ τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους τῆς Ἑλλάδος χρόνους, ὅτε τὴν εἰς τὰς φιλοσοφικὰς ἀκροάσεις φοίτησιν δὲν ὥριζεν ἡ ἡλικία, ἀλλ' ὁ πόθος τῆς γνώσεως. Οἱ δὲ καθηγηταί, καί περ πρὸς πολλὰς δυσχερείας μαχόμενοι, τὰς μὲν ἐκ τῆς φύσεως τῆς ἐπιστήμης προερχομένας, τὰς δὲ ἐκ τῆς πτωχείας τῆς νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης στερουμένης πλείστων ὅρων τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης, ἔτεινον ὅμως μετὰ σπουδῆς εἰς τὰ πρόσω, καὶ διδάσκοντες ἐγίνοντο καθ' ἡμέραν ἐπιτηδειότεροι εἰς διδασκαλίαν καὶ πλάσται τῆς γλώσσης ἐπιτυχέστεροι.

Καθηγηταὶ τριάκοντα καὶ δύο ὅλοι, ἀποδειχθέντες τὴν πρώτην ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ Πανεπιστημίου τριετίαν ἐδίδασκον κατ' ἀρχὰς τὰ τῶν τεσσάρων σχολῶν μαθήματα (α). Ὕστερον

(ά). Οἱ κατὰ τὴν ά. τριετίαν ἀποδειχθέντες καθηγηταὶ εἶναι οἱ ἑξῆς, ὧν οἱ παραιτηθέντες ἢ μετατεθέντες ἢ ἄλλως ἀπαλλαχθέντες σημειοῦνται διὰ τοῦ *, οἱ δὲ ἀποθανόντες διὰ τοῦ +.

Α'. *Τῆς μὲν Θεολογικῆς Σχολῆς* 1) Μισαὴλ Ἀποστολίδης +, 2) Θεόκλητος Φαρμακίδης +, 3) Κωνσταντῖνος Κοντογόνης.

Β'. *Τῆς δὲ Νομικῆς* 1) Γεώργιος Ῥάλλης ἐπίτιμος καθηγ. τοῦ Ἐμπορικοῦ Δικαίου, 2) Ἰωάννης Α. Σοῦτσος καθηγ. τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας, 3) Γεώργιος Α. Μαυροκορδάτος καθηγ. τοῦ Γαλλικοῦ Δικαίου +, 4) Περικλῆς Ἀργυρόπουλος, καθηγ. τοῦ Διοικητικοῦ Δικαίου +, 5) Γοδοφρέδος Φέδερ ἐπίτ. καθηγ. τῆς Πολιτικῆς Δικονομίας *, 6) Αἰμίλιος Ἕρτσογ καθηγ. τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Δικαίου +, 7) Σπυρίδων Πήληκας καθηγ. ἐπίτ. τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Δικαίου, ἔπειτα δὲ τοῦ Ποινικοῦ Νόμου καὶ τῆς Ποινικῆς Δικονομίας +.

Γ'. *Τῆς δὲ Ἰατρικῆς* 1) Ἀλέξιος Πάλλης ἐπίτ. καθηγ, τῆς Ἰατροδικαστικῆς καὶ Τοξικολογίας, 2) Ἰωάννης Ὀλύμπιος καθηγ. τῆς Χειρουργίας +, Νικόλαος Κωστῆς καθηγ. τῆς Μαιευτικῆς καὶ τῆς Φαρμακολογίας +, 4) Ἰωάννης Βοῦρος καθηγ. τῆς εἰδικῆς Παθολογίας καὶ Θεραπείας *, 5) Ἀναστάσιος Λευκίας καθηγ. τῆς γεν. Παθολογίας καὶ τῆς Ἱστορίας τῆς Ἰατρικῆς +,

δὲ, ἀπὸ τοῦ 1841 καὶ ἑξῆς, ἀπεδείχθησαν πολλοὶ ἄλλοι, οἱ μὲν πρὸς ἀναπλήρωσιν τῶν ἀποθνησκόντων ἢ ἀπαλλασσομένων

---

6) Δημήτριος Α. Μαυροκορδάτος καθηγ. τῆς Ἀνατομίας καὶ Φυσιολογίας +, 7) Γεώργιος Δαμιανὸς διάδοχος τοῦ κατὰ τὸ 1839 ἔτος ἀποθανόντος Δημητρίου Μαυροκορδάτου, 8) Ἑῤῥίκος Τράϊμπερ ἐπίτ. καθηγ. τῆς Χειρουργίας *, 9) Ἰωάννης Νικολαΐδης Λεβαδεὺς ἐπίτ. καθηγ. τῆς Ὑγιεινῆς καὶ Φυσιλολογίας *. Ἐπειδὴ ὁ Γ. Δαμιανὸς διεδέχθη τὸν τελευτήσαντα Δημήτριον Μαυροκορδάτον, ὁ ἀριθμὸς τῶν καθηγητῶν τῆς ἰατρικῆς σχολῆς δὲν ὑπερέβη τότε τοὺς 8.

Δ'. *Τῆς δὲ Φιλοσοφικῆς* 1) Κωνσταντῖνος Σχινᾶς καθηγ. τῆς Ἱστορίας †, 2) Θεόδωρος Μανούσης ἐπίτ. καθηγ. τῆς Πολιτειογραφίας, ἔπειτα δὲ τακτ. καθηγ. τῆς γεν. Ἱστορίας †, 3) Νεόφυτος Βάμβας καθηγ. τῆς Φιλοσοφίας καὶ Ῥητορικῆς †, 4) Γεώργιος Γεννάδιος ἐπίτ. καθηγ. τῆς ἑλλην. Φιλολογίας †, 5) Κωνστ. Νέγρης καθηγ. τῶν Μαθηματικῶν *, 6) Κυριακὸς Δομνάνδος ἐπίτ. ἔπειτα τακτ. καθηγητὴς τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας †, 7) Γεώργιος Βούρης καθηγ. τῶν Μαθηματικῶν καὶ τῆς μαθηματικῆς Φυσικῆς † 8) Λουδοβίκος Ῥόος ἐπίτ. ἔπειτα δὲ τακτ. καθηγ. τῆς Ἀρχαιολογίας †, 9) Ἑῤῥίκος Οὐλερίχος ἐπίτιμ. ἔπειτα τακτ. καθηγ. τῆς λατινικῆς Φιλολογίας †, 10) Ξαβέριος Λάνδερερ καθηγ. τῆς Χημείας καὶ πειραματικῆς Φυσικῆς *, 11) Δ. Φράας ἐπίτ. καθηγ. τῆς Βοτανικῆς *. Εἰς τούτους προσετέθησαν κατὰ τὸ 1839 ἔτος οἱ ἑξῆς, 13) Φίλιππος Ἰωάννου καθηγ. τῆς Φιλοσοφίας, 14) Ἰωάννης Βενθύλος καθηγ. τῆς Ἑλλ. Φιλολογίας †.

Ὕστερον, ἀπὸ τοῦ 1841 ἔτους καὶ ἔπειτα μέχρι τοῦδε διωρίσθησαν εἰς τέσσαρας σχολὰς καὶ ἄλλοι καθηγηταὶ οἱ ἑξῆς·

Α'. *Εἰς τὴν Θεολογικήν*, 1) Δαμιανὸς Λιβερόπουλος καθηγ. τῆς Δογματικῆς †, 2) Διονύσιος Κλεόπας καθηγ. τῆς Δογματικῆς καὶ χριστιανικῆς Ἠθικῆς †, 3) Παναγιώτης Ῥομπότης Πρωθιερεὺς καθηγ. τῆς Δογματικῆς, 4) Ἀλέξανδρος Λυκοῦργος καθηγ. τῆς Συμβολικῆς, ἐχειροτονήθη ἀρχιεπίσκοπος Σύρου *, 5) Θεόκλητος Βίμπος τῆς ἑβραϊκῆς γλώσσης ἐχειροτονήθη ἀρχιεπίσκοπος Μαντινείας *, 6) Ἀναστάσιος Διομήδους Κυριακοῦ καθ. τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας καὶ Συμβολικῆς, 7) Νικόλαος Δαμαλᾶς καθηγ. τῆς εἰσαγωγῆς καὶ ἑρμηνείας εἰς τὴν καινὴν Διαθήκην, 8) Νικηφόρος Καλογερᾶς καθηγητὴς τῆς Ποιμαντορικῆς,

τῆς καθηγεσίας, οἱ δὲ πρὸς συμπλήρωσιν τῆς διδασκαλίας. Ἀριθμοῦνται δὲ πάντες οἱ ἀπ᾽ ἀρχῆς μέχρι τῆς σήμερον απο-

---

9) Παναγιώτης Παυλίδης καθηγ. τῆς εἰσαγωγῆς καὶ ἑρμηνείας εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην καὶ τῆς Ἑβραϊκῆς.

Β'. *Εἰς δὲ τὴν Νομικὴν*, 1) Στέφανος Γαλάτης ἐπίτ. καθ. τοῦ Ἐμπορικοῦ Δικαίου *, 2) Πέτρος Σ. Στροῦμπος ἐπίτ. καθ. τῆς ἀστυκῆς Δικονομίας+, 3) Παῦλος Καλλιγᾶς ἐπίτ. ἔπειτα δὲ τακτικὸς καθηγ. τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Δικαίου, 4) Πέτρος Παπαῤῥηγόπουλος ὁμοίως, 5) Βασίλειος Οἰκονομίδης ἐπίτ. καθηγ. τῆς ἀστυκῆς Δικονομίας, 6) Νικόλαος Σαρίπολος καθηγ. πρότερον τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαίου, νῦν δὲ τοῦ Ἐθνοπροσεθνοῦς Δικαίου καὶ τῆς Ποινικῆς Νομοθεσίας, 7) Κωνσταντῖνος Φρεαρίτης τακ. καθηγ. τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Δικαίου, νῦν δὲ καὶ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ, 8) Διομήδης Κυριακοῦ ἐπίτ. ἔπειτα τακτικὸς καθηγ. τοῦ Συνταγματικοῦ καὶ τοῦ Ἐθνοπροσεθνοῦς Δικαίου †, 9) Μιχαὴλ Ποτλῆς καθηγ. τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου †, 10) Μάρκος Ῥενιέρης, ἐπίτ. καθηγητ. τοῦ Γαλλικοῦ Δικαίου καὶ τῆς συγκριτικῆς Νομοθεσίας *, 11) Ἐμμανουὴλ Κόκκινος καθηγ. τοῦ Ποιν. Δικαίου, 12) Νικόλαος Δαμασκηνὸς καθηγ. τακτ. τοῦ Γαλλικοῦ Δικαίου, 13) Ὄθων Πυλαρηνὸς καθηγ. τῆς πολιτ. Οἰκονομίας *.

Γ'. *Εἰς δὲ τὴν Ἰατρικήν*. 1) Κωνσταντῖνος Μαυρογιάννης καθηγ. τῆς κλινικῆς Ἰατρικῆς †, 2) Νικόλαος Πετσάλης, καθηγ. τῆς Χειρουργικῆς †, 3) Γεώργιος Πρινάρης καθηγ. τῆς γενικῆς Νοσολογίας καὶ Θεραπείας καὶ τῆς Ἱστορίας τῆς Ἰατρικῆς, 4) Γεώργιος Α. Μακκᾶς καθηγ. τῆς εἰδικῆς Νοσολογίας καὶ τῆς Κλινικῆς· 5) Μιλτιάδης Βενιζέλος καθηγητῆς τῆς Μαιευτικῆς, 6) Θεόδωρος Ἀφεντούλης καθηγ. τῆς γενικῆς καὶ παθολογικῆς Ἀνατομίας καὶ τῆς Φαρμακολογίας, 7) Διονύσιος Αἰγινήτης καθ. τῆς εἰδικῆς Νοσολογίας καὶ Θεραπείας, 8) Ἀνδρέας Ἀναγνωστάκης καθηγ. τῆς Ὀφθαλμιατρικῆς καὶ Ὠτιατρικῆς, 9) Στέφανος Σταυρινάκης καθηγ. τῆς τοπογραφικῆς Ἀνατομίας καὶ διευθυντὴς τοῦ ἀνατομικοῦ καὶ παθολογικοῦ Μουσείου, *, 10) Κωνσταντῖνος Βουσάκης, καθηγ. τῆς Φυσιολογίας, 11) Δημήτριος Γ. Ὀρφανίδης, καθηγ. τῆς Ἀστυκλινικῆς, 12) Σταμάτιος Κρίνος καθηγ. τῆς Φαρμακογραφίας καὶ Φαρμακευτικῆς *, 13) Ἀντώνιος Βιτσάρης καθ. τῆς ἰατρικῆς Ἱστορίας τῶν ψυχικῶν νοσημάτων καὶ τῶν παίδων, 14) Σπυρίδων Μπαλᾶνος καθηγητὴς τῆς Ὑγιεινῆς καὶ τῶν συφιλιτικῶν νοσημάτων, 15) Παναγιώτης

δειχθέντες καθηγηταὶ τοῦ πανεπιστημίου καὶ διδάξαντες ἐν αὐτῷ ἐνενήκοντα καὶ ὀκτώ, ὧν τριάκοντα μὲν ἀπέθανον, δεκαεπτὰ δὲ παρῃτήθησαν, ἢ μετέβησαν εἰς ἄλλην θέσιν, ἢ ἄλλως ἀπηλλάγησαν τῆς καθηγεσίας· μένουσι δὲ νῦν καθηγηταὶ ζῶντες καὶ διδάσκοντες ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ πεντήκοντα καὶ εἷς.

Φοιτηταὶ δὲ τοῦ Πανεπιστημίου κατὰ μὲν τὰ πρῶτα ἔτη

Γ. Κυριακὸς καθηγητὴς τῆς γενικῆς Νοσολογίας καὶ τῆς Ἐγκυκλοπαιδείας καὶ Μεθοδολογίας τῆς Ἰατρικῆς, 16) Χαραλάμπης Πρετεντέρης Τυπάλδος καθηγ. τῆς εἰδικῆς Νοσολογίας καὶ τῆς Κλινικῆς, 17) Θεόδωρος Ἀρεταῖος, καθηγ. τῆς Χειρουργίας, 18) Κωνσταντῖνος Π. Δεληγιάννης καθηγ. τῆς παθολογικῆς Ἀνατομίας, 19) Ἀντώνιος Μπάστας, καθηγ. τῆς Ἐγχειριστικῆς †.

Δ'. *Εἰς δὲ τὴν Φιλοσοφικήν*. 1) Ἐδουάρδος Μάσσων, καθηγ. τῆς Ἱστορίας *, 2) Κωνσταντῖνος Ἀσώπιος, καθηγ. τῶν ἑλληνικῶν Γραμμάτων καὶ διευθυντὴς τοῦ φιλολογικοῦ Φροντιστηρίου, 3) Ἀλέξανδρος Βενιζέλος, καθηγ. τῆς Χημείας †, 4) Φραγκίσκος Πυλαρηνός, καθηγ. τῶν ἑλληνικῶν Φιλοσοφημάτων καὶ τῆς Φιλοσοφίας τῆς Ἱστορίας, 5) Δημήτριος Στροῦμπος καθηγ. τῆς Φυσικῆς, 6) Ἀλέξανδρος Ῥαγκαβῆς καθηγ. τῆς Ἀρχαιολογίας, 7) Ἡρακλῆς Μητσόπουλος, καθηγ. τῆς Φυσιογραφίας, 8) Στέφανος Κουμανούδης καθ. τῆς λατινικῆς Φιλολογίας, 9) Νικόλαος Κοντζᾶς, καθηγ. τῆς Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας, 10) Θεόδωρος Ὀρφανίδης, καθ. τῆς Βοτανικῆς, 11) Ἰωάννης Ι. Παπαδάκης καθηγ. τῶν Μαθηματικῶν καὶ τῆς Ἀστρονομίας, 12) Κωνσταντῖνος Παπαῤῥηγόπουλος καθηγ. τῆς Ἱστορίας, 13) Εὐθύμιος Καστόρχης καθηγ. τῆς λατινικῆς Φιλολογίας, 14) Ἀθανάσιος Ῥουσσόπουλος, καθηγ. τῆς ἑλληνικῆς Φιλολογίας, νῦν δὲ τῆς Ἀρχαιολογίας, 15 Γεώργιος Παπασλιώτης ἐπίτ. καθηγ. τῆς ἑλληνικῆς Φιλολογίας, 16) Δημήτριος Μαυροφρύδης, καθηγ. τῆς ἑλλην. Φιλολογίας +, 17) Δημήτριος Ν. Βερναρδάκης καθηγ. τῆς Ἱστορίας *. 18) Βασίλειος Λάκων καθηγ. τῶν Μαθηματικῶν, 19) Ἀναστάσιος Γεννάδιος, καθηγ. τῆς ἑλλην. Φιλολογίας, 20 Σπυρίδων Φιντικλῆς καθηγ. τῆς ἑλλην. Φιλολογίας, 21) Δημήτριος Σεμιτέλος ὁμοίως, 22) Ἀναστάσιος Χρηστομάνος, καθηγ. τῆς Χημείας, 23) Χριστοφόρος Φιλητᾶς καθηγ. τῆς ἑλλην. καὶ λατινικῆς Φιλολογίας +, 24) Γεώργιος Μιστριώτης, καθηγ. τῆς ἑλλην. Φιλολογίας.

ἠριθμοῦντο περὶ τοὺς διακοσίους· ἔπειτα δέ, πληθυνομένων κατ' ὀλίγον, ἀνέβη ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν πρὸ 15 ἐτῶν εἰς ἑξακοσίους σχεδόν· ἀπὸ δὲ ὀκταετίας ηὐξήθησαν διαμιᾶς εἰς χιλίους διακοσίους περίπου· ἀριθμὸν ὑπέρογκον, ὅστις κατὰ λόγον πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν κατοίκων ἐξεταζόμενος ὑπερβαίνει πολὺ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐν ἄλλαις χώραις τῆς Εὐρώπης φοιτώντων εἰς τὰ Πανεπιστήμια. Ἡ μεγάλη καὶ αἰφνιδία αὕτη αὔξησις προῆλθε κυρίως ἐκ τῆς κατὰ τὴν τελευταίαν πολιτικὴν μεταβολὴν χαλαρώσεως τῶν ἐν τοῖς γυμνασίοις ἀπολυτηρίων ἐξετάσεων· ἀπόκειται δὲ εἰς τὴν Κυβέρνησιν νὰ φροντίσῃ περὶ τῆς προσηκούσης διορθώσεως, ἵνα προληφθῶσι τὰ ἐντεῦθεν εἴς τε τὰς οἰκογενείας καὶ τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν ἐπαπειλούμενα κακά. Λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τοὺς ἐπισήμους καταλόγους τοῦ Πανεπιστημίου παρατηροῦμεν ὅτι εἰς διάστημα ἐτῶν ἀκαδημαϊκῶν 33, ἀπὸ ά. Σεπτεμβρίου 1837, ὅτε ἤρχισαν τακτικῶς τοῦ Πανεπιστημίου αἱ παραδόσεις, ἕως τέλους τοῦ παρελθόντος ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους (1869-70) ἐνεγράφησαν εἰς μὲν τὸν κατάλογον τοῦ Πανεπιστημίου φοιτηταὶ 5222, εἰς δὲ τὸ μαθητολόγιον τοῦ προσηρτημένου *φαρμακευτικοῦ σχολείου* μαθηταὶ 304, τὸ ὅλον 5526, ἐξ ὧν 232 μὲν ἀνήκουσιν εἰς τὴν Θεολογικὴν σχολήν, 2286 εἰς τὴν Νομικήν, 1664 εἰς τὴν Ἰατρικήν, 1047 εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν καὶ 297 εἰς τὸ φαρμακευτικὸν Σχολεῖον (β). Ἐκ τοῦ ῥηθέντος ἀριθμοῦ τῶν φοιτητῶν τοῦ Πανεπιστημίου ἐπεράτωσαν τὰ μαθήματά των μέχρι τέλους τοῦ παρελθόντος ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους καὶ ἐξετασθέντες ἔλαβον τὸ δίπλωμα ἢ πτυχίον ἐν ὅλῳ 1679, ἐξ ὧν 10 μὲν ἀπεδείχθησαν πρoλύται τῆς Θεολογίας, 552 διδάκτορες τῆς Νομικῆς, 177 τελειοδίδακτοι τῆς Νομι-

---

(β'.) Ἐκ τῶν 5526 φοιτητῶν ἀριθμοῦνται ἡμεδαποὶ μὲν 3752 ἐξ ὧν 513 Ἑπτανήσιοι· ἀλλοδαποὶ δὲ 1774 ἐξ ὧν 140 ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, 112 ἐκ Θρᾴκης, 206 ἐκ Μακεδονίας, 348 ἐξ Ἠπείρου καὶ Ἀλβανίας, 211 ἐκ Θεσσαλίας, 160 ἐκ Κρήτης, 21 ἐκ Κύπρου, 294 ἐκ τῶν παρακειμένων εἰς τὴν ἐλάσσονα Ἀσίαν νήσων, 200 ἐκ τῆς Ἐλάσσονος Ἀσίας, Συρίας καὶ Αἰγύπτου, 40 ἐκ τῶν ἐν Δακίᾳ ἀποίκων Ἑλλήνων καὶ Δᾶκες, 16 ἐκ τῶν ἐν Αὐστρίᾳ καὶ Γερμανίᾳ ἀποίκων Ἑλλήνων, ἐν οἷς καί τινες ἀλλογενεῖς· 10 ἐκ τῶν ἐν Ῥωσσίᾳ ἀποίκων Ἑλλήνων καὶ Ῥῶσσοι, 2 Ἄγγλοι, 2 Γάλλοι, 3 Σκανδιναυοί, 5—6 Σέρβοι καὶ βούλγαροι συνηριθμήθησαν μὲ τοὺς μακεδόνας καὶ θρᾶκας.

κῆς, 605 διδάκτορες τῆς Ἰατρικῆς, 66 διδάκτορες τῆς Φιλοσοφίας, (59 τοῦ φιλοσοφικοῦ τμήματος, 6 τοῦ μαθηματικοῦ καὶ 1 τοῦ φυσικοῦ) 32 τελειοδίδακτοι τῆς Φιλοσοφίας, (26 τοῦ φιλολογικοῦ τμήματος καὶ 6 τοῦ μαθηματικοῦ) 47 διδάσκαλοι καὶ 190 φαρμακοποιοί. (γ'.)

Ἐπειδὴ πρὸς τὴν ἀκαδημαϊκὴν διδασκαλίαν ἀπαιτοῦνται καὶ πολυειδεῖς ὀργάνων καὶ φυσικῶν σωμάτων *συλλογαὶ* ἢ *ταμεῖα*,

---

(γ'.) Ἐκ τῶν 10 προλυτῶν τῆς Θεολογίας 7 μὲν ἦσαν ἡμεδαποὶ (ἐν οἷς 2 Ἑπτανήσιοι), 1 Ἠπειρώτης, 1 Δὰξ καὶ 1 Ῥῶσσος. Ἐκ δὲ τῶν 552 διδακτόρων τῆς Νομικῆς ἀριθμοῦνται 468 ἡμεδαποὶ (ἐν οἷς 22 Ἑπτανήσιοι) 8, Κωνςαντινουπολῖται καὶ Θρᾷκες, 6 Μακεδόνες, 20 Ἠπειρῶται καὶ Ἀλβανοί, 5 Θεσσαλοί, 11 Κρῆτες, 3 Κύπριοι, 28 ἐκ τῆς ἐλάσσονος Ἀσίας καὶ τῶν παρακειμένων νήσων, εἷς ἐκ Δακίας, 1 ἐξ Αὐστρίας καὶ 1 Ἰταλός.

Ἐκ δὲ τῶν 177 τελειοδιδάκτων τῆς Νομικῆς 156 ἡμεδαποί, (ἐν οἷς 5 Ἑπτανήσιοι)· 1 Κωνσταντινουπολίτης, 2 Μακεδόνες, 6 Ἠπειρῶται καὶ Ἀλβανοί, 3 Θεσσαλοί, 5 Κρῆτες, 4 ἐκ τῆς ἐλάσσονος Ἀσίας καὶ τῶν παρ' αὐτὴν νήσων.

Ἐκ τῶν 605 διδακτόρων τῆς Ἰατρικῆς ἀριθμοῦνται 427 ἡμεδαποί, (ἐν οἷς 21 Ἑπτανήσιοι), 20 Κωνσταντινουπολῖται, 17 Μακεδόνες, 45 Ἠπειρῶται καὶ Ἀλβανοί, 27 Θεσσαλοί, 28 Κρῆτες, 2 Κύπριοι, 33 ἐκ τῆς ἐλάσσονος Ἀσίας καὶ τῶν παρακειμένων νήσων, 3 ἐκ Δακίας, 3 Ἰταλοί.

Ἐκ τῶν 66 διδακτόρων τῆς Φιλοσοφίας εἶναι 49 ἡμεδαποί, 1 Κωνσταντινουπολίτης, 1 Μακεδών, 9 Ἠπειρῶται καὶ Ἀλβανοί, 1 Θεσσαλός, 2 Κρῆτες, 2 ἐκ τῆς ἐλάσσονος Ἀσίας, 1 Γάλλος.

Ἐκ τῶν 32 τελειοδιδάκτων τῆς Φιλοσοφίας ἀριθμοῦνται 28 ἡμεδαποὶ καὶ 4 ἐκ τῆς ἐλάσσονος Ἀσίας καὶ τῶν παρ' αὐτὴν νήσων.

Ἐκ τῶν 47 Ἑλληνικῶν διδασκάλων εἶναι 30 ἡμεδαποί, 3 Κωνσταντινουπολῖται, καὶ Θρᾷκες, 4 Μακεδόνες, 1 Ἠπειρώτης, 1 Θεσσαλός, 2 Κρῆτες, 6 ἐκ τῆς ἐλάσσονος Ἀσίας καὶ τῶν παρακειμένων νήσων.

Ἐκ δὲ τῶν 190 φαρμακοποιῶν ἀριθμοῦνται 162 ἡμεδαποὶ (ἐν οἷς 6 Ἑπτανήσιοι), 3 Κωνσταντινουπολῖται, 1 Μακεδών, 7 Ἠπειρῶται καὶ Ἀλβανοί, 5 Θεσσαλοί, 1 Κρής, 9 ἐκ τῆς ἐλάσσονος Ἀσίας καὶ τῶν παρακειμένων νήσων, 1 ἐξ Αὐστρίας καὶ 1 Ἰταλός.

ἐλήφθη καὶ περὶ τούτων ἡ προσήκουσα φροντίς, καὶ νῦν ἔχει τὸ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστήμιον τὰ ἑξῆς ταμεῖα· τὸ *τῶν ὀργάνων τῆς Φυσικῆς*. τὸ *Φυσιογραφικὸν* ἤτοι τὸ τῆς Ὀρυκτολογίας, τῆς Γεωλογίας, τῆς Φυτολογίας καὶ τῆς Ζωολογίας, τὸ *Ἀνατομικὸν καὶ παθολογικὸν*, τὸ *φαρμακολογικὸν* καὶ τὸ *νομισματολογικόν*. Ταῦτα δὲν εἶναι μὲν ἀκόμη πλήρη καὶ πλούσια, ἀρκοῦσιν ὅμως εἰς τὴν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ διδασκαλίαν καὶ πλουτίζονται κατ' ὀλίγον διὰ νέων προσκτήσεων. Εἰς τὰ ῥηθέντα ταμεῖα προσθετέον τέσσαρα ἄλλα πολλοῦ λόγου ἄξια ἐν Ἀθήναις ἱδρύματα, πρός τε τὴν διδασκαλίαν χρήσιμα καὶ ἄλλως εἰς τὴν κοινωνίαν ὠφελιμώτατα· ά. τὸν *Βοτανικὸν κῆπον* β'. τὸ *Μαιευτήριον*, γ'. τὸ *Ὀφθαλμιατρεῖον*, ὅπερ ὀφείλεται εἰς τὴν εἰσήγησιν τοῦ ἀειμνήστου καὶ φιλανθρωποτάτου αὐλικοῦ ἰατροῦ Βερνάρδου Ῥέζερ καὶ τὴν προστασίαν τῆς πρώην βασιλίσσης Ἀμαλίας, τῆς εἰς πᾶν ἀγαθὸν καὶ κοινωφελὲς προθύμως παρεχούσης τὴν ἀρωγήν της, καὶ δ'. τὸ *Ἀστεροσκοπεῖον*, ὅπερ ἡ γενναιόφρων φιλοπατρία τοῦ ἀειμνήστου Βαρῶνος Γεωργίου Σίνα ἀνήγειρεν ἐπὶ τοῦ λόφου τῶν Νυμφῶν περὶ τὸν τόπον ἐκεῖνον, ὅπου πρὸ δισχιλίων καὶ τριακοσίων ἐτῶν ὁ Μέτων οὐρανοσκοπῶν εὗρε τὸν ἐννεακαιδεκαετῆ κύκλον, καὶ ὥρισεν ἀκριβέστερα τοῦ χρόνου τὰ μέτρα. (δ) Τοιαῦτα ἱδρύματα οὔτε ὑπῆρχον οὔτε ἦσαν δυνατὰ ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὸν μακρὸν τῆς δουλείας χρόνον.

δ'. Περὶ εἰδικῶν σχολείων.

Πλὴν τῶν πνευματικῶν ἐκείνων χρειῶν, εἰς ὧν τὴν πλήρωσιν χρησιμεύουσι τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, τὰ μεσαῖα καὶ τὸ Πανεπιστήμιον, ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας χρεῖαι, οἷον ἡ τῆς βιομηχανικῆς, τῆς καλλιτεχνικῆς, τῆς πολεμικῆς, τῆς ναυτικῆς διδασκαλίας. Δὲν παρημελήθη δ' ἐν Ἑλλάδι οὐδὲ τοιούτων σχολείων ἡ ἵδρυσις, δι' ὧν αἱ χρεῖαι αὗται πληροῦνται,

---

(δ') Πρῶτος διευθυντὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις ἀστεροσκοπείου ὑπῆρξεν ὁ μακαρίτης Γεώργιος Βούρης, ὃν διεδέχθη ὁ ἄξιος καθηγητὴς Ἰωάννης Παππαδάκης. Μετὰ τοῦτον ὡρίσθη ὑπὸ τοῦ φιλογενεστάτου ἱδρυτοῦ διευθυντὴς τοῦ ῥηθέντος ἱδρύματος ὁ νῦν διευθύνων αὐτὸ σοφὸς καὶ φιλόπονος κ. Ἰούλιος Σμίθιος.

Σχολεῖον Στρατιωτικόν.

Τὸ ἐπὶ τοῦ ἀειμνήστου Κυβερνήτου ἱδρυθὲν ἐν Ναυπλίᾳ *στρατιωτικὸν σχολεῖον*, τὸ τῶν εὐελπίδων καλούμενον μετατεθὲν κατὰ τὸ 1834 εἰς Αἴγιναν, κατὰ δὲ τὸ 1837 εἰς Πειραιᾶ, ἐῤῥυθμίσθη ἐπὶ τὸ τελειότερον. Προαγόμενον δ' ἔκτοτε ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν ἁρμοδίων ἀνδρῶν παρεσκεύασε πολλοὺς νέους ἀξιωματικοὺς τοῦ στρατοῦ ἔχοντας τὰς ἀπαιτουμένας εἰς τὴν σπουδαιοτάτην στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν γνώσεις καὶ παρέχοντας τὴν ἐλπίδα ὅτι, ἂν ἡ χρεία καλέσῃ, θέλουσι δειχθῆ ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης ἄξιοι τῶν πατέρων των καὶ στέψῃ μὲ νέας δάφνας τὸ μέτωπον τῆς πατρίδος των. Ἂς συγχωρηθῇ δ' ἐνταῦθα εἰς γηραιὸν καθηγητὴν τῆς Φιλοσοφίας, ἱκανὰ ἔτη ἐν τῇ νεότητί του βαστάσαντα ὑπὲρ τῆς κινδυνευούσης πατρίδος τὰ ὅπλα νὰ ἐκφράσῃ μίαν μόνην εὐχήν. Εἴθε οἱ ἐν τῷ ῥηθέντι σχολείῳ διδασκόμενοι νέοι, ἐφ' ὧν ἡ πατρὶς καὶ ἡ βασιλεία στηρίζουσι τὰς ἐλπίδας των, νὰ ἐνστηθίζωσι μετὰ τῶν διδασκομένων μαθημάτων καὶ τὴν πάσης προσοχῆς ἀξίαν ἀλήθειαν, ὅτι ἡ εἰς τὸν ὅρκον πίστις εἶναι ἡ πρωτίστη τοῦ στρατιώτου ἀρετή, ὅτι εἰς ἄλλους προσήκει ἡ περὶ τῶν πολιτικῶν φροντίς, εἰς αὐτὸν δὲ ἡ τήρησις τῆς τάξεως καὶ ὑπεράσπισις τῆς πατρίδος ὑπὸ τὸν νομίμως τεταγμένον ἀρχηγόν.

Παραλλήλως πρὸς τὸ *στρατιωτικὸν σχολεῖον* ὤφειλε νὰ ἱδρυθῇ καὶ ἓν ἰσοστάσιον *ναυτικόν*. Τοιοῦτο σχολεῖον ἀπήτουν καὶ ἀπαιτοῦσιν αἱ περιστάσεις τοῦ ἔθνους, ὑπ' αὐτῆς τῆς γεωγραφικῆς θέσεώς του προωρισμένου εἰς τὴν ναυτιλίαν, ἔχοντος πρὸς ταύτην ἐκ παλαιοῦ ἰδιάζουσαν κλίσιν καὶ δεξιότητα καὶ διὰ ταύτης κυριώτερον δυναμένου νὰ ἀσφαλίσῃ τὴν πολιτικήν του ὕπαρξιν καὶ νὰ κρατυνθῇ. Ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν δὲν ἐδόθη μέχρι τοῦδε εἰς τοῦτο τὸ μέρος τῆς ἐθνικῆς παιδεύσεως τόση προσοχή, ὅση ἥρμοζεν. Εἴθε δὲ νὰ πραχθῇ εἰς τὸ ἑξῆς ὅ,τι ἕως τῆς σήμερον ἠμελήθη, ἵνα ἀποκτήσῃ ἡ Ἑλλὰς τὴν ἀναγκαίαν εἰς αὐτὴν ναυτικὴν δύναμιν. Μοὶ φαίνεται κατ' αὐτὴν τὴν στιγμὴν ὅτι ἀκούω τὸν πολλάκις ὑπό τινων ἐπαναλαμβανόμενον λόγον· *ἡ ναυτικὴ δύναμις ἀπαιτεῖ δαπάνην ὑπέρογκον*. Πρὸς τοῦτον ἀποκρίνομαι. Ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία εἶναι δαπανηρά· ἀλλ' εἶναι ἀγαθὸν πάσης δαπάνης ἀντάξιον. Ὁ δοῦλος οὐδὲν ἢ ἐλάχιστον δι' ἑαυτὸν δαπανᾷ· ἀναγκάζεται ὅμως νὰ ζῇ ἀθλίως κατὰ θέλησιν ἀλλοτρίαν καὶ νὰ ἐργάζηται διηνεκῶς ὑπὲρ ἄλλων. Ἐνῷ κατὰ τὰ ῥηθέντα *ναυ-*

τικὸν σχολεῖον παράλληλον πρὸς τὸ *στρατιωτικὸν* καὶ ὡρισμένον εἰς παρασκεύασιν ἀξιωματικῶν τοῦ ναυτικοῦ μένει ἀτέλεστος ἔτι εὐχή, ὑπάρχουσιν ἓξ μικρὰ ναυτικὰ σχολεῖα, ἐν οἷς διδάσκονται 80—90 νέοι τὰ στοιχειωδέστατα τῆς ναυτικῆς μαθήματα τὰ εἰς τὸ ἔργον ἐμπορικοῦ πλοιάρχου ὑπὸ τοῦ νόμου ἀπαιτούμενα.

Σχολεῖον πολυτεχνικόν. Ἀπὸ τοῦ 1837 ἱδρύθη ἐν Ἀθήναις μικτόν τι σχολεῖον, σκοπὸν ἔχον πρακτικήν τινα διδασκαλίαν τῶν πρώτων στοιχείων τῆς *Ζωγραφικῆς*, τῆς *Πλαστικῆς*, τῆς *Γλυπτικῆς*, τῆς *Ἀρχιτεκτονικῆς*, τῆς *Ξυλογραφικῆς*, καὶ διὰ τοῦτο *πολυτεχνικὸν σχολεῖον* ὀνομασθέν. Ἱδρυτὴς καὶ πρῶτος αὐτοῦ διευθυντὴς ὑπῆρξεν ὁ ἀγαθὸς Βαυαρὸς ὑπολοχαγὸς Ζέντνερος. Τοῦτον μετὰ τὴν πολιτικὴν μεταβολὴν τῆς 3 Σεπτεμβρίου 1843 ἀπελθόντα ἐκ τῆς Ἑλλάδος διεδέχθη ὁ φιλότιμος καὶ διὰ τὰς ἐμπέδους ἀρχιτεκτονικὰς γνώσεις του οὐχὶ μόνον παρ' ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ ἐν πάσῃ τῇ Εὐρώπῃ γνώριμος κύριος Λύσανδρος Καυταντζόγλους. Ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τούτου τὸ ῥηθὲν σχολεῖον ἐῤῥυθμίσθη ἐπὶ τὸ σκοπιμώτερον, ἡ διδασκαλία εὐρύνθη καὶ κατέστη τελειοτέρα, διαγωνίσματα καὶ βραβεῖα παρὰ φιλογενῶν ἀγωνοθετῶν (ε) ὡρίσθησαν εἰς τοὺς μαθητεύοντας, προϊόντα Ζωγραφικῆς, Πλαστικῆς, Γλυπτικῆς καὶ Ξυλογραφικῆς παρήχθησαν λόγου ἄξια, ἐπαινεθέντα ὑπὸ κριτῶν ἁρμοδίων καί τινα ἐν τῇ τοῦ Λονδίνου παγκοσμίῳ ἐκθέσει εὐδοκιμήσαντα. Καὶ νῦν δὲ τὸ πολυτεχνικὸν σχολεῖον ὑπὸ τοῦ Κ. Δ. Σκαλιστήρη διευθυνόμενον βαίνει πρὸς τὸν σκοπὸν καὶ ὑπισχνεῖται εἰς τὸ μέλλον τελειότερα ἔργα. Ἐκ τοῦ ῥηθέντος σχολείου ὠφελήθη πλειότερον μὲν καὶ ἀμέσως ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν· ἐμμέσως δὲ καὶ αἱ ἄλλαι τῆς Ἑλλάδος πόλεις, ὅπου μαθηταὶ αὐτοῦ μεταβάντες ἐργάζονται ὡς ἀρχιτέκτονες, ἢ γλύπται, ἢ πλάσται ἢ ζωγράφοι.

Τὴν χρείαν πολυτεχνικοῦ σχολείου εὐρυτέρου καὶ τελειοτέρου, ἀξίου τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς ἀρχαίας ἐπὶ καλλιτεχνίᾳ εὐκλείας τοῦ ἔθνους, συνιδὼν πρὸ ἐτῶν ὁ ἀείμνηστος ὁμογενὴς Νικόλαος Στουρνάρης κατέλιπεν ἐκ τῆς περιουσίας του διὰ δια-

(ε) Ἰδιαιτέρας μνήμης ἄξιος εἶναι ἐνταῦθα ὁ μακαρίτης Ἀλέξανδρος Κοντόσταυλος, ὅστις ἐφ' ἱκανὰ ἔτη παρεῖχε χιλίας δραχμὰς εἰς βράβευσιν ἔργων καλλιτεχνικῶν τῶν μαθητῶν τοῦ πολυτεχνικοῦ σχολείου.

θήκης πρὸς ἵδρυσιν τοιούτου περὶ τὰς ἑξακοσίας χιλιάδας δραχμῶν, εἰς ἃς ἔπειτα προσετέθη ἐκ τῆς περιουσίας τοῦ μακαρίτου θείου του Μ. Τοσίτσα ποσότης πολὺ μεγαλητέρα. Διὰ τῆς γενναίας ταύτης εἰς τὸ δημόσιον δωρεᾶς οἰκοδομεῖται ἀπὸ ὀκτὼ ἤδη ἐτῶν καὶ ἐγγίζει εἰς τὸ τέλος λαμπρὸν ἀρχαιοπρεπὲς οἰκοδόμημα, σχεδιασθὲν καὶ ἐκτελούμενον ὑπὸ τοῦ ῥηθέντος ἀρχιτέκτονος Λυσάνδρου Καυταντζόγλου καὶ κοσμοῦν τὴν πρωτεύουσαν. Ὅταν ἡ οἰκοδομὴ αὕτη περατωθῇ, θέλει λάβει τὸ νῦν Πολυτεχνεῖον νέον ὀργανισμὸν τελειότερον καὶ χρησιμεύσῃ εἰς περαιτέραν ἀνάπτυξιν τοῦ αἰσθήματος τοῦ καλοῦ καὶ ἐπίδοσιν τῶν καλῶν τεχνῶν ἐν τῇ πατρίδι τοῦ Ἰκτίνου, τοῦ Φειδίου, τοῦ Ἀγορακρίτου, τοῦ Ἀπελλοῦ καὶ τῶν ἄλλων μεγάλων τῆς ἀρχαιότητος καλλιτεχνῶν.

Ἐκ τῶν ῥηθέντων ἤδη περὶ τῶν παντοβαθμίων καὶ παντοειδῶν σχολείων δηλοῦται ἱκανῶς ἡ μεγάλη τοῦ γένους πνευματικὴ πρόοδος ἀπὸ τοῦ ͵αωκα΄ ἔτους καὶ μάλιστα ἀπὸ τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐγκαταστάσεως τῆς βασιλείας μέχρι τῆς σήμερον. Καθ' ὅλον τὸν χρόνον τῆς δουλείας οὔτε Πανεπιστήμιον ὑπῆρχεν ἐν Ἑλλάδι, οὔτε γυμνάσιον, οὔτε ὁ νῦν μέγας τῶν ἑλληνικῶν καὶ δημοτικῶν σχολείων ἀριθμός, οὔτε ἡ ἐν τούτοις διδασκαλία ἦτο οὕτω πλήρης καὶ εὐδόκιμος καθὼς νῦν. Καὶ τὰ ὀλίγα δὲ ἐκεῖνα ἀνώτερα σχολεῖα, ἅτινα εἰς ὀλίγας τινὰς τῶν μεγάλων πόλεων ἐκτὸς τοῦ νῦν Ἑλληνικοῦ βασιλείου τότε ἱδρύθησαν, οἷον τὸ τῶν Ἰωαννίνων, τὸ τῆς Χίου, τὸ τῆς Σμύρνης, οὔτε μόνιμα ἦσαν, οὔτε ἄρτια (ϛ΄). Ἐν συντόμῳ τὰ πρὸ τοῦ ͵αωκα΄ ἔτους σχολεῖα ὡμοίαζον λυχνάρια διψαλέα καὶ ἀμυδρά, σπάνια ἀναπτόμενα ἐν τῷ σκότει καὶ ἢ αἰφνιδίως ὑπ' ἀνέμου ἢ κατ' ὀλίγον δι' ἔνδειαν ἐλαίου σβυνόμενα.

(ϛ΄) Ἡ λατινικὴ γλῶσσα δὲν ἐδιδάσκετο οὔτε εἰς τὰ ῥηθέντα ἀνώτερα σχολεῖα. Ἐκ δὲ τῶν πραγματικῶν καλουμένων μαθημάτων εδιδάσκοντο τὰ μαθηματικὰ (κυρίως τὰ στοιχειώδη), Φιλοσοφική τις Προπαιδεία, Ῥητορικὴ καὶ ἐνιαχοῦ στοιχεῖα δογματικῆς Θεολογίας· στοιχεῖα δὲ Φυσικῆς σπανιώτατα· ἐν μόνῳ τῷ ἀνωτέρῳ σχολείῳ τῆς Χίου ἐδιδάχθη κατ' ἐξαίρεσιν καὶ στοιχειώδης Χημεία. Ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων γλωσσῶν ἐδιδάχθη ὀλίγον χρόνον ἡ Γαλλικὴ ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου φιλέλληνος Δαυὶδ ἐν τῷ αὐτῷ σχολείῳ τῆς Χίου.

έ. Περὶ βιβλιοθηκῶν καὶ τυπογραφείων.

Ὡς μέσα πρὸς διατήρησιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς πνευματικῆς τοῦ ἔθνους ζωῆς ἀπαιτοῦνται οὐχὶ μόνον σχολεῖα παντοειδῆ, κατώτερα καὶ ἀνώτερα, περὶ ὧν ἤδη ἐλέχθησαν ἱκανά, ἀλλὰ καὶ βιβλία καὶ βιβλιοθῆκαι καὶ ἑπομένως τυπογραφεῖα, περὶ ὧν μένει νὰ εἴπωμεν ὀλίγα τινά, ἀρχόμενοι ἀπὸ τῶν βιβλιοθηκῶν.

Βιβλιοθῆκαι. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας, ὅτε καὶ ἡ ἐν τοῖς σχολείοις διδασκαλία καὶ καθόλου ἡ παιδεία τοῦ ἔθνους περιωρίζετο ἐντὸς ὁρίων στενῶν, οὐδεὶς ἢ ὀλίγιστοι ᾐσθάνοντο τὴν χρείαν βιβλιοθήκης μεγάλης. Διὸ ὀλίγα τῶν τότε σχολείων καὶ ὀλίγα τινὰ μοναστήρια εἶχον βιβλιοθήκην, ταύτην δὲ μικρὰν καὶ τὸ πλεῖστον ἐκ βιβλίων ἐκκλησιαστικῶν συγκειμένην (ζ). Μεγαλητέρας βιβλιοθήκας (4—8 χιλ. τόμων) εἶχον τὸ πατριαρχικὸν σχολεῖον, τὸ τῆς Χίου, τὸ τῆς Σμύρνης, τὸ τῶν Ἰωαννίνων, τὸ τῶν Μηλιῶν, τὸ τῶν Κυδωνιῶν, τὸ τῶν Βουκουρεστίων, τὸ τοῦ Ἰασίου, τὸ τῆς Πάτμου, τὸ τῆς Δημιτσάνης.

Νῦν δὲ μόνη ἡ ἐν Ἀθήναις δημοσία βιβλιοθήκη, μεθ' ἧς ἡνώθη πρὸ μικροῦ καὶ ἡ τοῦ Πανεπιστημίου, περιέχει περὶ τὰς 100 χιλ. τόμων καὶ πλουτίζεται καθημέραν διὰ νέας ἀγορασίας καὶ νέων δωρεῶν Ἑλλήνων καὶ Φιλελλήνων. Πλὴν δὲ τῆς ῥηθείσης βιβλιοθήκης ὑπάρχουσιν ἐν Ἀθήναις καὶ ἄλλαι μικρότεραι· ἡ τῆς Βουλῆς ἐκ τόμων 5,000, ἡ τῆς Ῥιζαρείου Σχολῆς ἐκ τόμων 4,000 περίπου.

Καὶ ἐν Κερκύρᾳ δὲ ὑπάρχει βιβλιοθήκη ἀξιόλογος, ἡ τῆς πρῴην Ἰονίου Δημοκρατίας, περιέχουσα ὑπὲρ τὰς 35,000 τόμων, ἐνδὲ 'Ἀνδριτσαίνῃ τῆς 'Αρκαδίας ἡ ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Κωνσταντίνου Νικολοπούλου κληροδοτηθεῖσα, συγκειμένη ἐκ τόμων 6000 σχεδόν.

Προσέτι καὶ τὰ γυμνάσια τοῦ βασιλείου ἔχουσι βιβλιοθήκας μικράς, χρησίμους εἰς τοὺς ἐν αὐτοῖς διδάσκοντας καὶ διδασκομένους.

Τυπογραφεῖα. Ἐν τῷ νῦν ἑλληνικῷ βασιλείῳ οὐδὲν τυπογραφεῖον πρὸ τοῦ ᾳωκά ἔτους ὑπῆρξε πλὴν ἐν Κερκύρᾳ καὶ Ζακύνθῳ. Τὸ μὲν ἐν Κερκύρᾳ κατασταθὲν κατὰ τὸ ᾳωά ἔτος μετὰ τὴν

(ζ') Κατὰ τὸν Μαρτῖνον Λὴκ, ἐν τῇ Μονῇ τῆς Ῥεντίνης ἐπὶ τῶν Ἀγράφων εὑρίσκετο καλὴ βιβλιοθήκη (ἴδε Recherche in Grece· London 1814.

ἀνακήρυξιν τῆς δημοκρατίας ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως (ἴδε Βρετοῦ νεοελληνικὴν Φιλολογίαν μέρος β. ἀρ. 31), ἐχρησίμευε κυρίως εἰς τύπωσιν τῶν ἑλληνιστὶ καὶ ἰταλιστὶ ἐκδιδομένων νόμων καὶ διαταγμάτων αὐτῆς. Τὸ δ' ἐν Ζακύνθῳ βραδύτερον κατὰ τὸ ͵αωθ' κατασταθὲν δὲν διέμεινεν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἡνώθη μετὰ τοῦ ἐν Κερκύρᾳ.

Ἐν δὲ ταῖς ἄλλαις χώραις τῆς ὀθωμανικῆς ἀρχῆς κατεστάθησαν μὲν ἐνίοτε ὑφ' Ἑλλήνων τυπογραφεῖα ἑλληνικά, ἀλλὰ τὰ μὲν διὰ διωγμόν, τὰ δὲ δι' ἀτροφίαν ἢ δι' ἄλλην αἰτίαν ὀλίγον χρόνον διετηρήθησαν ἢ ὀλίγα βιβλία εἰς φῶς προήγαγον (ή). Πολὺ διαρκέστερα καὶ γονιμώτερα ὑπῆρξαν τὰ ἐκτὸς τῆς ὀθωμανικῆς ἀρχῆς ὑφ' Ἑλλήνων ἱδρυθέντα τυπογραφεῖα, ἤτοι τὰ ἐν Ἐνετίᾳ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ιέ αἰῶνος ἕως τοῦ ͵αωκά ἔτους ἄλλοτε ὑπὸ ἄλλων ἱδρυόμενα καὶ διατηρούμενα, τελευταῖον δὲ ὑπὸ τῶν ἐξ Ἰωαννίνων Νικολάου Γλυκέος, Πάνου Θεοδοσίου καὶ Δημητρίου Θεοδοσίου, ἐν οἷς πλεῖστα βιβλία, μάλιστα ἐκκλησιαστικά, ἐτυπώθησαν (θ).

(ή) Τὸ ἐπὶ Πατριάρχου Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως κατὰ τὸ ͵αχκζ' ἐν Κωνσταντινουπόλει ἱδρυθὲν πατριαρχικὸν τυπογραφεῖον, κατεστράφη μετ' ὀλίγον ἐξ ἐπιβουλῆς τῶν Ἰησουϊτῶν. Τὸ δὲ κατὰ τὸ ͵αψμζ' ἔτος ἐπὶ Πατριάρχου Σαμουὴλ καὶ τὸ κατὰ τὸ ͵αψϟς' ἐπὶ Γρηγορίου τοῦ έ ὀλίγον χρόνον διέμειναν μαρανθέντα ἐξ ἀτροφίας. Διατηρεῖται δὲ νῦν τὸ κατὰ τὸ ͵αωιζ' κατασταθέν. Ἐφήμερα προσέτι ὑπῆρξαν τὸ ἐν Ἱεροσολύμοις κατὰ τὸ ͵αψκή καὶ τὸ κατὰ τὸ ͵αψξθ' ἔτος ἐν Σμύρνῃ ἱδρυθέν. Μακροβιώτερα δὲ ἐδείχθησαν τὰ ἐν ταῖς πρωτευούσαις τῶν δύο παριστρίων ἡγεμονιῶν ὑπὸ τῶν ἐκεῖ ἡγεμονευσάντων Ἑλλήνων κατασταθέντα, ἤτοι τὸ ἐν Ἰασίῳ, διατηρηθὲν ἀπὸ τοῦ ͵αχλθ' ἕως τοῦ ͵αωκ', καὶ τὸ ἐν Βουκουρεστίῳ, διαμεῖναν ἀπὸ τοῦ ͵αχϟ' ἕως τοῦ ͵αωκά, ἐξ ὧν ἱκανὰ βιβλία ἐξῆλθον εἰς φῶς. Καὶ ἐν Μοσχοπόλει τῆς Μακεδονίας ἱδρύθη τυπογραφεῖον ἑλληνικὸν περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ιή αἰῶνος ὀλίγον ζῆσαν χρόνον. Τὸ δὲ κατὰ τὸ ͵αωκ'. ἔτος ἐν Κυδωνίαις τῆς Ἐλάσσονος Ἀσίας ὑπὸ Κωνσταντίνου Τόμπρα κατασταθὲν καὶ τὸ συγχρόνως εἰς Χίον ἐξ Εὐρώπης κομισθὲν ἀπωλέσθησαν εἰς τὴν μετ' ὀλίγον τρομερὰν καταστροφὴν τῶν ἀκμαζουσῶν ἐκείνων ἑλληνικῶν πόλεων.

(θ') Τὸ κατὰ τὸ ͵αψϟβ' ἔτος ὑπὸ Γεωργίου Βεντότη ἐν Βιέννῃ ἱδρυθὲν τυπογραφεῖον διέμεινε μόνον ἕως τοῦ ͵αωί.

Μετὰ δὲ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν ἱδρύθησαν κατ' ἀρχὰς ἐν Ἑλλάδι μικρά τινα τυπογραφεῖα, ἀρκοῦντα μόνον εἰς ἔκδοσιν ἐφημερίδων ἢ τῶν νόμων καὶ διαταγμάτων τῆς Κυβερνήσεως (ί).

Ἀπὸ δὲ τῆς ἐγκαταστάσεως τῆς Βασιλείας ἔλαβον ἐν Ἑλλάδι, καὶ μάλιστα ἐν Ἀθήναις, ὕπαρξιν πολλὰ ἄλλα τυπογραφεῖα καὶ τελειότερα. Ἀριθμοῦνται δὲ νῦν τὰ ὑπάρχοντα τριάκοντα μὲν καὶ ἑπτὰ ἐν Ἀθήναις, ἰσάριθμα δὲ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Ἑπτανήσου. Ἀλλ' ἐξ αὐτῶν ὀλίγιστα (4—5) εἶναι πλήρη, ἐπιτήδεια εἰς τύπωσιν βιβλίων, (κ') τὰ δὲ πλεῖστα χρησιμεύουσι κυρίως εἰς ἔκδοσιν ἐφημερίδων.

ϛʹ. Περὶ ἐπιστημονικῶν ἑταιριῶν.

Πλὴν τῶν σχολείων, τῶν συλλογῶν, τῶν βιβλιοθηκῶν καὶ τῶν τυπογραφείων, συντελοῦσι πολὺ εἰς τὴν πνευματικὴν τῶν ἐθνῶν πρόοδον καὶ *ἑταιρίαι* καὶ *ἀθλοθεσίαι* ἐπιστημονικαί· διότι διὰ μὲν τῶν ἑταιριῶν πολλαὶ δυνάμεις εἰς μίαν ἐπιστημονικὴν συνεργίαν ἑνούμεναι κατορθοῦσιν εὐκολώτερον καὶ ταχύτερον ὅ,τι εἰς ἑκάστην αὐτῶν καθ' ἑαυτὴν ἐνεργοῦσαν ἤθελεν εἶσθαι δυσχερέστατον ἢ ἀδύνατον· τὰ δ' ἐν ἀθλοθεσίαις βραβεῖα τὰ διδόμενα δημοσίως εἰς τοὺς δι' ἐπιτυχοῦς τινος προϊόντος τοῦ πνεύματος δειχθέντας ἀξίους αὐτῶν ὑπεκκαίουσι τὴν φιλοτιμίαν καὶ διεγείρουσι τὴν πρὸς ἀλλήλους ἅμιλλαν τῶν δυναμένων νὰ παραγάγωσιν ὅμοια προϊόντα. Τοῦτο δὲν διέλαθε τοὺς

(ί) Τοιαῦτα εἶναι ά. τὸ ἐν Ὕδρᾳ κατὰ τὸ ͵αωκβ' ἔτος ὑπὸ τῶν προκρίτων τῆς νήσου ἱδρυθέν, ἐν ᾧ ἐξεδίδετο ἡ ὑπὸ τοῦ φιλέλληνος Ἰωσὴφ Κιάπε συντασσομένη ἐφημερὶς ὁ *Φίλος τοῦ Νόμου*· 6'. τὸ ἐν Ἀθήναις ͵αωκγ' δωρηθὲν ὑπὸ τοῦ φιλέλληνος Ἄγγλου Στανώπ, ἐν ᾧ ἐτυποῦτο ἡ ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Ψύλλα συντασσομένη *Ἐφημερὶς τῶν Ἀθηνῶν*· γ'. τὸ ἐν Μεσολογγίῳ, ἐν ᾧ ἐτυποῦτο ἡ ὑπὸ τοῦ φιλέλληνος Μάϊερ συντασσομένη ἐφημερὶς *τὰ Ἑλληνικὰ Χρονικά*· δ'. τὸ ἐν Ναυπλίῳ ͵αωκδ', ἐν ᾧ ἐτυποῦτο ἡ ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Θ. Φαρμακίδου συντασσομένη *Γενικὴ Ἐφημερὶς τῆς Ἑλλάδος*.

(κ') Τοιαῦτα εἶναι τὸ Ἐθνικὸν ἢ Δημόσιον, τὸ τοῦ Κορομηλᾶ, τὸ τοῦ Χ. Νικολαΐδου Φιλαδελφέως, τὸ τοῦ Σ. Κ. Βλαστοῦ, τὸ τοῦ Στεργίου Ῥαφτάνη ἐν Ζακύνθῳ, τὸ νεοϊδρυθὲν Περρῆ καὶ Βαμπᾶ· τοιοῦτο ὑπῆρξε καὶ τὸ ὀλιγοχρόνιον τοῦ Γκαρπολᾶ.

ζηλωτὰς τῆς πνευματικῆς τοῦ ἡμετέρου ἔθνους προόδου· ἀλλ' ἐπεμελήθησαν οὗτοι ἵνα συσταθῶσι καὶ ἐν Ἑλλάδι ἑταιρίαι ἐπιστημονικαὶ καὶ ὁρισθῶσιν ἀθλοθεσίαι τοιαῦται. Ἐκ τῶν ἑταιριῶν τούτων παραλείπομεν ἐνταῦθα τὴν *Φιλοπαιδευτικήν*, περὶ ἧς ἤδη ἐλέχθησαν ἱκανά· μνημονεύομεν δὲ μόνον τρεῖς ἄλλας· τὴν *Φυσιογραφικήν*, τὴν *Ἰατρικὴν* καὶ τὴν *Ἀρχαιολογικήν*.

α. Ἡ μὲν *Φυσιογραφικὴ ἑταιρία*, συσταθεῖσα ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸ 1836 ἔτος, σκοπὸν προέθηκε νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ διαδώσῃ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς εὐρείας καὶ τερπνῆς ἐκείνης ἐπιστήμης, ἧς τὰ πρῶτα θεμέλια κατέβαλον ἐν αὐτῇ πρὸ αἰώνων δύο μεγάλοι τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος ἄνδρες, ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Θεόφραστος. Ἰδίως δὲ ἀπέβλεπεν ἡ ῥηθεῖσα ἑταιρία εἰς τὴν ζήτησιν καὶ συλλογὴν τῶν ἑλληνικῶν ζώων, φυτῶν καὶ ὀρυκτῶν καὶ τὴν σύστασιν φυσιογραφικοῦ Μουσείου, χρησίμου εἰς τὴν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ διδασκαλίαν τῶν τριῶν τῆς Φυσιογραφίας κλάδων· τῆς Ὀρυκτολογίας, τῆς Φυτολογίας καὶ τῆς Ζωολογίας. Καὶ ὄντως πολὺ συνετέλεσεν εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἡ ῥηθεῖσα ἑταιρία· ἤθελε δὲ παραγάγει πλειοτέρους καρπούς, ἐὰν πρὸ δέκα περίπου ἐτῶν δὲν περιέπιπτεν εἰς μαρασμὸν ἐκ τῆς ψυχρότητος καὶ ἀδιαφορίας τῶν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος ὁμογενῶν τῶν δυναμένων νὰ ἐμψυχώσωσιν αὐτὴν διὰ τῆς συνδρομῆς των. Ἡ Φυσιογραφικὴ ἑταιρία παρέδωκε κατὰ τὸ 1858 ἔτος τὰς ὀρυκτολογικὰς καὶ ζωολογικὰς συλλογάς της εἰς τὸ Πανεπιστήμιον. Εἴθε δὲ νὰ ἀναλάβῃ ἐκ τοῦ νῦν λήθαργου αὐτῆς ἀνακαλουμένη εἰς νέαν ζωὴν καὶ ἐνέργειαν διὰ γενναίας τινὸς τῶν εὐπόρων καὶ φιλοτίμων ὁμογενῶν συνδρομῆς (λ').

β. Ἡ δὲ *Ἰατρικὴ Ἑταιρία* ἱδρύθη ἐν Ἀθήναις τῇ 5 Ἰουνίου τοῦ 1835 ἔτους, ἔχουσα σκοπὸν καθόλου τὴν ἐπιστημονικὴν συζήτησιν τῶν μελῶν αὐτῆς περὶ παντὸς ἀναφερομένου εἰς τὴν ἀνθρωποσωτήριον τῶν Ἀσκληπιαδῶν τέχνην καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀνακοίνωσιν τῶν παρατηρήσεων καὶ τῆς πείρας αὐτῶν· ἰδίως δὲ τὴν ἔρευναν τοῦ κλίματος τῆς Ἑλλάδος, τῆς ἐπιῤῥοῆς αὐτοῦ ἐπὶ

(λ') Πρῶτος τῆς Φυσιογραφικῆς ἑταιρίας πρόεδρος ὑπῆρξεν ὁ Κάρολος Βίπμερ ἀρχίατρος τοῦ Ὄθωνος· μετ' αὐτὸν δὲ προέδρευσαν αὐτῆς ὁ Β. Ῥέζερ, ὁ Κ. Δομνάνδος, ὁ Ι. Βοῦρος, ὁ Νικ. Κωστῆς, ὁ Φίλιππος Ἰωάννου, ὁ Ι. Ὀλύμπιος, ὁ Α. Λινδερμάϊερ, ὁ Η. Μητζόπουλος.

τοῦ χαρακτῆρος τῶν νοσημάτων καὶ τοῦ τρόπου τῆς θεραπείας αὐτῶν, τὴν ἐξέτασιν νόσων τινῶν ἐπιχωριαζουσῶν ἐν Ἑλλάδι, τὴν χημικὴν σύνθεσιν καὶ ἰατρικὴν ἐνέργειαν τῶν ἐν αὐτῇ ἰαματικῶν ὑδάτων, προσέτι δὲ τὴν δι' ἀθλοθεσίας καὶ βραβείων διέγερσιν τῆς ἁμίλλης τῶν ἰατρῶν εἰς λύσιν διαφόρων σπουδαίων ἰατρικῶν ζητημάτων. Προήδρευσε δ' αὐτῆς πρῶτος ὁ τοῦ Βασιλέως ἀρχίατρος Βερνάρδος Ῥέζερ.

Πρώτη ἡ βασιλικὴ κυβέρνησις ὥρισε (τῇ 5 Μαρτίου ͵αωμ'.) νὰ δίδῃ βραβεῖον κατ' ἔτος χρυσοῦν μετάλλιον 400 δραχμῶν εἰς τὸν νικήσαντα ἐν τῷ διαγωνίσματι, ὅπερ ἤθελεν ὁρίζει ἡ ἑταιρία ἑκάστοτε. Τὸ βραβεῖον τοῦτο προεκάλεσε τὴν συγγραφὴν ἱκανῶν ἐπὶ διαφόρων θεμάτων διατριβῶν, ἐξ ὧν τινες ἐβραβεύθησαν (μ'.)

Ἔπειτα (ἐν ἔτει ͵αωξ') ὡρίσθη ὑπὸ τοῦ ἐν Πετρουπόλει φιλογενοῦς κυρίου Δημητρίου Μπερναρδάκη χιλιόδραχμον βραβεῖον πρὸς ἐμψύχωσιν τῶν συγγραφόντων ἢ μεταγλωττιζόντων βιβλία ἰατρικὰ λόγου ἄξια. Καὶ τοῦτο τὸ ἀγωνοθέτημα συνετέλεσεν εἴς τινας ὠφελίμους διατριβὰς καὶ μεταφράσεις, ὧν τινες ἠξιώθησαν τοῦ βραβείου (ν')· ἐπαύθη δὲ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 4862 ἔτους.

Μετὰ ταῦτα (περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ͵αωξά ἔτους) ὁ ἐν Πετρουπόλει κατά τε τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν ἀξιομίμητον ἀγαθότητα καὶ φιλοπατρίαν διαπρέπων ὁμογενὴς ἰατρὸς καὶ νῦν αὐλικὸς σύμβουλος κύριος Γεώργιος Συμβουλίδης ὥρισε κατ' ἔτος 500 δραχμὰς εἰς ἔκδοσιν φιλοπονήματός τινος ἰατρικοῦ, τοῦ ἑκάστοτε ἐν τῷ διαγωνισμῷ εὐδοκιμοῦντος. Τὸ ῥηθὲν ποσὸν ἀνεβιβάσθη κατὰ τὸ 1863 ἔτος εἰς χιλίας δραχμὰς κατ' ἔτος καὶ ὡρίσθη εἰς βράβευσιν τοῦ ἐν ἐτησίῳ διαγωνισμῷ νικῶντος ἰα-

---

(μ'.) Ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς 9 Ἰανουαρίου 1847 ἐβραβεύθη ἡ περὶ ληξιπυρέτου ἐνεργείας διατριβὴ τοῦ ἐν Παρισίοις ἰατροῦ κυρίου Piorry· ἐπῃνέθη δὲ ἡ περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος τοῦ ἐν Κεφαλληνίᾳ ἰατροῦ κυρίου *Ν. Δαλλαπόρτα.*

(ν'.) Τοῦ ῥηθέντος βραβείου μέρος μὲν ἀπενεμήθη εἰς τὸν ἐν Τήνῳ ἰατρὸν κύριον *Ζαλλώνην* ἕνεκα τοῦ πονήματος αὐτοῦ τοῦ ἐπιγραφομένου *κλινικαὶ παρατηρήσεις*· μέρος δὲ εἰς τὸν κύριον Ἰωάννην Ἰωάννου ἕνεκα τῶν φιλοπονηθέντων ἐπ' αὐτοῦ *στοιχείων τῆς Χημείας*· μέρος δὲ εἰς τὸν ἰατρὸν Α. Γεωργαρτᾶν ἕνεκα τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐκ τοῦ γαλλικοῦ μεταγλωττίσεως τῶν *στοιχείων* εἰδικῆς παθολογίας τοῦ Monneret.

τρικοῦ συγγράμματος. Κατὰ δὲ τὸ ᾳωξδ' ἔτος μετεβλήθη τὸ ἀθλοθέτημα ἀπὸ ἐτησίου εἰς τριετὲς καὶ ὡρίσθησαν τρισχίλιαι μὲν δραχμαὶ εἰς βράβευσιν τοῦ ἑκάστοτε νικῶντος φιλοπονήματος, τριακόσιαι δὲ εἰς ἀμοιβὴν τῶν κριτῶν· τέλος κατὰ τὸ 1869 ἔτος, παρόντος ἐνταῦθα αὐτοῦ τοῦ ἀγωνοθέτου, μετεβλήθη τὸ ἀγωνοθέτημα εἰς διετές, καὶ ὡρίσθησαν δισχίλιαι μὲν δραχμαὶ εἰς βράβευσιν τοῦ ἑκάστοτε δοκιμαζομένου συγγράμματος, τετρακόσιαι δὲ εἰς ἀμοιβὴν τῆς κρινούσης ἐπιτροπείας. Τὸ ἀγωνοθέτημα τοῦ κυρίου Συμβουλίδου διαμένει νῦν μόνον ἐκ τῶν τριῶν· προεκάλεσε δὲ ἱκανὰς διατριβὰς καὶ συγγράμματα, ἐξ ὧν τινα ἠξιώθησαν τοῦ βραβείου. (ξ'.)

Ἡ δὲ *Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρία* συστᾶσα διὰ Β. διατάγματος τῇ 15 Ἰανουαρίου 1837, μετερρυθμίσθη πρῶτον τῇ 13 Ἰουνίου 1847 καὶ ἔπειτα τῇ 20 Ἀπριλίου 1862. Ἔχει δὲ σκοπὸν κατὰ τὸν τελευταῖον αὐτῆς ὀργανισμὸν νὰ *συντελῇ εἰς τὴν ἀνεύρεσιν, συλλογήν, συντήρησιν, ἐπισκευὴν καὶ ἐπιστημονικὴν ἔρευναν τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ ἰδίως τῶν ἑλληνικῶν, ἔτι δὲ εἰς τὴν δημοσίευσιν ἀρχαιολογικῶν ἀντικειμένων*. Ὅστις γινώσκει, πόσον συνετέλεσαν εἰς τὴν γνῶσιν τῆς ἀρχαιότητος, ἑπομένως εἰς τὴν κατάληψιν καὶ ὀρθοτέραν ἐκτίμησιν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ ποιητῶν, αἱ ἀπὸ μιᾶς περίπου ἑκατονταετηρίδος γενόμεναι ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Ἑλλάδι ἀρχαιολογικαὶ ἔρευναι, ἐννοεῖ τὴν χρείαν καὶ τὴν μεγάλην ἀξίαν τῆς συστάσεως καὶ διατηρήσεως τῆς ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας. Καίπερ ὀλίγους ἔχουσα πόρους πολλὰ ὅμως καὶ λόγου ἄξια ἔργα ἐξετέλεσεν ἡ ῥηθεῖσα Ἑταιρία ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῆς ἀρχῆς ἐπὶ τῆς προεδρίας τῶν ἀειμνήστων Ἰακώβου Ῥίζου Νερουλοῦ, Ἰωάννου Κωλέτου καὶ Γεωργίου Γλαράκη καὶ τῆς γραμματείας τοῦ δραστηρίου κυρίου Ἀλεξάνδρου

(ξ'.) Ἐν τῇ συνεδριάσει τῇ 16 Ἀπριλίου 1866 ἀπενεμήθη βραβεῖον δραχμῶν 1500 εἰς τὸν ἰατρὸν Κ. Ῥεϊνόλδον ἕνεκα τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐκδόσεως βιβλίων τινῶν τοῦ Ἱπποκράτους καὶ ἕτερον ἴσου ποσοῦ εἰς τὸν ἰατρὸν Παῦλον Ἰωάννου ἕνεκα τῆς ὑπ' αὐτοῦ συγγραφείσης Ἀνατομίας. Ἐν δὲ τῇ συνεδριάσει τῆς 27 Ἀπριλίου 1869 ἐβραβεύθη τὸ φυσιολογικὸν πόνημα τοῦ ὑφηγητοῦ κυρίου Καραμήτσα· ἐξεφράσθη δὲ εὐχή, ἵνα ὁ ἀγωνοθέτης ἐγκρίνῃ νὰ διανεμηθῇ τὸ ὑπολειπόμενον ποσὸν δραχ. 1200 εἰς βράβευσιν τῆς ὀργανικῆς Χημείας τοῦ ὑφηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου κυρίου Ἰωάννου Ἰωάννου καὶ τῆς Φαρμακευτικῆς τοῦ καθηγητοῦ κυρίου Κ. Ζαβιτζάνου.

Ῥαγκαβῆ. Ἀλλὰ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς δεκαετοῦς προεδρίας τοῦ τρίτου προέδρου αὐτῆς ἕνεκα τῆς μακρᾶς αὐτοῦ νόσου ἐμαράνθη βαθμηδὸν οὕτως, ὥστε οὐδὲν σχεδὸν ζωῆς σημεῖον παρεῖχεν. Ἀνεζωοποιήθη δὲ πάλιν κατὰ τὸ 1858 ἔτος διὰ τοῦ ζήλου λογίων τινῶν καὶ ἄλλων φιλαρχαίων Ἑλλήνων, μάλιστα δὲ τοῦ τότε ἐκλεχθέντος νέου προέδρου, τοῦ ἀειμνήστου καθηγητοῦ Νικολάου Κωστῆ, καὶ τοῦ γραμματεύσαντος καθηγητοῦ κ. Εὐθυμίου Καστόρχη. Ἔκτοτε ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν καὶ οἱ πόροι ηὐξήθησαν ἱκανῶς· ὥστε καὶ ἀναγκαῖαί τινες μνημείων ἀρχαίων ἐπισκευαὶ καὶ ἀνασκαφαὶ πλειότεραι ἔγειναν, δι' ὧν πολλὰ λόγου ἄξια προϊόντα τῆς ἀρχαίας τέχνης προῆλθον εἰς φῶς (ό.). Καὶ ἀρχαῖα δὲ πολλὰ ἠγοράσθησαν εἰς πλουτισμὸν τοῦ ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, ἐξ ὧν ἡ διδασκαλία τῆς ἀρχαιολογίας μεγάλως ὠφελεῖται καὶ πολλὰ σκοτεινὰ ἀρχαῖα ζητήματα σαφηνίζονται. Εἴθε τὰ ῥηθέντα μνημεῖα τοῦ βίου τῶν ἡμετέρων προγόνων νὰ ἐμπνέωσιν εἰς ἡμᾶς τὴν ἀληθῆ ἐκείνην φιλοτιμίαν, ἥτις δὲν συνίσταται εἰς κενὰς ἐπὶ πατραγαθίᾳ καυχήσεις, ἀλλ' εἰς φιλόπονον καὶ σταθερὰν μίμησιν τῶν προγονικῶν ἀρετῶν.

ζ'. Περὶ ἄλλων τινῶν ἀθλοθεσιῶν.

Πρό τινων ἐτῶν κατεστάθησαν ἐν Ἑλλάδι καὶ ἄλλαι τρεῖς ἀθλοθεσίαι· ἡ *ποιητικὴ*, ἡ *φιλοσοφικὴ* καὶ ἡ *ἠθικολογική*, αἵτινες συνετέλεσαν καὶ συντελοῦσι τὸ μέρος των εἰς τὴν πνευματικὴν τοῦ ἔθνους ἀνάπτυξιν.

ά. Τῆς μὲν *ποιητικῆς ἀθλοθεσίας* πρῶτος ἀθλοθέτης ἐδείχθη κατὰ τὸ 1850 ἔτος ὁ ἐν Τεργέστῃ φιλογενὴς καὶ φιλόμουσος κ. Ἀμβρόσιος Στεφάνου Ῥάλλης, ὁρίσας κατ' ἔτος χιλιόδραχμον βραβεῖον ἀπονεμητέον εἰς τὸν συντάκτην ποιήματος νεοελληνικοῦ, ὅπερ ἤθελε κριθῆ βραβεύσεως ἄξιον ὑπὸ ἐπιτροπείας καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου ἐκλεγομένης ἑκάστοτε ὑπὸ τῆς ἀκαδημαϊκῆς Συγκλήτου καὶ προεδρευομένης ὑπὸ τοῦ Πρυτάνεως· Ἡ ἀθλοθεσία αὕτη πολλῶν νέων τὴν ἅμιλλαν διεγείρασα προεκάλεσε τὴν σύνταξιν πολλῶν ποιημάτων, ὧν τινα λόγου ἄξια·

(ό.) Ἐπεσκευάσθη π. χ. μέρος τοῦ ἀετώματος τοῦ Θησείου, ἀνεκαλύφθη δὲ δι' ἀνασκαφῆς ἡ ἀττάλειος στοά, τὸ διονυσιακὸν θέατρον, τὰ παρὰ τὸν ἅγιον Δημήτριον τὸν Κατηφόρην πολλοῦ λόγου ἄξια ἀρχαῖα, ἐξ ὧν πολλὰ ἀναφέρονται εἰς τοὺς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἀθηναίοις ἐφήβους, τὰ παρὰ τὸ Δίπυλον ἐν τῷ Κεραμικῷ νεκρικὰ μνημεῖα καὶ ἄλλα πολλά.

διετηρήθη δὲ μέχρι τοῦ 1860 ἔτους· Κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα ἐβραβεύθησαν ἐκ τῶν ῥηθέντων ποιημάτων ἑπτά (π'.)

Κατὰ δὲ τὸ 1862 ἀνενεώθη ἡ *ποιητικὴ ἀθλοθεσία* ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ὅροις διὰ χορηγίας τοῦ φιλογενοῦς καὶ φιλοκάλου ἐμπόρου κ. Ἰωάννου Γ. Βουτσινᾶ, ὅστις εἰς τὸ χιλιόδραχμον βραβεῖον προσέθηκε καὶ δραχμὰς πεντακοσίας εἰς μικρὰν ἀμοιβὴν τοῦ δυσχεροῦς καὶ ἀχαρίστου ἔργου τῶν κρινόντων τὰ προσαγόμενα ἑκάστοτε ποιήματα. Καὶ ἡ νέα αὕτη ποιητικὴ ἀθλοθεσία πολλῶν ποιημάτων ἔγεινεν αἰτία, ἐξ ὧν ὀκτὼ μέχρι τοῦδε ἠξιώθησαν τοῦ βραβείου (ρ')

β'. Ἑτέρα *ἀθλοθεσία φιλολογικὴ* ἐτέθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1860 ἔτους ὑπὸ τοῦ ἐν Ὀδησσῷ φιλομούσου ἐμπόρου κ. Θεοδώρου Π. Ῥοδοκανάκη, ὁρίσαντος κατὰ διετίαν χιλιόδραχμον βραβεῖον εἰς τὸν συντάκτην φιλολογικῆς διατριβῆς, ἥτις πραγματευομένη περὶ θέματος ὁριζομένου ἑκάστοτε ὑπὸ τριμελοῦς ἐκ καθηγητῶν τοῦ πανεπιστημίου ἐπιτροπείας ἤθελε κριθῆ ὑπὸ ταύτης ἀξία βραβεύσεως.

(π'.) Τὰ βραβευθέντα ποιήματα εἶναι τὰ ἑξῆς·

Κατὰ τὸ 1851 ἔτος τὸ *Μεσολόγγιον* ὑπὸ Γ. Χ. Ζαλακώστα.

» » 1853 » οἱ *ἁρματωλοὶ καὶ κλέπται* ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ.

Κατὰ τὸ 1854 *ἀποσπάσματα* (ἐκ τοῦ ἀπάτριδος) ὑπὸ Θ. Ὀρφανίδου.

Κατὰ τὸ 1855 ὁ *Πύργος τῆς Πέτρας* ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ.

» » 1856 ἡ *Εἰκασία* ὑπὸ Δημητρίου Βερναρδάκη.

» » 1858 *Χίος δούλη* ὑπὸ Θ. Ὀρφανίδου.

» » 1860 *Ὁ Ἁρματωλὸς* ὑπὸ Γρηγορίου Σταυρίδου.

(ρ') Κατὰ τὸ 1862 ἐβραβεύθη τὸ ποίημα *Ἀριστοφάνης καὶ Σωκράτης*, Ἀλεξάνδρου τοῦ Βυζαντίου.

1865. *Φίλιππος ὁ Μακεδών*, Ἀντωνίου Ι. Ἀντωνιάδου.

1866. Δύο ποιήματα· ά. τὸ ἐπιγεγραμμένον *ἐκ τῶν ἐνόντων*, Ἀγγέλου Βλάχου β'. οἱ *Στόνοι*, Δημητρίου Κ. Παπαῤῥηγοπούλου.

1868. Ἡ κωμῳδία ὁ *Λοχαγὸς τῆς Ἐθνοφυλακῆς*, Ἀγγ. Βλάχου.

1869. Ὁ *Σκυτοτόμος*, Ἀντωνίου Ι. Ἀντωνιάδου.

1870. *Ἀννίβας ἐν Γόρτυνι*, Κ. Βερσῆ, καὶ τὸ *Φρόνημα τῶν πρώτων χριστιανῶν*, Ἀντ Ι. Ἀντωνιάδου.

Καὶ ἡ ἀγωνοθεσία αὕτη παρήγαγεν ἐν τῷ βραχεῖ τούτῳ χρόνῳ εὐάρεστα ἀποτελέσματα, κινήσασα φιλοπόνους τινὰς καὶ φιλοτίμους νέους Ἕλληνας εἰς μελέτην φιλολογικῶν τινων ζητημάτων ἀξίων τῆς ἡμετέρας μάλιστα προσοχῆς. Τέσσαρες δὲ διατριβαὶ συνταχθεῖσαι περὶ θεμάτων ὑπὸ τῆς ῥηθείσης ἐπιτροπείας ὁρισθέντων ἐβραβεύθησαν μέχρι τοῦδε (σʹ)

γʹ. Τρίτη *ἀθλοθεσία σκοπὸν ἔχουσα τὴν ἠθικὴν καὶ χριστιανικὴν τοῦ λαοῦ διάπλασιν* ἐτέθη κατὰ τὸ ͵αωνθʹ ἔτος ὑπὸ τοῦ γενναίου καὶ ἐναρέτου ναυάρχου Κωνσταντίνου Νικοδήμου τοῦ ἐκ Ψαρῶν, ὅστις παρέστησε πάντοτε ἑαυτὸν ἀξιομίμητον παράδειγμα μετριοφροσύνης, ἀφιλοκερδείας, χριστιανικῆς ἀγάπης καὶ πιστῆς τῶν καθηκόντων πληρώσεως. Καὶ τοῦ Νικοδήμου ἡ ἀθλοθεσία, ἀπόῤῥοια τῆς ἀγαθῆς τοῦ ἀνδρὸς ψυχῆς, ὠφέλησεν ἱκανῶς μέχρι τοῦδε καὶ ὑπισχνεῖται μεγαλητέραν ὠφέλειαν εἰς τὸ μέλλον (τ).

(σʹ) Ἡ τριμελὴς ἐπιτροπεία συνέστη κατ' ἐκλογὴν αὐτοῦ τοῦ ἀγωνοθέτου ἐκ τῶν καθηγητῶν Κωνσταντίνου Ἀσωπίου, Εὐθυμίου Καστόρχη καὶ Φιλίππου Ἰωάννου. Καὶ κατὰ μὲν τὴν αʹ. περίοδον ἐτέθη θέμα τὸ καθ' Ὅμηρον πολίτευμα τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων καὶ ἐβραβεύθη ἡ διατριβὴ τοῦ τότε φοιτητοῦ τοῦ πανεπιστημίου Γεωργίου Μιστριώτου, μόνου ἀποδυθέντος εἰς τὸν ἀγῶνα. Κατὰ δὲ τὴν βʹ. περίοδον (͵αωξαʹ—͵αωξγʹ) ὁ καθ' Ὅμηρον οἰκιακὸς βίος τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐβραβεύθη ὁ αὐτὸς Γ. Μιστριώτης. Κατὰ δὲ τὴν γʹ. (͵αωξγʹ—͵αωξεʹ) ἐτέθη τὸ ζήτημα, *ἂν ἀμφοτέρων τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν ποιητὴς εἶναι ὁ αὐτὸς καὶ ἂν τηρεῖται ἐν αὐτοῖς ἑνότης*. Ἠξιώθη δὲ τοῦ βραβείου τὸ πόνημα τοῦ ἐξ Ἀθηνῶν Ἀγγέλου Βλάχου. Κατὰ δὲ τὴν δʹ. περίοδον (͵αωξεʹ—͵αωξζʹ) ὡρίσθη θέμα ἡ ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας παρ' Ἕλλησιν ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἕως τοῦ ͵αωκαʹ ἔτους. Ἐβραβεύθη δὲ ἡ πραγματεία τοῦ Κωνσταντίνου Σάθα. Ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς εʹ. περιόδου (͵αωξζʹ—͵αωξθʹ), ἤτοι *τῆς μυθολογίας καὶ τῆς τοῦ θείου λατρείας καθ' Ὅμηρον*, οὐδεμία ἐστάλη διατριβή.

(τʹ) Ἐν τῇ ἀθλοθεσίᾳ ταύτῃ ἐβραβεύθη μέχρι τοῦδε ἠθικόν τι πόνημα τοῦ χρηστοῦ νέου Δημητρίου Κ. Παπαῤῥηγοπούλου, ἐπιγεγραμμένον *Περὶ τῶν καθηκόντων τοῦ ἀνθρώπου ὡς χριστιανοῦ καὶ ὡς πολίτου* (1864), καὶ ἕτερον τοῦ ἑλληνοδιδασκάλου Μ. Βρατσάνου ἐπιγεγραμμένον *ὁ Μαυρογένης* (1869).

δ'. Τετάρτην ἀθλοθεσίαν σκοπὸν ἔχουσαν τὴν ἄσκησιν τῶν νέων ἡμῶν ποιητῶν εἰς τὴν δραματικὴν ποίησιν καὶ τὴν διάπλασιν ἐπιδεξίων ὑποκριτῶν καὶ ὑποκριτριῶν τοῦ θεάτρου ὥρισε διὰ τῆς διαθήκης του ὁ πρὸ μικροῦ τελευτήσας ἐν Ἀθήναις μακαρίτης Γεώργιος Λασάνης Μακεδών· ἀλλ' ἡ ἀθλοθεσία αὕτη δὲν θέλει ἐνεργηθῆ, εἰμὴ μετὰ τὴν ἀποβίωσιν τῆς συζύγου καὶ κληρονόμου τοῦ ἀθλοθέτου.

Παραλείπομεν ἐνταῦθα ὀλίγας τινὰς ἄλλας ἀθλοθεσίας, ἅπαξ μόνον τεθείσας καὶ διὰ τοῦτο ὀλιγώτερον συντελεστικὰς εἰς τὴν πνευματικὴν τοῦ ἔθνους πρόοδον. (υ')

Περὶ τῶν σχολείων καθόλου ἢ τῶν ἀθλοθεσιῶν κρίνω ἐνταῦθα ἀναγκαῖον νὰ σημειώσω ὅτι πολλὴ μὲν προσοχὴ παρά τε τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῶν ἰδιωτῶν ἐδόθη μέχρι τοῦδε εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰς θεωρητικὰς γνώσεις, πολὺ δὲ ὀλιγωτέρα τοῦ προσήκοντος εἰς τὰς βιομηχανικὰς τέχνας. Ἡ παραμέλησις τούτων εἶναι κακόν, οὗτινος τὰ λυπηρὰ παρεπόμενα ἤρχισεν ἀπό τινος χρόνου νὰ αἰσθάνηται μετ' ἀνησυχίας ἡ Ἑλληνικὴ κοινωνία· ἀνάγκη δὲ νὰ ληφθῇ τάχιστα πρόνοια περὶ διορθώσεως τῆς πλημμελείας ταύτης τῆς δημοσίας παιδεύσεως καὶ περὶ προλήψεως πάσης ἐντεῦθεν ἐπαπειλουμένης μεγαλητέρας τοῦ κοινοῦ βλάβης. Ἡ πολιτικὴ κοινωνία εἶναι ὀργανισμός. Καθὼς ἄρα ἡ ὑπερτροφία οὑτινοσδήποτε συστήματος τοῦ ἐνοργάνου σώματος, καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐγκεφάλου τοῦ πάντων τῶν ὀργάνων τιμιωτάτου, γεννᾷ νοσήματα ἐπικίνδυνα εἰς τὸ ὅλον, οὕτω καὶ ἡ ὑπὲρ τὸ προσῆκον μέτρον ἀνάπτυξις μιᾶς τινος τῶν πολιτικῶν τάξεων διαταράσσει τὸν ῥυθμὸν τοῦ ὅλου καὶ παράγει ὀλέθρια πολιτικὰ ἀῤῥωστήματα. Διὸ caveant consules!

(υ') Τοιαῦται εἶναι 1) ἡ τοῦ Κωνσταντίνου Τσοκάνου περὶ τῆς *Ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης*, ἐν ᾗ ἐβραβεύθη τὸ πόνημα τοῦ μακαρίτου Δημητρίου Μαυροφρύδου· 2) ἡ τῶν ἀξιοτίμων ἀδελφῶν Μελᾶ περὶ *Χριστιανικῆς Ἠθικῆς*, ἐν ᾗ οὐδεὶς παρέστη διαγωνιστής· 3) ἡ ἀνωνύμου τινὸς δεσποίνης *περὶ τῶν κατὰ τοῦ Πάπα γραψάντων*, ἐν ᾗ ἐβραβεύθη ἡ διατριβὴ τοῦ Γεωργίου Π. Κρέμου.

Διάδοσις τῆς ἐν Ἑλλάδι πνευματικῆς κινήσεως εἰς τοὺς ἔξω ὁμογενεῖς.

Ἡ νέα πνευματικὴ κίνησις καὶ πρὸς τὴν παιδείαν ὁρμή, ἣν ἡ ἐλευθερία παρήγαγεν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ βασιλείῳ, δὲν περιωρίσθη οὔτε δυνατὸν ἦτο νὰ περιορισθῇ ἐντὸς τῶν στενῶν ὁρίων αὐτοῦ, ἀλλὰ κατὰ φυσικόν τινα νόμον διεδόθη κατ' ὀλίγον καὶ πέραν αὐτῶν εἰς ἐκείνας τῆς γείτονος Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας τὰς ἐπαρχίας, αἵτινες κατοικοῦνται ὑφ' ὁμογενῶν καὶ ὁμοθρήσκων. Ἡ δυναστεύουσα ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἐκείναις φυλὴ ἐδιδάχθη ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος νὰ τιμᾷ πλειότερον τὴν πρότερον καταφρονουμένην καὶ δεινῶς ὑβριζομένην Ἑλληνικὴν φυλήν, ἧς τὴν ἀνδρείαν καὶ καρτερίαν καὶ τὴν πνευματικὴν ὑπεροχὴν κατὰ τὸν μακρὸν ἐκεῖνον ἀγῶνα ἐγνώρισε· διὸ ἤρχισε νὰ δεικνύηται πρὸς ταύτην ἀνεκτικωτέρα ὁπωσοῦν καὶ ἡμερωτέρα. Ἂν καὶ ἡ διὰ φόρων πίεσις τοῦ λαοῦ οὐδαμοῦ οὐδαμῶς ἠλαττώθη, ἀλλὰ καὶ ἐπηυξήθη πολύ, ἡ φιλοπονία ὅμως τῶν χριστιανῶν καὶ νοημοσύνη ἐπαρκεῖ παραδόξως εἴς τε τὰς βαρείας φορολογίας καὶ εἰς πορισμὸν τῶν ἀναγκαίων μέσων πρὸς διάδοσιν τῆς παιδείας, ἣν διψᾷ πανταχοῦ ὁ Ἕλλην, ὅπως τὸ ὕδωρ ὁ θερίζων ἐν καύσωνι θερινῷ. Διὸ ἀπὸ τεσσαρακονταετίας ἤρχισαν νὰ πολλαπλασιάζωνται πανταχοῦ ἐν ταῖς ῥηθείσαις ἐπαρχίαις τά τε δημοτικὰ καὶ τὰ ἀνωτέρω σχολεῖα, νὰ ἱδρύωνται δὲ καὶ κορασίων διδασκαλεῖα, ὅλως πρότερον ἄγνωστα. Νέοι δὲ διδάσκαλοι, οἱ πλεῖστοι παρεσκευασμένοι ἐν τοῖς γυμνασίοις καὶ τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ἑλλάδος, μεταδίδουσιν ἐκεῖ τὰς γνώσεις, ἃς ἐνταῦθα ἀπέκτησαν. Ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ καὶ Ἠπείρῳ πολλὰ σχολεῖα δημοτικά, τὰ μὲν κατὰ τὴν ἀλληλοδιδακτικὴν μέθοδον ἐρρυθμισμένα, τὰ δὲ πλεῖστα ἰδιόρρυθμα, πολλὰ δὲ ἀνώτερα ἤτοι Ἑλληνικά, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ κορασίων διδασκαλεῖα καὶ παρθεναγωγεῖα, ἱδρύθησαν καὶ φιλοτίμως διατηροῦνται. (φ').

(φ') Ἡ *Θεσσαλία* κατοικουμένη ὑπὸ 370,000 ψυχῶν περίπου, ἐξ ὧν 40,000 περίπου ὀθωμανοί, οἱ δὲ λοιποὶ χριστιανοί, διαιρεῖται εἰς τὰ ἑξῆς τμήματα.

1) Τὸ τῆς *Λαρίσσης* συνιστάμενον ἐκ χωρίων 80. Τούτου ἡ πρωτεύουσα Λάρισσα ἔχει 4 σχολεῖα ἀλληλοδιδακτικὰ ἀρσένων μὲ μαθητὰς 200 περίπου, 1 σχολεῖον κορασίων μὲ μαθητρίας 60 περίπου, 1 ἑλληνικὸν μὲ μαθητὰς 30 περίπου. Ἐκ δὲ τῶν

ὅμοια εὐάρεστα φαινόμενα παρήγαγεν ἡ ῥηθεῖσα πνευματικὴ

χριστιανικῶν χωρίων αὐτοῦ ἓξ μόνον ἔχουσι σχολεῖα *ἀλληλοδιδακτικά*, τὰ δὲ λοιπὰ ἔχουσι σχολεῖα *ἰδιόῤῥυθμα*.

2) Τὸ τοῦ *Τυρνάβου*, ἐκ χωρίων 30. Τούτου ἡ πρωτεύουσα ἔχει 2 ἀλληλοδιδακτικὰ ἀρσένων σχολεῖα μὲ μαθητὰς 140 περίπου, 1 κορασίων μὲ μαθητρίας 60 περίπου, καὶ 1 ἑλληνικὸν μὲ μαθητὰς 25 περίπου.

3) Τὸ τῆς *Ἀγεᾶς* ἐκ χωρίων 20. Τούτου ἡ πρωτεύουσα ἔχει 1 ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον ἀρσένων μὲ 70 περίπου μαθητάς, ἓν κορασίων μὲ 40 σχεδὸν μαθητρίας καὶ ἓν ἑλληνικὸν μὲ 25 περίπου μαθητάς.

4) Τὸ τοῦ *Μπαμπᾶ καὶ Κισιρλίων* συνιστάμενον ἐκ χωρίων 40. Τούτου αἱ δύο μεγαλήτεραι κῶμαι, ἡ Ῥαψανὴ καὶ τὰ Ἀμπελάκια, ἔχουσιν ἀνὰ 1 ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον ἀρσένων μὲ μαθητὰς 50 περίπου ἑκάτερον, ἀνὰ ἓν κορασίων μὲ μαθητρίας 40 καὶ ἀνὰ ἓν ἑλληνικὸν μὲ μαθητὰς 30 περίπου ἑκάτερον.

5) Τὸ τῆς *Ἐλασσῶνος* ἐκ χωρίων 16. Τούτου αἱ τέσσαρες μεγαλήτεραι κῶμαι· τὸ Λιβάδι, ἡ Σαρισσαίνη, ἡ Δισκάττα, καὶ τὸ Γρεβενὸν ἔχουσιν ἀνὰ ἓν ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον ἀρσένων καὶ μαθητὰς 200 περίπου πάντα ὁμοῦ, οὐδὲν κορασιων καὶ ἀνὰ ἓν ἑλληνικὸν μὲ μαθητὰς 20—30 ἕκαστον.

6) Τὸ τῆς *Τρίκκης* συνιστάμενον ἐκ χωρίων 240. Τούτου αἱ μεγαλήτεραι τρεῖς κῶμαι· Τρίκκη, Ζάρκος καὶ Καλαμπάκα ἔχουσιν ἀνὰ ἓν ἀλληλοδιδακτικὸν μὲ μαθητὰς 70, 40 καὶ 40 περίπου καὶ ἀνὰ ἓν ἑλληνικὸν μὲ μαθητὰς 40, 20 καὶ 20 περίπου.

7) *Τὸ τῆς Καρδίτσας* συνιστάμενον ἐκ χωρίων 200. Τούτου αἱ τρεῖς μεγαλήτεραι κῶμαι· ἡ Καρδίτσα, ὁ Μισενικόλας καὶ ἡ Ῥεδίνα, ἔχουσιν ἀνὰ ἓν ἀλληλοδιδακτικὸν μὲ μαθητὰς 40, 30 καὶ 30 περίπου· αἱ δὲ δύο πρῶται καὶ ἀνὰ 1 ἑλληνικὸν μέ μαθητὰς 20 περίπου ἑκάτερον.

Τὸ τῶν Φερσάλων ἐκ χωρίων 60. Τούτου μόνη ἡ πρωτεύουσα τὰ Φέρσαλα, ἔχει 1 ἀλληλοδιδακτικὸν ἀρσένων μὲ μαθητὰς 40 περίπου καὶ 1 ἑλληνικὸν μὲ μαθητὰς 25—30.

9) *Τὸ τοῦ Δομοκοῦ* (Θχυμακιῶν) ἐκ χωρίων 20, οὗ ἡ πρωτεύουσα μόνη, ὁ Δομοκός, ἔχει 1 ἀλληλοδιδακτικὸν μὲ μαθητὰς περίπου 20.

10) *Τὸ τοῦ Ἀλμυροῦ* ἐκ χωρίων 16. Τούτου ἡ πρωτεύουσα, ὁ Ἀλμυρός, ἔχει 1 ἀλληλοδιδακτικὸν μὲ μαθητὰς 50 περίπου

ἐν Ἑλλάδι κίνησις διαδοθεῖσα κατὰ μικρὸν εἰς τὰς ἀπω-

καὶ 1 ἑλληνικὸν μὲ μαθητὰς 20 περίπου. Ὁ δὲ *Πλάτανος* ἔχει μόνον 1 ἀλληλοδιδακτικὸν μὲ μαθητὰς 50 περίπου.

11) *Τὸ τῶν Φερῶν* (Βελεστίνου) ἐκ 12 χωρίων. Τούτου ἡ πρωτεύουσα καὶ τέσσαρες ἄλλαι κῶμαι· τὰ Κανάλια, ἡ Κάπουρνα, ὁ ἅγιος Γεώργιος, τὸ Κεραμίδιον καὶ τὸ Βένετον, ἔχουσιν ἀνὰ 1 ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον καὶ μαθητὰς περίπου 200.

12) *Τὸ τοῦ Βόλου* (τοῦ Πηλίου) συνιστάμενον νῦν ἐκ χωρίων 27. Τούτου οἱ κάτοικοι εἶναι οἱ μάλιστα ἀνεπτυγμένοι τῶν ἄλλων Θεσσαλῶν. Πᾶσαι δὲ σχεδὸν αἱ κῶμαι ἔχουσι σχολεῖα ἀλληλοδιδακτικά, εἰς ἃ φοιτῶσι περὶ τοὺς 1800 παῖδας· ἑπτὰ δὲ ἔχουσι καὶ σχολεῖα κορασίων, ἐν οἷς διδάσκονται περὶ τὰ 400 κοράσια. Δώδεκα δὲ αἱ εὐπορώτεραι (ὁ νέος Βόλος, ὁ παλαιὸς Βόλος, ἡ Μακρηνίτσα, ἡ Πορταρία, ἡ Δράκεια, ὁ ἅγιος Λαυρέντιος, ὁ ἅγιος Γεώργιος, αἱ Μηλίαι, ἡ Ἐργαλαστή, ἡ Τσαγκαράδα, ὁ Κισσός, καὶ ἡ Ζαγορὰ) ἔχουσιν ἀνὰ ἓν σχολεῖον ἑλληνικὸν καὶ μαθητὰς φοιτῶντας εἰς αὐτὰ ὑπὲρ τοὺς 460. Εἰς ταῦτα προσθετέον καὶ τὰ Τρίκερα, ἅτινα ἔχουσιν ἓν ἀλληλοδιδακτικὸν καὶ ἓν ἑλληνικὸν σχολεῖον. Πλὴν τῶν ἄνω ὀνομασθέντων ἀλληλοδιδακτικῶν σχολείων ἔχουσι τὰ πλεῖστα τῶν ἄλλων ἑπτακοσίων σχεδὸν χριστιανικῶν χωρίων τῶν ἕνδεκα (1—11) τμημάτων τῆς Θεσσαλίας σχολεῖα δημοτικὰ ἰδιόρρυθμα, ἤτοι κοινὰ γραμματοδιδασκαλεῖα, ἐν οἷς διδάσκουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἱερεῖς περὶ τοὺς 5000 παῖδας τὸ ἀναγινώσκειν, γράφειν καὶ ἀριθμεῖν.

Πάντα σχεδὸν τὰ σχολεῖα τῆς Θεσσαλίας, δημοτικὰ καὶ ἀνώτερα διατηροῦνται διὰ προαιρετικῶν συνεισφορῶν τῶν Ἑλλήνων κατοίκων. τῶν δὲ ἑλληνικῶν τὰ πλεῖστα εἶναι ἀτελῆ, ἔχοντα μόνον ἕνα διδάσκαλον.

Ἐν δὲ Ἠπείρῳ διακρίνονται τὰ ἑξῆς τμήματα.

Τὸ τῶν Ἰωαννίνων. Τούτου ἡ πρωτεύουσα ἔχει 4 ἀλληλοδιδακτικὰ σχολεῖα ἀρσένων μὲ μαθητὰς περὶ τοὺς 400, 2 κορασίων μὲ μαθητρίας περὶ τὰς 200, 1 γυμνάσιον (τὴν καλουμένην Ζωσιμαίαν σχολήν, ἱδρυθεῖσαν ἐν ἔτει 1828), εἰς ὃ φοιτῶσι περὶ τοὺς 300 μαθητάς. Πάντα ταῦτα τὰ σχολεῖα διατηροῦνται διὰ κληροδοτημάτων. Ἐπὶ δὲ τῆς νήσου τῶν Ἰωαννίνων ὑπάρχει ἓν ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον ἔχον 40 περίπου μαθητάς.

Τὸ τοῦ Ζαγορίου συνιστάμενον ἐκ χωρίων χριστιανικῶν 45.

τέρας τῆς ὀθωμανικῆς ἀρχῆς χώρας, ὅπου ἐκτείνεται ὁ ἑλλη-

Ταῦτα, ὀλιγίστων ἐξαιρουμένων, ἔχουσιν ἀνὰ ἓν ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον ἀρσένων καὶ ἓν ἑλληνικὸν διατηρούμενα τὰ πλεῖστα ἐκ κληροδοτημάτων. Εἰς πάντα τὰ σχολεῖα, δημοτικὰ καὶ ἑλληνικά, φοιτῶσι περὶ τοὺς 1700 μαθητάς.

3) *Τὸ τῶν Κουρέντων* συνιστάμενον ἐκ χωρίων 84. Ἐκ τούτων ἑπτὰ ἔχουσιν ἀνὰ ἓν ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον ἀρσένων καὶ ἓν ἑλληνικόν, ἐν οἷς διδάσκονται περὶ τοὺς 400 μαθητάς. Τὰ δὲ λοιπὰ χωρία ἔχουσι μόνον ἰδιόρρυθμα δημοτικὰ σχολεῖα ἤτοι κοινὰ γραμματοδιδασκαλεῖα.

4) *Τὸ τῆς Τσαρακοβίτσης*, εἰς ὃ περιλαμβάνονται τὰ πλεῖστα τῶν χωρίων τῆς Λάκκας Σουλίου. Ἐνταῦθα δὲν ὑπάρχουσιν, εἰμὴ δημοτικὰ σχολεῖα ἰδιόρρυθμα.

5) *Τὸ τοῦ Μαλακασίου* συνιστάμενον ἐκ χωρίων ; Τούτου ἡ πρωτεύουσα κώμη, τὸ *Μέτσοβον*, ἔχει 1 ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον ἀρσένων καὶ 1 κορασίων, εἰς ἃ φοιτῶσι περὶ τοὺς 110 μαθητὰς καὶ μαθητρίας· ἔτι δὲ 1 σχολεῖον ἑλληνικὸν μὲ μαθητὰς ὑπὲρ τοὺς 20. Τρεῖς ἄλλαι κῶμαι ἔχουσιν ἀνὰ 1 ἀλληλοδιδακτικὸν καὶ 1 ἑλληνικὸν σχολεῖον· τέσσαρες δὲ ἄλλαι ἀνὰ 1 ἀλληλοδιδακτικόν. Τίνα τῶν ἄλλων χωρίων τοῦ τμήματος ἔχουσι σχολεῖα καὶ ὁποῖα, ἀγνοεῖται. Τὰ τοῦ Μετσόβου διατηροῦνται ἐκ κληροδοτήματος τοῦ μακαρίτου Τοσίτσα.

6) *Τὸ τῆς Κονίτσης*. Τούτου ἡ πρωτεύουσα ἔχει ἓν ἀλληλοδιδακτικὸν καὶ ἓν ἑλληνικὸν σχολεῖον, διατηρούμενα διὰ χορηγίας τοῦ Ἐπισκόπου καὶ διὰ συνδρομῆς· φοιτῶσι δ' εἰς αὐτὰ ὑπὲρ τοὺς 120 μαθητάς. Ἑπτὰ ἄλλαι κῶμαι ἔχουσι τοιαῦτα σχολεῖα, ἐν οἷς διδάσκονται μαθηταὶ ὑπὲρ τοὺς 400.

7) *Τὸ τῆς παλαιᾶς Πωγωνιανῆς*. Τούτου ἡ κώμη *Βισιανὴ* ἔχει ἓν ἀλληλοδιδακτικὸν ἀρσένων καὶ ἓν ἑλληνικὸν σχολεῖον, εἰς ἃ φοιτῶσιν ὑπὲρ τοὺς 70 μαθητάς· τὸ δὲ Δελβινάκιον ἔχει μόνον ἓν ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον μὲ 60 μαθητὰς περίπου.

8) *Τὸ τῆς Παραμυθίας*. Τούτου ἡ πρωτεύουσα Παραμυθία καὶ ἓξ ἄλλαι κῶμαι (Πάργα, Ῥάτσα, Πλησίβιτσα, Φοινίκιον, Φιλιᾶται, Καστρί) ἔχουσιν ἀνὰ ἓν ἀλληλοδιδακτικὸν καὶ ἓν ἑλληνικὸν σχολεῖον, ἐν οἷς μαθητεύουσι περὶ τοὺς 370 παῖδας.

9) *Τὸ τῆς Ἄρτης*. Τούτου ἡ πρωτεύουσα Ἄρτα ἔχει ἓν ἀλληλοδιδακτικὸν ἀρσένων μὲ μαθητὰς περὶ τοὺς 230, ἓν κορασίων μὲ μαθητρίας περὶ τὰς 70 καὶ ἓν ἑλληνικὸν σχολεῖον μὲ

νισμός· ἤτοι εἰς τὴν Μακεδονίαν (χ΄), τὴν Θράκην καὶ μάλιστα

μαθητὰς περὶ τοὺς 40· ἡ δὲ *Πρέβεζα* ἔχει ὁμοίως ἓν ἀλληλοδιδακτικὸν ἀρσένων, ἓν κορασίων καὶ ἓν ἑλληνικὸν σχολεῖον, εἰς ἃ φοιτῶσι μαθηταὶ καὶ μαθήτριαι ἐν ὅλῳ 170 περίπου. Τὰ ῥηθέντα σχολεῖα τῆς Ἄρτης καὶ Πρεβέζης διατηροῦνται ἐκ κληροδοτημάτων καί τινος ἐπιχορηγήσεως τῶν ἐγγὺς μοναστηρίων.

10) *Τὸ τοῦ Ἀργυροκάστρου.* Τούτου ἡ μὲν πρωτεύουσα ἔχει ἓν ἀλληλοδιδακτικὸν ἀρσένων, ἓν κορασίων καὶ ἓν ἑλληνικὸν σχολεῖον· μαθητὰς δὲ καὶ μαθητρίας 100 περίπου· τὸ δὲ *Λάμποβον* ἔχει ἓν ἀλληλοδιδακτικὸν καὶ ἓν ἑλληνικὸν, διατηρούμενα ἐκ κληροδοτήματος τοῦ μακαρίτου Ε. Ζάππα, εἰς ἃ φοιτῶσι μαθηταὶ περὶ τοὺς 60. Τρεῖς δὲ ἄλλαι κῶμαι· Καστορίτης, Σέλειον καὶ Πέπελις ἔχουσιν ἀνὰ ἓν ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον καὶ μαθητὰς περὶ τοὺς 100.

11) *Τὸ τοῦ Βερατίου.* Τούτου ἡ πρωτεύουσα ἔχει δύο ἀλληλοδιδακτικὰ ἀρσένων, ἓν κορασίων καὶ δύο ἑλληνικὰ σχολεῖα, διατηρούμενα διὰ προαιρετικῆς συνδρομῆς· ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν φοιτώντων εἰς αὐτὰ ἀγνοεῖται.

Εἰς ταῦτα προστίθεται καὶ ἡ *Πρεμετή*, ἥτις ἔχει ἓν ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον καὶ ἓν ἑλληνικὸν, μαθητὰς δὲ περὶ τοὺς 120.

Σημειωτέον καὶ ἐνταῦθα ὅτι πλὴν τῶν ἄνω ὀνομαζομένων κωμῶν ἢ χωρίων πλεῖστα ἄλλα χωρία ἐν Ἠπείρῳ ἔχουσι σχολεῖα δημοτικὰ ἰδιόρρυθμα.

(χ΄) Ἡ *Μακεδονία* διαιρεῖται εἰς εἴκοσι τμήματα τὰ ἑξῆς·

Τὸ τῆς μέσης Ἀλβανίας (ἢ ἑλληνικῆς Ἰλλυρίδος). Ταύτης αἱ ἑξῆς 8 πολίχναι καὶ κῶμαι· Δυῤῥάχιον, Καβαΐα, Τύραννα, Ἐλβασάνιον, Βελίτσα, Στρούγα καὶ Κοριτσά, ἔχουσιν ἀνὰ ἓν ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον· ἡ δὲ Ἀχρὶς τρία. Φοιτῶσι δὲ εἰς πάντα ὁμοῦ περὶ τοὺς 800 παῖδας. Κορασίων σχολεῖα ἔχει μόνη ἡ Ἀχρὶς καὶ ἡ Κοριτσὰ ἀνὰ ἓν καὶ μαθητρίας περὶ τὰς 70 ἐν ἑκατέρῳ. Αἱ αὗται πολίχναι καὶ κῶμαι, ἐξαιρουμένων τριῶν (τῆς Καβαΐας, τῶν Τυράννων καὶ τῆς Βελίτσης) ἔχουσιν ἀνὰ ἓν ἑλληνικὸν σχολεῖον. Φοιτῶσι δ᾽ εἰς πάντα περὶ τοὺς 150 μαθητάς.

2) *Τὸ τῶν Βιτωλίων.* Ταύτης ὀκτὼ πόλεις, πολίχναι ἢ κῶμαι ἡ Ῥέσνα, Μαλοβίστα, Σοπέσιον, Κρούσοβον, Μεγάροβον, Τύρναβος, Νιτσόπολις, Πρίλαπον, ἔχουσιν ἀνὰ 1 ἀλληλοδιδακ-

τὴν Κωνσταντινούπουλιν καὶ τὰ πέριξ αὐτῆς, εἰς τὰ παρά-

τικὸν σχολεῖον· τὰ δὲ Βιτώλια 4. Φοιτῶσι δ' εἰς πάντα ὁμοῦ περὶ τοὺς 1400 παῖδας. Κορασίων δὲ σχολεῖα ἔχουσι μόνον ἡ Ῥέσνα καὶ τὰ Βιτώλια, ἐν οἷς διδάσκονται περὶ τὰ 240 κοράσια. Ἑλληνικὰ δὲ σχολεια, ἐν οἷς διδάσκονται περὶ τοὺς 170 μαθητὰς, ὑπάρχουσι ἐν τῷ τμήματι τέσσαρα· ἤτοι ἐν Μαλοβίστῃ, Κρουσόβῳ, Μεγαρόβῳ καὶ Βιτωλίοις.

3) *Τὸ τῆς Φλωρίνης* (Λυγκηστίδος). Ταύτης τρεῖς μόναι κῶμαι· ἡ Φλωρίνη, ἡ Νεβέσκα καὶ τὸ Πισοδέριον, ἔχουσιν ἀνὰ ἓν ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον· φοιτῶσι δ' εἰς αὐτὰ περὶ τοὺς 200 παῖδας.

4) *Τὸ τῆς Καστορίας* (Ὀρεστίδος). Ταύτης ἡ πρωτεύουσα Καστορία ἔχει ἓν ἀλληλοδιδακτικὸν ἀρσένων μὲ μαθητὰς 280 περίπου, ἓν κορασίων μὲ μαθητρίας 150 περίπου καὶ ἓν ἑλληνικὸν σχολεῖον μὲ μαθητὰς 60 περίπου. Δύο δὲ ἄλλαι κῶμαι· τὸ Βογαζικὸν καὶ ἡ Σελίτσα, ἔχουσι μόνον ἀνὰ ἓν ἀλληλοδιδακτικὸν μὲ μαθητὰς 150 περίπου ἑκάτερον.

5) *Τὸ τῆς Σιατίστης* (Ἐλιμείας). Ταύτης ἓξ πολίχναι ἢ κῶμαι· ἡ Σιατίστη, τὸ Γρεβενὸν, ἡ Μπλάτσα, ἡ Κοζάνη, τὸ Βελβενδὸν καὶ ἡ Καταφυγὴ, ἔχουσιν ἀνὰ ἓν ἀλληλοδιδακτικὸν καὶ ἓν ἑλλην. σχολεῖον· φοιτῶσι δ' εἰς μὲν τὰ ἀλληλοδιδακτικὰ πάντα ὁμοῦ περὶ τοὺς 1030 παῖδας, εἰς δὲ τὰ ἑλληνικὰ περὶ τοὺς 190. Καὶ ἡ μὲν Κοζανη ἔχει καὶ ἀλληλοδ. σχολεῖον κορασίων μὲ 50 περίπου μαθητρίας· τὰ δὲ Σέρβια, κώμη τοῦ αὐτοῦ τμήματος, ἔχει μόνον ἓν ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον μὲ μαθητὰς 80 περίπου.

6) *Τὸ τοῦ Κίτρου, Κατερίνης καὶ Πλαταμῶνος* (Πιερίας). Τούτου τρεῖς μόναι κῶμαι· τὸ Κολενδρὸν, τὸ Λιτόχωρον καὶ τὸ Βλαχολίβαδον, ἔχουσιν ἀνὰ ἓν ἀλληλοδιδακτικὸν μὲ μαθητὰς ἐν πᾶσιν 170 περίπου. Τὸ δὲ Λιτόχωρον ἔχει καὶ ἓν ἑλληνικὸν σχολεῖον μὲ 15—20 μαθητάς.

7) *Τὸ τῶν Βοδενῶν* (Ἠμαθίας). Τούτου τρεῖς πολίχναι ἢ κῶμαι· τὰ Βοδενὰ, ἡ Νάουσα καὶ ἡ Βέῤῥοια, ἔχουσιν ἀνὰ ἓν ἀλληλοδιδακτικὸν ἀρσένων μὲ μαθητὰς ἐν πᾶσι 430 περίπου, καὶ ἀνὰ ἓν ἑλληνικὸν σχολεῖον μὲ μαθητὰς ἐν πᾶσι 100 περίπου. Τὰ δὲ Βοδενὰ ἔχει καὶ ἓν σχολεῖον κορασίων μὲ μαθητρίας 60.

8) *Τὸ τοῦ Ὀστρόβου* (Ἐορδαίας) καὶ 9) τὸ Καρατζόβας

λια τῆς ἐλάσσονος Ἀσίας καὶ τὰς παρακειμένας νή-

καὶ Μογλενῶν (Ἀλμωπίας). Ταῦτα στεροῦνται σχολείων ἀλληλοδιδακτικῶν καὶ ἀνωτέρων.

10) *Τὸ τῆς Βελεσσοῦ καὶ Στρουμίτσης* (Παιονίας). Αἱ δύο αὗται πολίχναι καὶ ἡ κώμη Δωριανὴ ἔχουσι μόνον ἀνὰ ἓν ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον μὲ μαθητὰς ἐν πᾶσι 240 περίπου.

11) *Τὸ τῶν Σκοπίων* (Δαρδανίας). Τούτου μόνη ἡ πρωτεύουσα, τὰ Σκόπια, ἔχει ἓν ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον μὲ μαθητὰς 20—30 περίπου.

12) *Τὸ τῆς Ἰανιτσᾶς* (Βοττιαίας). Καὶ τούτου μόνη ἡ πρωτεύουσα ἔχει ἓν ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον μὲ μαθητὰς ἑκατὸν περίπου.

13) *Τὸ τῆς Θεσσαλονίκης* (Μυγδονίας). Τούτου ἡ μὲν πρωτεύουσα ἔχει τρία ἀλληλοδιδακτικὰ ἀρσένων, εἰς ἃ φοιτῶσι 550 περίπου παῖδες, 1 κορασίων μὲ μαθητρίας περίπου 450 καὶ ἓν γυμνάσιον μὲ μαθητὰς 150 περίπου. Ἑπτὰ δὲ ἄλλαι κῶμαι. Κουλιακία, Βάλτζα, Ἀειβάτιον, Δρεμιγλαύα, Νεοχώριον, Λαγκαδία, καὶ Καπουτσίδαι, ἔχουσι μόνον ἀνὰ ἓν ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον. Φοιτῶσι δ' εἰς αὐτὰ περὶ τοὺς 450 παῖδας.

14) *Τὸ τοῦ Ἁβρὲτ-χισὰρ καὶ Καλκαζίου* (Κρηστωνίας). Τοῦτο στερεῖται ἀλληλοδιδακτικῶν καὶ ἀνωτέρων σχολείων· ἔχει δὲ μόνον σχολεῖα δημοτικὰ ἰδιόῤῥυθμα.

15) *Τὸ τοῦ Σωχοῦ* (Βισαλτίας). Τούτου τρεῖς κῶμαι. Σωχός, Νιγρίτα καὶ Νεοχώριον, ἔχουσιν ἀνὰ ἓν ἀλληλοδιδακτικὸν μὲ μαθητὰς ἐν πᾶσι 230 περίπου. Ἡ δὲ Νιγρίτα ἔχει καὶ ἓν ἑλληνικὸν σχολεῖον μὲ μαθητὰς 30—40.

16) *Τὸ τῆς Χαλκιδικῆς*. Καὶ τούτου κῶμαι ἑπτὰ τὰ Βασιλικά, ἡ Ἀπονομή, ἡ Κασσάνδρεια, ὁ Πολύγυρος, ἡ Γαλατίστη τὸ Λερίχοβον καὶ ἡ Ἱερισσός, ἔχουσιν ἀνὰ 1 σχολεῖον ἀλληλοδιδακτικόν, εἰς ἃ φοιτῶσι παῖδες περὶ τοὺς 700. Μόναι δὲ ἡ Ἀπονομὴ καὶ ὁ Πολύγυρος ἔχουσι καὶ ἀνὰ σχολεῖον ἑλληνικὸν μὲ μαθητὰς 30 περίπου ἑκάτερον.

17) *Τὸ τῆς Βρανίας καὶ Κουμανόβου* (Μαιδικῆς). Καὶ τοῦτο στερεῖται ἀλληλοδιδακτικῶν καὶ ἀνωτέρων σχολείων.

18) *Τὸ τοῦ Μελενίκου καὶ Πετριτζίου* (Σιντικῆς). Ἡ πολίχνη. Μελένικον καὶ ἡ κώμη Πετρίτζιον ἔχουσιν ἀν ἓν ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον, ἀμφότερα μὲ μαθητὰς 160 περίπου. Τὸ

σους (ψ')· ἔτι δὲ εἰς τὴν πολυπαθῆ καὶ συχνάκις δάκνουσαν

δὲ Μελένικον ἔχει καὶ κορασίων σχολεῖον, ἐνῷ διδάσκονται μαθήτριαι 50 περίπου.

19) *Τὸ τῶν Σερῶν*. (Σιροπαίου Ὀδομαντικῆς). Ἡ πόλις αὕτη ἔχει ἀλληλοδιδακτικὰ ἀρσένων 2, ἐν οἷς διδάσκονται 300 παῖδες σχεδόν. 1 σχολ. κορασίων, εἰς ὃ φοιτῶσι 150 περίπου μαθήτριαι, καὶ ἓν ἑλληνικὸν μὲ μαθητὰς 80 περίπου.

20) *Τὸ τῆς Δράμας, Ζίχνης καὶ Καβάλλας* (Ἠδωνίδος). Τούτου αἱ ἑξῆς πόλεις καὶ κῶμαι—Ζίχνα, Ἀλιστράτη, Δράμα καὶ ἡ Καβάλλα ἔχουσιν ἀνὰ ἓν ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον καὶ μαθητὰς 450 περίπου ἐν πᾶσιν. Αἱ αὐταὶ δὲ, πλὴν τῆς Ζίχνης, ἔχουσι καὶ ἀνὰ ἓν ἑλληνικὸν σχολεῖον. Εἰς ταῦτα φοιτῶσι 70 μαθηταὶ περίπου.

Σημειωτέον καὶ ἐνταῦθα ὅτι πλὴν τῶν ἄνω ὀνομασθέντων σχολείων ὑπάρχουσιν εἰς πολλὰ χωρία καὶ σχολεῖα δημοτικὰ ἰδιόρρυθμα, εἰς ἃ φοιτῶσιν περὶ τοὺς 1000 παῖδας.

(ψ') Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῆς καταστάσεως τῶν σχολείων τῆς Θράκης, τῶν παραλίων τῆς Ἐλάσσονος Ἀσίας καὶ τῶν παρακειμένων νήσων δὲν ἐλάβομεν ἀκόμη ἀκριβεῖς πληροφορίας· γνωρίζομεν ὅμως καθόλου ὅτι καὶ ἐκεῖ ἡ παίδευσις τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ προέβη κατ' εὐχὴν καὶ προβαίνει ἀπαύστως, μάλιστα ἐν τῇ πόλει τῶν Κυδωνιῶν καὶ τῆς Σμύρνης καὶ ἐπὶ τῶν νήσων Μιτυλήνης, Χίου καὶ Σάμου, ὅπου οὐχὶ μόνον δημοτικὰ καὶ ἑλληνικὰ σχολεῖα ἱκανὰ ὑπάρχουσιν, ἀλλὰ καὶ γυμνάσια καλῶς κατὰ τὰ ἐν Ἑλλάδι ἐρρυθμισμένα φιλοτίμως ἱδρύθησαν καὶ διατηροῦνται. Ὅμοιον γυμνάσιον ἱδρύθη πρὸ ἱκανῶν ἐτῶν καὶ διατηρεῖται καὶ ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τοῦ μακαριωτάτου καὶ φιλαγάθου Πατριάρχου αὐτῆς Κυρίλλου.

Ἡ δὲ Κωνσταντινούπολις μετὰ τῶν προσαρτημάτων αὐτῆς, ἤτοι τῆς Περαίας (Γαλατᾶ), τοῦ Σταυροδρομίου, τῶν Ταταούλων, τῶν παραλίων κωμῶν τοῦ Βοσπόρου καὶ τῶν τριῶν Πριγκιποννήσων, περιέχει νῦν περὶ τὰς 250,000 ἑλλήνων, συνῳκισμένων εἰς ἐνορίας 48. Ὑπῆρχον μὲν ἐνταῦθα καὶ πρὸ τοῦ ͵αωκά ἔτους ἱκανὰ σχολεῖα δημοτικὰ καὶ ἀνώτερα καὶ ὑπεράνω πάντων ἡ καλουμένη *Πατριαρχικὴ ἢ μεγάλη τοῦ γένους σχολή*· ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀναζωπυρήσεως τῆς πνευματικῆς ζωῆς ἐν Ἑλλάδι καὶ τῆ, ἱδρύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου ἤρχισαν

τὰς ἁλύσεις της Κρήτην (ώ). Πανταχοῦ, ὅπου ἀκούεται ἑλλη-

καὶ τὰ πρότερον ὑπάρχοντα σχολεῖα νὰ βελτιῶνται πολὺ καὶ νέα πολλὰ κατώτερα καὶ ἀνώτερα νὰ ἱδρύωνται. Κατὰ τοὺς *στατιστικοὺς* (ἀπογραφικοὺς) *πίνακας* τοὺς συνταχθέντας ὑπὸ τῆς κεντρικῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπιτροπείας καὶ ἐκδοθέντας κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἔτος (1870) ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀριθμοῦνται σήμερον ἐν ταύτῃ τῇ πόλει μετὰ τῶν προσαρτημάτων αὐτῆς σχολεῖα κατώτερα καὶ ἀνώτερα 104, τὰ μὲν γενικά, τὰ δὲ ἐνοριακά· δηλονότι

Ἀλληλοδιδακτικὰ μὲν ἀρσένων 56, εἰς ἃ φοιτῶσι περὶ τοὺς 5600 παῖδας, ἐν οἷς ὀλίγα κοράσια. Μετὰ τούτων δὲν συναριθμοῦνται ὀλίγα τινὰ δημοτικὰ σχολεῖα τῶν ἐ ορίων ἰδιόρρυθμα.

Ἀλληλοδιδακτικὰ δὲ καὶ ἀνώτερα δημόσια καὶ ἰδιωτικὰ σχολεῖα κορασίων 17, ἐν οἷς διδάσκονται μαθήτριαι 2360.

Ἑλληνικὰ δὲ σχολεῖα περὶ τὰ 27, ἐν οἷς μαθητεύουσι 1200 παῖδες περίπου.

Ἀνώτερα δὲ ἰδιωτικὰ ἀρσένων ἐκπαιδευτήρια 6, ἐν οἷς διδάσκονται 150—200 μαθηταί.

Ἀνώτεραι δὲ σχολαὶ γυμνασίων τάξιν κατέχουσαι τρεῖς· 1) ἡ ἐν Φαναρίῳ *Πατριαρχικὴ ἡ μεγάλη τοῦ γένους Σχολή*, εἰς ἣν φοιτῶσι μαθηταὶ περὶ τοὺς 400· ἡ ἐν Χάλκῃ *Θεολογική*, ἥτις ἔχει μαθητὰς περὶ τοὺς 60· 3) ἡ ἐν Χάλκῃ *Ἐμπορική*, ἐν ᾗ μαθητεύουσιν 60 περίπου μειράκια.

Ὁ ὅλος ἄρα ἀριθμὸς τῶν διδασκομένων εἰς τὰ διάφορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν πέριξ σχολεῖα, μὴ συμπεριλαμβανομένων τῶν φοιτώντων εἰς ὀλίγα τινὰ ἰδιόρρυθμα δηματικὰ σχολεῖα, ἀναβαίνε. εἰς 9700 περίπου.

Τὰ ῥηθέντα σχολεῖα, ὅσα εἶναι δημόσια, διατηροῦντσι κυρίως διὰ συνεισφορῶν προαιρετικῶν.

Ἔν τισι τῶν ῥηθέντων σχολείων ὑπάρχουσι καὶ βιβλιοθῆται, καὶ ἡ μὲν τῆς *Πατριαρχικῆς σχολῆς* συνίσταται ἐκ τόμων 6000 περίπου, ἡ δὲ τῆς Θεολογικῆς ἐκ τόμων 4500, ἡ δὲ τῆς ἐμπορικῆς ἐκ τόμων 1200.

(ώ) Ἡ Κρήτη κατοικεῖται ὑπὸ 270 περίπου χιλιάδων κατοίκων, ὧν τὰ δύο τριτημόρια εἶναι χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι. Διαιροῦνται δὲ εἰς ἐπαρχίας, ὧν ἑκάστη ἔχει σχολεῖα δημοτικὰ καὶ ἀνώτερα ὡς ἑξῆς·

νικὴ φωνὴ ἢ τῶν κατοίκων τὸ φρόνημα ἑλληνίζει, ἐπενήργησεν ὠφελίμως ἐπὶ τῶν πνευμάτων ἡ ἀνάστασις τῆς Ἑλλάδος· πανταχοῦ ὁ ἐνταῦθα μετὰ τῆς ἐλευθερίας ἀναλάμψας πνευματικὸς πυρσὸς ἐξηκόντισε τὰς φωτιστικάς του ἀκτῖνας.

Πλὴν τῶν πολλῶν καὶ πολυειδῶν σχολείων, ἅτινα εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς ὀθωμανικῆς ἀρχῆς τὰς ὑφ' ἑλλήνων κατοικουμένας ἱδρυθέντα χρησιμεύουσιν ὡς ἐπιτήδεια μέσα τῆς πνευματικῆς τοῦ ἑλληνικοῦ γένους προόδου, συντελοῦσι πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν οὐχὶ ὀλίγον καὶ ἐπιστημονικαί τινες *ἑταιρίαι* ἢ *σύλλο-*

---

1) *Τὰ Χανιὰ* πρωτεύουσα τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν ἔχει 1 σχολεῖον ἀλληλοδιδακτικὸν μὲ μαθητὰς 250, 1 σχολεῖον κορασίων μὲ μαθητρίας 200, 1 ἑλληνικὸν σχολεῖον πλῆρες μὲ μαθητὰς 160 καὶ 1 γυμνάσιον μὲ μαθητὰς 50.

2) *Ἡράκλειον* πρωτεύουσα τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν ἔχει 1 σχολεῖον ἀλληλοδιδακτικὸν μὲ μαθητὰς ὑπὲρ τοὺς 250, 1 σχολεῖον κορασίων μὲ μαθητρίας ὑπὲρ τὰς 200, 1 ἑλληνικὸν σχολεῖον πλῆρες μὲ μαθητὰς ὑπὲρ τοὺς 100, 1 γυμνάσιον ἀτελὲς μὲ μαθητὰς 30.

3) *Ῥέθυμνον* (Ῥέθυμνα) πρωτεύουσα τῶν μέσων ἐπαρχιῶν ἔχει 1 σχολεῖον ἀλληλοδιδακτικὸν μὲ μαθητὰς 170 περίπου, 1 σχολεῖον κορασίων μὲ μαθητρίας 120, ἓν ἑλληνικὸν σχολεῖον πλῆρες μὲ μαθητὰς 60, 1 γυμνάσιον ἀτελὲς μὲ μαθητὰς 20.

Ἐπαρχία Κίσαμος κατοικουμένη ὑπὸ δεκαεπτὰ χιλιάδων χριστιανῶν καὶ δισχιλίων ὀθωμανῶν ἔχει ἀλληλοδιδακτικὰ σχολεῖα 12, ἀνὰ 1 εἰς ἕκαστον τῶν ἑξῆς χωρίων Γρυμπιλίων καὶ Καμισιανῶν, Σπηλαιᾶς, Γουβῶν, Βουμέλων, Πανεθίμου, Ῥοδωποῦ, Κασέλλου, Καλυβιανῆς, Μεσογείων, Τοπολίων, Περιβολίων, Δρεπανείας, Ποταμίδος, Βάλτου· ἔτι δὲ 4 ἰδιόρρυθμα εἰς ἄλλα τινὰ χωρία καὶ 1 ἑλληνικὸν εἰς Γρυμπίλια. Φοιτῶσι δ' εἰς πάντα ταῦτα μαθηταὶ περὶ τοὺς 800.

Ἐπαρχία Σέλινον κατοικουμένη ὑπὸ 9600 περίπου χριστιανῶν καὶ τρισχιλίων περίπου ὀθωμανῶν ἔχει 8 ἀλληλοδιδακτικὰ σχολεῖα εἰς τὰ χωρία Τσιπιανά, Τυσκιανά, Ἐπανοχώριον, Καμπανόν, Λιβαδᾶν, Ῥοδοβάνι, Καλάμι, Κακοδίκι, 2 ἰδιόρρυθμα εἰς Κέδρον καὶ Τεμένια, καὶ 1 ἑλληνικὸν εἰς Τυσκιανά. Φοιτῶσι δ' εἰς πάντα τὰ ῥηθέντα σχολεῖα μαθηταὶ περὶ τοὺς 400.

Ἐπαρχία Κυδωνία ἔχει ἀλληλοδιδακτικὰ σχολεῖα 6 εἰς τὰ χωρία Λάκκους, Ἀκρωτήριον, Πύργον, Πλατανίαν, Γαλατᾶν, Χα-

γοι. Τοιοῦτοι εἶναι κυριώτερον δύο· ὁ *Φιλολογικὸς σύλλογος* καὶ ὁ *Ἰατρικός*, ἀμφότεροι συσταθέντες ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ὁ μὲν *Φιλολογικὸς σύλλογος* συσταθεὶς ἐν ἔτει ͵αωξ´ σκοπὸν ἔχει τὴν ἀναζωπύρησιν τῆς φιλομαθείας καὶ διάδοσιν τῶν γραμμάτων καὶ ἐπιστημῶν εἰς τοὺς χριστιανικοὺς λαοὺς τῆς

λέπαν καὶ Κάμπους καὶ ἰσάριθμα ἰδιόρρυθμα εἴς τινα ἄλλα χωρία· μαθητὰς δὲ ἐν πᾶσι περὶ τοὺς 350.

Ἐπαρχία Ἀποκόρωνος ἔχει ἀλληλοδιδακτικὰ σχολεῖα 5 εἰς τὰ χωρία *Φρέν*, Κεφαλᾶν, Βαφὲν, Καλύβας, *Ἀσσί-γωνίαν* καὶ ἰσάριθμα ἰδιόρρυθμα εἰς ἄλλα τινὰ χωρία· μαθητὰς δὲ ἐν πᾶσι περὶ τοὺς 300

Ἐπαρχία Σφακία ἔχει ἀλληλοδιδακτικὰ σχολεῖα 4 εἰς τὰ χωρία Ἐμπρόσγιαλον, Ἄσκυφον, Καλλικράτη, Κομιτάδας· ἀλλαχοῦ δὲ ἰδιόρρυθμα 2· μαθητὰς δ᾽ἐν πᾶσιν ἔχει περὶ τοὺς 100.

Ἐπαρχία Ῥεθύμνη (Ῥέθυμνα) ἔχει ἀλληλοδιδακτικὰ σχολεῖα 5 εἰς τὰ χωρία Ἀτσιπόπουλον, μεγάλην Ἐπισκοπήν, ἅγιον Κωνσταντῖνον, Ἀργυρούπολιν, Πηγήν· ἰδιόρρυθμα δὲ δέκα εἰς ἄλλα χωρία. Φοιτῶσι δ᾽ εἰς πάντα ταῦτα τὰ σχολεῖα μαθηταὶ περὶ τοὺς 380.

Ἐπαρχία ἅγιος Βασίλειος ἔχει σχολεῖα ἀλληλοδιδακτικὰ 6 εἰς τὰ χωρία Σέλια, Λευκόγεια, Κεραμέα, ἅγιον Πνεῦμα, Μελάμπας, Ῥοδάκηνον, καὶ ἰσάριθμα ἰδιόρρυθμα ἀλλαχοῦ· μαθητὰς δ᾽ ἐν πᾶσι περὶ τοὺς 400.

Ἐπαρχία Ἀμάριον (Πικρὶς) ἔχει σχολεῖα ἀλληλοδιδακτικὰ 4 εἰς τὰ χωρία Μοναστηράκι, Μύρωνα, Βυζάρι καὶ ἰδιόρρυθμα ἀλλαχοῦ πέντε· μαθητὰς δ᾽ ἐν πᾶσι περὶ τοὺς 140.

Ἐπαρχία Αὐλοπόταμον ἔχει σχολεῖα ἀλληλοδιδακτικὰ 4 εἰς τὰ χωρία Μαργαρίτας, Μελιδόνι, Ἀνώγεια, Γαράζον, Ἐπισκοπήν, καὶ ἰδιόρρυθμα 5 εἰς ἄλλα τινὰ χωρία· μαθητὰς δ᾽ἐν πᾶσι περὶ τοὺς 220.

Ἐπαρχία Μαλεβύζιον ἔχει ἀλληλοδιδακτικὰ σχολεῖα 3 εἰς τὰ χωρία ἅγιον Μύρωνα, *Κρουσῶνα*, Κιθαρίδα, καὶ 7 ἰδιόρρυθμα εἰς ἄλλα τινὰ χωρία. Φοιτῶσι δ᾽ εἰς πάντα περὶ τοὺς 350 μαθητάς.

Ἐπαρχία Τέμενος ἔχει 2 σχολεῖα ἀλληλοδιδακτικὰ εἰς Ἀρχάνας καὶ Δάφνας καὶ 5 ἰδιόρρυθμα εἰς ἄλλα τινὰ χωρία· μαθητὰς δ᾽ ἐν πᾶσι περὶ τοὺς 200.

Τουρκίας. Ὀφείλεται δὲ εἰς τὴν πρωτοβουλίαν τριῶν πεπαιδευμένων ὁμογενῶν· τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ Ἡρακλέους Βασιάδου, τοῦ ἐπίσης εὐδοκίμως τὰς Μούσας καὶ τὸν Ἀσκληπιὸν θεραπεύοντος, τοῦ σοφοῦ ἰατροῦ Σ. Μαυρογένους καὶ τοῦ τότε προξένου τῆς Ἑλλάδος Ἀριστείδου Παλαιολόγου· ἅμα δὲ εἰς τὴν ἰσχυρὰν προστασίαν τοῦ ἀειμνήστου Αὐτοκρατορικοῦ ἰατροῦ Στεφάνου Καραθεοδωρῆ καὶ τὴν πρόθυμον συνδρομὴν πολλῶν φιλαγάθων καὶ ἀξιοτίμων ὁμογενῶν (α').

Ὁ *Φιλολογικὸς σύλλογος* παρήγαγε μέχρι τοῦδε πολλὴν ὠφέλειαν, διεγείρων πρὸς φιλολογικάς, ἱστορικὰς καὶ καθόλου

Ἐπαρχία Πυργιώτισσα ἔχει ἀλληλοδιδακτικὰ σχολεῖα τρία εἰς Πομπηΐαν, Σύβαν, Τυμπάκι καὶ ἀλλαχοῦ ἰδιόρρυθμα 5· μαθητὰς δ' ἐν πᾶσι περὶ τοὺς 200.

Ἐπαρχία Καινούριον ἔχει ἀλληλοδιδακτικὰ σχολεῖα 2 εἰς Χάρακα καὶ Γέργεριν, καὶ ἀλλαχοῦ ἰδιόρρυθμα 5· μαθητὰς δὲ περὶ τοὺς 120.

Ἐπαρχία Μονοφάτι ἔχει ἀλληλοδιδακτικὸν 1 εἰς μεγάλην Βρύσιν, καὶ ἀλλαχοῦ ἰδιόρρυθμα 2· μαθητὰς δὲ περὶ τοὺς 80.

Ἐπαρχία Μαραμβάλλον ἔχει ἀλληλοδιδακτικὰ σχολεῖα 5 εἰς τὰ χωρία Βραχάνιον, Νεοχῶρι, Χειμεριακόν, Φουρνήν, Κριτσάν, καὶ ἰδιόρρυθμα 3 εἰς Λατσίδα, Βουλισμένην καὶ Μίλατον· μαθητὰς δ' ἐν πᾶσι περὶ τοὺς 400.

Ἐπαρχία Λασίθιον ἔχει ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον 1 καὶ ἰδιόρρυθμα 3· μαθητὰς δὲ περὶ τοὺς 170 ἐν πᾶσι.

Ἐπαρχία Ῥιζὸν ἔχει ἀλληλοδιδακτικὰ 2 καὶ ἰδιόρρυθμα 2, μαθητὰς δὲ περὶ τοὺς 200.

Ἐπαρχία Ἱερὰ Πέτρα ἔχει ἀλληλοδιδακτικὰ σχολεῖα 4 καὶ ἰσάριθμα ἰδιόρρυθμα· μαθητὰς δ' ἐν πᾶσι περὶ τοὺς 170.

Ἐπαρχία Σίτεια (Ἤτεια) ἔχει σχολεῖα ἀλληλοδιδακτικὰ 4 καὶ ἰδιόρρυθμα 7. μαθητὰς δ' ἐν πᾶσι περὶ τοὺς 350.

Ἐπαρχία Πεδιὰς ἔχει ἀλληλοδιδακτικὰ σχολεῖα 7 καὶ ἰδιόρρυθμα 10· μαθητὰς δ' ἐν πᾶσι περὶ τοὺς 800.

Πάντα τὰ ῥηθέντα σχολεῖα διατηροῦνται δι' ἑκουσίων συνεισφορῶν τῶν ἑλλήνων κατοίκων.

(α'.) Ἐνταῦθα μνημονεύομεν ἐκ τῶν πολλῶν τοὺς ἑξῆς κυρίους· Γ. Κωνσταντινίδην, Κ. Καλλιάδην, Ξ. Ζωγράφον, Α. Βαφειάδην. Γ. Σοφοκλέα καὶ Α. Δαλαπόρταν.

ἐπιστημονικὰς ἐρεύνας τὰ πνεύματα διὰ τῶν ἐν ταῖς συναθροίσεσιν ὑπὸ τῶν μελῶν αὐτοῦ ἀναγινωσκομένων ἑκάστοτε λόγων καὶ τῶν ἐν αὐταῖς συζητήσεων· ἔτι δὲ δι' ἀγωνοθεσιῶν καὶ βραβεύσεων (β'').

Ὁ δὲ *Ἰατρικὸς σύλλογος* ἐξ ἐπιστημόνων ἰατρῶν Ἑλλήνων τε καὶ ἀλλογενῶν μετὰ τὸν Φιλολογικὸν συσταθεὶς δὲν διέμεινε πολὺν χρόνον αὐθύπαρκτος, ἀλλὰ ταχέως μετ' ἐκείνου συνεχωνεύθη.

Εἴθε οἱ δυνάμενοι τῶν ὁμογενῶν νὰ προθυμηθῶσι νὰ ἐγχέωσι πάντοτε ἀφειδέστερον ἔλαιον εἰς τοὺς ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου ἀναφθέντας τῆς ἐπιστήμης φανούς, ἵνα ἐκλάμπῃ ἐξ αὐτῶν τὸ φῶς ἀφθονώτερον καὶ διαχέηται πορρωτέρω ἐφ' ἑκατέραν τῶν ἐκεῖ συνερχομένων δύω ἠπείρων.

Καὶ *τυπογραφεῖα* ἑλληνικὰ ἱδρύθησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἱκανά, τὰ πλεῖστα χρησιμεύοντα εἰς ἔκδοσιν ἐφημερίδων ἢ περιοδικῶν συγγραμμάτων.

Ἐπιθεώρησις τῶν ἀποτελεσμάτων.

Ἀπὸ τῶν πολυειδῶν σχολείων, τῶν τυπογραφείων, τῶν βιβλιοθηκῶν, τῶν συλλογῶν, τῶν ἐπιστημονικῶν ἑταιριῶν, καὶ καθόλου τῶν μέσων τῆς πνευματικῆς τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους προό-

---

(β'') Ἐτέθησαν μέχρι τοῦδε διὰ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου θέματα καὶ ὡρίσθησαν βραβεῖα πέντε, τὰ ἑξῆς·

1') *Περιγραφὴ τῆς Ἠπείρου καθόλου* ὑπ' ἀγωνοθέτου τοῦ κ. *Ἀριστείδου Ζωγράφου*. Δύο διατριβαὶ ἐγράφησαν περὶ τοῦ θέματος τούτου, ὧν οὐδετέρα ἐβραβεύθη. ἐπῃνέθη δὲ μόνον ἡ τοῦ Παναγιώτου Ἀραβαντινοῦ, εἰς ὃν ὁ ἀγωνοθέτης ἐδώρησε πρὸς ἐμψύχωσιν 30 χρυσᾶ νομίσματα.

2) *Περιγραφὴ τῆς Θεσσαλίας* ὑπ' ἀγωνοθέτου τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Εὐγενίου τοῦ Ξηροποταμηνοῦ. Ἐγράφησαν καὶ περὶ τούτου δύο διατριβαί, ὧν οὐδετέρα ἐκρίθη ἀξία βραβεύσεως.

3) *Περιγραφὴ τῆς Μακεδονίας* | ὑπ' ἀγωνοθένου τοῦ αὐτοῦ.
4) *Περιγραφὴ τῆς Θράκης* |

Ἐπὶ τῶν δύο τούτων θεμάτων οὐδεμία ἀκόμη ἐστάλη διατριβή.

5) *Περιγραφὴ τοῦ Πόντου* ὑπ' ἀγωνοθέτου τοῦ ἐν Πετρουπόλει αὐτοκρατορικοῦ ἰατροῦ καὶ αὐλικοῦ Συμβούλου κ. Γεωργίου Συμβουλίδου.. Τοῦ ἀγωνοθετήματος τούτου ἡ προθεσμία δὲν ἔληξεν ἀκόμη.

δου, ὅσα μέχρι τοῦδε ἐξεθήκαμεν ἐν συντόμῳ, ἄς μεταβῶμεν νῦν εἰς γενικήν τινα ἔποψιν τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῶν, ἀρχίζοντες ἀπὸ τῆς γλώσσης.

Πρόοδος ἐν τῇ γλώσσῃ.

Ἡ γλῶσσα εἶναι τὸ ἀξιολογώτατον τῶν αἰσθητῶν προϊόντων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, χρησιμεύουσα ὡς μέσον οὐχὶ μόνον τῆς πρὸς ἀλλήλους τῶν ἐννοιῶν ἡμῶν μεταδόσεως, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς πνευματικῆς ἡμῶν ἀναπτύξεως· διότι διὰ τῶν λέξεων μονιμοποιοῦνται μὲν αἱ ἔννοιαι, τὰ ῥέοντα ταῦτα στοιχεῖα τῆς συνειδήσεως,, διευκολύνεται δὲ ὁ σύγκρισις αὐτῶν πρὸς ἀλλήλας καὶ εὕρεσις τῶν ποικίλων ἀναφορῶν· ἑπομένως παράγεται τῶν ἐμμέσων γνώσεων ἡ πληθὺς καὶ γεννᾶται ἡ ἐπιστήμη. Εὐλόγως ἄρα εἰς τὰ ἀξιολογώτερα ἀποτελέσματα τῆς πνευματικῆς τοῦ ἡμετέρου γένους ἐνεργείας ἀπὸ τοῦ ͵αωκά ἔτους ἕως σήμερον κατατάσσεται ἡ διάπλασις, ὁ κανονισμὸς καὶ ὁ πλουτισμὸς τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν γλώσσης.

Τὸ δόγμα τοῦ Ἡρακλείτου, καθ' ὃ τὰ πάντα πάντοτε ῥέουσι καὶ οὐδαμοῦ ἐν τῇ φύσει ὑπάρχει ἠρεμία καὶ στάσις, ἀληθεύει περὶ παντὸς αἰσθητοῦ καὶ ὁπωσδήποτε ζῶντος, ἑπομένως καὶ περὶ τῆς ἀνθρωπίνης γλώσσης λεγόμενον. Αναγκαῖον ἄρα ἦτο νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὸν νόμον τῆς μεταβολῆς καὶ ἡ κατά τε τὸ εὔηχον καὶ κατὰ τὴν ποικιλίαν καὶ τελειότητα τοῦ εἴδους ἀνυπέρβλητος γλῶσσα τῶν ἡμετέρων προγόνων. Ἡ ἀρχὴ τῆς γλώσσης ταύτης κρύπτεται οὕτως εἰς τὰ ἀδιάδυτα νέφη τῶν ἀρχαιοτάτων αἰώνων, ὥστε εἰκασίαι τινὲς μόνον ἐπιτρέπονται εἰς ἡμᾶς (γ''). Τὴν δὲ ἀκμὴν αὐτῆς παριστῶσι τὰ

(γ''). Κατὰ τὴν πιθανωτάτην τῶν εἰκασιῶν ἡ ἀρχαία ἐκείνη ἀρία φυλή, ἧς πνευματικὸν προϊὸν ὑπῆρξεν ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, χωρισθεῖσα ἐξ ἀμνημονεύτων αἰώνων ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν αὐτῆς, τῶν ἄλλων ἀρίων φυλῶν, μεθ' ὧν ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ στελέχους εἶχε βλαστήσῃ ἐν τῇ μέσῃ Ἀσίᾳ, καὶ ὁδεύσασα ἀπὸ τῶν μεσογείων πρὸς τὰς παραλίους τῆς ἐλάσσονος Ἀσίας χώρας, κατῴκησε πρῶτον τὰς τερπνὰς ἐκείνας χώρας, αἵτινες Φρυγία καὶ Αἰολὶς καὶ Ἰωνία καὶ Λυκία ἔπειτα ὠνομάσθησαν. Ἐκεῖ δὲ ὑπὸ τῆς ἐπιῤῥοῆς τοῦ εὐκράτου κλίματος καὶ τῆς ποικιλίας τῆς φύσεως ἀνεπτύχθη μὲν αὐτῆς ἡ διάνοια καὶ τοῦ καλοῦ ἡ αἰσθη-

τὰ διασωθέντα ποιήματα καὶ συγγράμματα ἀπὸ Ὁμήρου καὶ Ἡσιόδου μέχρι τῆς καλουμένης *Ἀλεξανδρινῆς* ἐποχῆς. Ἐν τῇ μακρᾷ ταύτῃ ἀκμῇ εὑρίσκεται ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα διακεκριμένη εἰς τρεῖς διαλέκτους· τὴν *Αἰολοδωρικήν*, τὴν *Ἰωνικὴν* καὶ τὴν *Ἀττικήν*, ἐξ ὧν αὕτη διὰ τὸ εὔηχον καὶ τῶν τύπων τὴν ὁμαλότητα, μάλιστα δὲ διὰ τὴν πληθὺν καὶ ἀξιολογότητα τῶν ἐν αὐτῇ ποιηθέντων καὶ συγγραφέντων καὶ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ πνεύματος καὶ τῆς πολιτικῆς τῶν Ἀθηναίων δυνάμεως, ἐπεκράτησε τῶν ἄλλων καὶ κατέστη κυριώτερον ὄργανον τῆς Ἑλληνικῆς διανοίας. Καθόσον ἡ Ἀττικὴ διάλεκτος ἐπικρατοῦσα ἐξετείνετο εἰς τὰς Ἑλληνικὰς φυλάς, ἡ δὲ τῶν ἄλλων χρῆσις περιωρίζετο εἰς στενώτερα ὅρια, ἀπέβαλλέ τινα τῶν ἰδιωμάτων της καὶ ἐλάμβανε κατ' ὀλίγον τὸν τύπον ἐκεῖνον, καθ' ὃν ὠνομάσθη ἔπειτα *κοινὴ* τῶν Ἑλλήνων *γλῶσσα*. Ἀφοῦ δὲ αὕτη διὰ τῶν κατακτήσεων τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐξετάθη καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ Ἀφρικὴν καὶ διεδόθη ἐκεῖ εἰς λαοὺς ἀλλογλώσσους, ἤρχισε διὰ τῆς παρ' αὐτοῖς χρήσεως νὰ ἀποβάλλῃ τὴν προτέραν αὐτῆς καθαρότητα καὶ νὰ διαφθείρηται κατ' ὀλίγον, μεταβαλλομένης μὲν τῆς ἀρχαίας σημασίας τῶν λέξεων, παρεισαγομένων δὲ νέων παρακόπων ἢ ἀλλοτρίων, νοθευομένων δὲ τῶν γνησίων τῆς γραμματικῆς τύπων· ἡ δὲ διαφθορὰ προχωροῦσα βαθμηδὸν καθ' ὅλην τὴν *Ἀλεξανδριανὴν* καὶ *Ῥωμαϊκήν*, μάλιστα δὲ κατὰ τὴν *Βυζαντινὴν* ἐποχήν, συνεπληρώθη μετὰ τὰ μέσα ταύτης καὶ παρήγαγε τὴν διεφθαρμένην καὶ πτωχὴν ἐκείνην διάλεκτον, ἥτις παρακολουθοῦσα τὴν συνήθειαν τοῦ λαοῦ ὠνομάσθη *χυδαία* καὶ ἤδη πρὸ τοῦ Φωτίου

τικότης, συνανεπτύχθη δὲ καὶ ἡ γλῶσσα, τὸ εὐγενέστατον τῆς διανοίας προϊὸν ἅμα καὶ ὄργανον. Ἀφοῦ δ' ἔπειτα μεγάλαι τινὲς τῆς φυλῆς ἐκείνης μοῖραι κατὰ διαφόρους χρόνους, αἱ μὲν διὰ τοῦ Βοσπόρου ἢ Ἑλλησπόντου, αἱ δὲ διὰ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους περαιωθεῖσαι εἰς τὴν Εὐρώπην κατέλαβον τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας καὶ Ἠπείρου μέρη πολλὰ καὶ ὅλην τὴν ἔπειτα ὀνομασθεῖσαν Ἑλλάδα, ἔλαβε καὶ ἡ γλῶσσα κατὰ τὰς διαφόρους χώρας, ὅπου κατῴκησαν, τύπον ἱκανῶς διάφορον. Ἐντεῦθεν δὲ προῆλθον διάφοροι αὐτῆς διάλεκτοι, ὧν κυριώτεραι ἀνεφάνησαν ἡ *Αἰολοδωρική*, ἡ *Ἰωνική*, καὶ ἡ πασῶν καθυπερτερήσασα *Ἀττική*, ἥτις ἐκτεινομένη κατ' ὀλίγον κατέπιεν ἢ κατελάλυψεν ἐπὶ τέλους τὰς ἄλλας.

διεκρίθη ὅλως ἀπὸ τῆς γλώσσης τῶν ὀλίγων πεπαιδευμένων τῆς ῥυθμιζομένης ἔτι κατὰ τὴν ἀρχαίαν γραμματικὴν (δ΄΄.) Ἡ χυδαία αὕτη καὶ τοῦ προτέρου πλούτου τῶν λέξεων ἐστερημένης διάλεκτος ἐπικρατήσασα κατ' ὀλίγον ἤρχισε κατὰ τὸν ιά. αἰῶνα νὰ παραγκωνίζῃ τὴν ἀρχαίαν (τῆς ὁποίας ἡ κατάληψις καὶ χρῆσις διὰ τὴν πλεονάσασαν ἤδη ἀμάθειαν κατέστη δυσκολωτάτη) καὶ γινομένη γλῶσσα γραπτὴ νὰ εἰσάγηται εἰς τὴν συγγραφὴν καὶ τὴν ποίησιν. Παραδείγματα τῆς ἀθλίας ἐκείνης γλώσσης ἔχομεν τὰ πρὸς τὸν βασιλέα Μανουὴλ τὸν Κομνηνὸν δύο ἐστιχουργημένα βιβλία Θεοδώρου τοῦ Πτωχοπροδρόμου, τὰ ποιήματα Ἐμμανουὴλ τοῦ Γεωργιλλᾶ καὶ ἄλλα τινά.

Ἡ πολιτικὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους δουλεία μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Βυζαντίου δὲν ἦτο ἐπιτηδεία νὰ βελτιώσῃ τὴν γλῶσσαν· διὸ ἡ διαφθορὰ προέβη καὶ παρετάθη σχεδὸν μέχρι τέλους τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ γλῶσσα οὔτε κατὰ τοὺς δυστυχεστέρους αἰῶνας τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, οὔτε κατὰ τὸν μακρὸν τῆς πολυδακρύτου δουλείας τοῦ γένους χρόνον ἔπαυσεν ὅλως νὰ διδάσκηται καὶ γράφηται ὑπὸ λογίων τινῶν· ἀλλ' ἔπαυσε πλέον νὰ ἦναι γλῶσσα ἐθνική, ὡς μὴ γραφομένη πλέον ὑπὸ τοῦ λαοῦ μηδὲ νοουμένη. (ε΄.).

(δ΄΄.) Πρὸς τὸ ἐρώτημα, πότε ἡ γλῶσσα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀπέβαλεν οὕτω τὸν ἀρχαῖόν της τύπον, ὥστε διεκρίθη ὅλως ἀπ' ἐκείνης ὡς γλῶσσα ἰδία, εἶναι ἡ ἀπόκρισις τόσον δύσκολος, ὅσον καὶ ἡ ἀπόκρισις πρὸς τὸ ἐρώτημα· πότε ἡ μέλαινα τοῦ νέου ἀνθρώπου κόμη μεταβάλλεται τόσον, ὥστε γίνεται καὶ λέγεται *πολιά*. Ἐπειδή, καὶ ἀφοῦ πολλαὶ τρίχες τοῦ ἀνθρώπου λευκανθῶσι, δὲν λέγεται ἀκόμη *πολιός*, εἶναι φανερόν, ὅτι καὶ ἀφοῦ πολλαὶ ἀπὸ τῆς καθαρότητος τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης παρεκτροπαὶ εἰσέῤῥησαν κατ' ὀλίγον εἰς τοὺς συγγραφεῖς τῆς Ἀλεξανδρινῆς καὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς, πλειότεραι δ' ἔπειτα εἰς τοὺς τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς, δὲν ἔπαυσε νὰ ἦναι καὶ λέγηται ἡ γλῶσσα αὐτῶν ἀρχαία, ἐφόσον ἐπεκράτει ἔτι ἐν αὐτῇ ὁ ἀρχαῖος γραμματικὸς τύπος.

(ε΄.) Η αὐτοκρατορικὴ αὐλὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐφιλοτιμεῖτο ἕως τῶν ἐσχάτων αὐτῆς νὰ ἐκδίδῃ τὰ χρυσόβουλλα ἤτοι διατάγματα αὐτῆς εἰς γλῶσσαν ἀδόκιμον μέν, ἀλλ' ὅπως δήποτε διαπεπλασμένην κατὰ τὴν ἀρχαίαν γραμματικήν.

Περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος, ὅτε ἡ ἀνακήρυξις τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας ἐν τῇ Γαλλίᾳ ἐνεγέννησεν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος χρηστοτέρας ἐλπίδας, ἀνεζωπυρήθη τούτου ἡ ἔμφυτος φιλομάθεια· ἐστράφη δὲ πρὸ πάντων ἡ προσοχή του εἰς τὴν διάπλασιν γλώσσης ἐθνικῆς, ὡς ἀναγκαίου ὀργάνου πάσης μαθήσεως. Τὸ ἀναφυὲν τότε περὶ γλώσσης ζήτημα διήρεσε τοὺς λογίους τοῦ ἔθνους εἰς τρεῖς διαφόρους μερίδας. Οἱ μὲν ἐνόμιζον τὴν χυδαίαν γλῶσσαν, ὅπως εἶχεν, ἐπιτηδείαν οὐχὶ μόνον πρὸς ποίησιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς πᾶσαν φιλολογικὴν καὶ ἐπιστημονικὴν χρῆσιν· οἱ δὲ ἀπεδέχοντο μικτήν τινα γλῶσσαν, αὐθαίρετον καὶ ἀκανόνιστον, κυκεῶνά τινα πολυμιγῆ λέξεων καὶ φράσεων πάσης ἡλικίας τῆς ἑλληνικῆς φωνῆς· οἱ δὲ ὀρθότερον λογιζόμενοι, ἐνέκρινον ἔλλογον τινὰ τῆς χυδαίας γλώσσης ἀνάπλασιν, δι' ἧς αὕτη ἤθελε διορθωθῇ μὲν γραμματικῶς καὶ κανονισθῇ κατὰ τὸ δυνατόν, καθαρισθῇ δὲ ἀπὸ πολλῶν βαρβαρισμῶν, πλουτισθῇ δὲ βαθμηδὸν ἀπὸ τοῦ θησαυροῦ τῆς ἀρχαίας, χωρὶς νὰ καταστῇ εἰς τὸν λαὸν ἀκατάληπτος· Ἡ γνώμη αὕτη, ἐκφρασθεῖσα τὸ πρῶτον γενικῶς πως ὑπὸ Γρηγορίου τοῦ Κωνσταντᾶ, (ζ΄΄.) διετυπώθη ἔπειτα καὶ ὑπεστηρίχθη διὰ λόγων ἰσχυρῶν ὑπὸ τοῦ σοφοῦ Αδαμαντίου Κοραῆ καὶ ὑπερίσχυσε παρὰ τοῖς λογίοις τοῦ ἔθνους οἵτινες, ὀλίγων ἐξαιρουμένων, τὴν παρεδέχθησαν (η΄.).

(ζ΄΄.) Ἴδε πρόλογον εἰς τὴν μετάφρασιν τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Σοαυΐου, ὅπου ὁ Κωνσταντᾶς συνιστῶν θερμῶς τὴν χρῆσιν τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν τοῖς συγγράμμασι, λέγει, ὅτι αἱ Μοῦσαι ἐννοοῦσι πάσας τὰς γλώσσας, ἡ δὲ πτωχεία τῆς νέας ἑλληνικῆς προέρχεται ἐκ τῆς ἀμαθείας τοῦ ἔθνους, οὗτινος φωτιζομένου βαθμηδόν, θέλει πλουτισθῇ καὶ ἡ γλῶσσα.

(η΄΄.) Ἐὰν ζητήσωμεν παρομοιώσεις εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν νέων γλωσσῶν, δυνάμεθα εὐλόγως νὰ εἴπωμεν ὅτι, κατὰ μὲν τὴν πρώτην τῶν ῥηθεισῶν γνωμῶν κατεδικάζετο ἡ νέα ἑλληνικὴ γλῶσσα νὰ μένῃ ἐπὶ τοῦ βαθμοῦ ἐκείνου τῆς ἀναπτύξεως, ὃν κατεῖχεν ἡ ἐκ τῆς Λατινικῆς βλαστήσασα Γαλλικὴ κατὰ τὸν ιγ΄. αἰῶνα, ὅτε Γοδεφρῆδος ὁ Βιλλαρδουΐνος ἔγραφε τὴν *Κατάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως*. (la conqueste de Constantinople) ἢ κατὰ τὸν ιδ΄. ὅτε ἐγράφοντο τὰ χρονικὰ τοῦ Froissart Κατὰ δὲ τὴν δευτέραν γνώμην ἤθελε λάβει ἡ ἡμετέρα γλῶσσα χαρακτῆρα ἀληθῶς μιξοβάρβαρον καὶ μιξοφυῆ καὶ πολὺ ξενοτρο-

Οἱ ἀσπασθέντες τὴν περὶ ἀναπλάσεως τῆς νέας γλώσσης ἀρχὴν τοῦ ἀειμνήστου Κοραῆ ἤρχισαν ἔκτοτε νὰ γράφωσι κατὰ τὸ παράδειγμα τούτου· οἱ δὲ σοφώτεροι αὐτῶν Κωνσταντῖνος ὁ Κούμας, Νεόφυτος ὁ Βάμβας, καὶ οἱ δύο σοφοὶ ἀδελφοί, Κωνσταντῖνος καὶ Στέφανος οἱ Οἰκονόμοι, συνέταξαν κατὰ τὴν δευτέραν δεκάδα τῆς ἐνεστώσης ἑκατονταετηρίδος, καὶ ἔπειτα ἱκανὰ λόγου ἄξια συγγράμματα. Ἡ αὐτὴ περὶ ἀναπλάσεως τῆς νέας γλώσσης ἀρχή, λαβοῦσα μετ' ὀλίγον ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τροποποιήσεις τινάς, διετέλεσεν ὁδηγοῦσα εἰς τὸ σπουδαιότατον τοῦτο ἔργον τοὺς λογίους Ἕλληνας κατά τε τὸν χρόνον τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνος καὶ μετ' αὐτὸν ἕως σήμερον. Ἐνῷ δὲ ἀπὸ τοῦ αωκά ἔτους ἡ νέα ἡμῶν γλῶσσα ἱκανῶς διωρθώθη καὶ ἐῤῥυθμίσθη γραμματικῶς, προέβη καὶ ὁ πλουτισμὸς αὐτῆς θαυμασίως· διότι ἡ εἰσαγωγὴ ἐλευθέρου πολιτεύματος, ἡ νομοθεσία, ὁ κανονισμὸς καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῶν πολλῶν κλάδων τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας, ἡ ἵδρυσις τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ἡ ἐν αὐτῷ διδασκαλία τῶν ἐπιστημῶν, ὧν πολλαὶ ἐξετάθησαν πολὺ πέραν τῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις στενωτάτων ὁρίων των, τινὲς δὲ ἦταν ὅλως ἄγνωστοι παρ' ἐκείνοις, ἡ θεωρία καὶ πρᾶξις τῶν πολεμικῶν τεχνῶν καὶ τῆς ναυτιλίας, πάντα ταῦτα κατέστησαν ἀναγκαίαν τὴν εὕρεσιν ἢ δημιουργίαν πλείστων νέων λέξεων, μήτε ἐν τοῖς σωζομένοις συγγράμμασι τῶν ἀρχαίων εὑρισκομένων, μήτε ἐν τοῖς λεξικοῖς τεθησαυρισμένων. Ὁ νέος οὗτος θησαυρὸς κρύπτεται ἔτι ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν πολλῶν, θέλει δὲ καταφανῆ, ὁπόταν ληφθῇ προσηκόντως φροντὶς περὶ συστάσεως συλλόγου λογίων ἀνδρῶν πάσης ἐπιστήμης, ὡρισμένου νὰ συναθροίσῃ τὰς μέχρι τοῦδε δημιουργηθείσας νέας λέξεις, ἐκλέξῃ δὲ ἐξ αὐτῶν καὶ ἐκδώσῃ εἰς

πώτερον ἐκείνου, ὃν ἔδωκεν εἰς τὴν γαλλικὴν ὁ Ῥονσάρδος καὶ ἡ περὶ αὐτὸν Πλειάς. Ἡ δὲ τρίτη γνώμη ἔχει ἀνάλογον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς γαλλικῆς τὴν τοῦ Μαλέρβου καὶ Μονταιγνίου, οἵτινες ἐῤῥύθμισαν τὴν ἐθνικὴν γλῶσσαν καὶ ἔδωκαν εἰς αὐτὴν τὸν ὁμαλὸν ἐκεῖνον τύπον, ὃν ἐκαλλώπισεν ἔπειτα κατὰ τὸν ιζ'. αἰῶνα ἡ χαρίεσσα γραφὶς τοῦ Πασκάλου, τοῦ Κορνηλίου, τοῦ Ῥακίνα, ταῦ Μολλιέρου, τοῦ Λαβρυέρου, τοῦ Βοσσουέτου, τοῦ Φενελῶνος, τοῦ Μασσιλλῶνος, τοῦ Λαφονταίνου καὶ ἄλλων ἐπισήμων τῆς Γαλλίας συγγραφέων καὶ ποιητῶν καὶ χάριν τοῦ ὁποίου ἡ χρῆσις αὐτῆς κατέστη κοινὴ εἰς τοὺς Εὐρωπαίους, ὅσοι ἔτυχον ἐλευθερίου ἀγωγῆς.

ἓν λεξικὸν τὰς δοκιμωτέρας (θ΄΄). Καὶ ταῦτα ἱκανὰ περὶ τῆς προόδου τῆς γλώσσης.

Πρόοδος ἐν τῇ ποιήσει.

Μετὰ τὰ ἐκτεθέντα περὶ γλώσσης ἄγει ἡμᾶς ἡ σειρὰ τοῦ λόγου εἰς σύντομόν τινα ἐπιθεώρησιν τῆς ἐν τῇ ποιήσει προόδου. Ἡ ποίησις εἶναι θαυμασία τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος πτέρωσις, δι' ἧς ὁ ἄνθρωπος ἀναπέτεται ἀπὸ τῆς φλαυρότητος καὶ ταπεινότητος τοῦ πραγματικοῦ τούτου Κόσμου εἰς τὸ αἰθέριον ὕψος Κόσμου τελειοτέρου καὶ ἰδεώδους καὶ εὑρίσκει ἐν τούτῳ ὅ,τι ματαίως ποθεῖ καὶ ζητεῖ ἐν ἐκείνῳ. Ἡ ποίησις εἶναι ἀδελφὴ τῆς θρησκείας· ἀμφότεραι δὲ εὐγενέστατα γεννήματα τῆς πνευματικῆς τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεως, καὶ προδηλότερα γνωρίσματα τῆς πνευματικῆς ὑπεροχῆς τῶν ἐθνῶν. Ὅσον λαμπρὰ καὶ πλουσία ὑπῆρξεν ἡ ποίησις ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι, τόσον μεγάλη ἡ πτωχεία αὐτῆς καὶ εὐτέλεια κατὰ τὰς τελευταίας ἑκατονταετηρίδας τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας (ι΄.) πολὺ δὲ μεγαλητέρα ἡ κατὰ τοὺς χρό-

---

(θ΄΄). Ἐλπίζομεν ὅτι ὁ φιλόμουσος καὶ γενναιόφρων Σίμων Σίνας ὁ δι' ἁδρᾶς δαπάνης οἰκοδομῶν ἐν Ἀθήναις λαμπρὸν Ἀκαδημίας ἑλληνικῆς οἰκοδόμημα θέλει φιλοτιμηθῆ νὰ ἀναδειχθῇ ἐν Ἑλλάδι οἷος ὁ περικλεὴς Ῥισχελιεὺς ἐν Γαλλίᾳ, ἱδρύσας κατὰ τὸ **1635** ἔτος τὴν Γαλλικὴν Ἀκαδημίαν· ἤτοι νὰ συστήσῃ ἀνδρῶν σοφῶν σύλλογον κύριον ἔργον ἔχοντα νὰ ὁρίσῃ γραμματικῶς, καθαρίσῃ καὶ πλουτίσῃ τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν γλῶσσαν.

(ι΄). Ἀπὸ μὲν τῶν πρώτων αἰώνων τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς μνημονεύομεν ἐνταῦθα ὡς ἀξιολογώτερα τὰ ἑξῆς ποιήματα.

Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ τοῦ θεολόγου ποιήματα ποικίλα. Κοΐντου Σμυρναίου τὰ *μεθ' Ὅμηρον* (κατὰ τὸν ε. αἰῶνα). Κολούθου Λυκοπολίτου *Ἑλένης ἁρπαγὴν* (κατὰ τὸν ς΄.) Τρυφιοδώρου *Ἰλίου ἅλωσιν* (κατὰ τὸν ς΄.) Παύλου Σιλεντιαρίου (τοῦ ς΄. αἰῶνος) 1) *Ἔκφρασιν τοῦ ναοῦ τῆς ἁγίας Σοφίας*· 2) *Ἔκφρασιν τοῦ Ἄμβωνος*· 3) *ἐπιγράμματα*.

Τὰ ποιήματα ταῦτα συνταχθέντα κατὰ τοὺς χρόνους, ὅτε ἔζη ἔτι ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἀλλ' ἐν παρακμῇ, ὑστεροῦσι μὲν κατὰ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν ποιητικὴν ἀξίαν οὐχὶ μόνον τῶν τῆς κλασικῆς ἀλλὰ καὶ τῶν τῆς ἀλεξανδρινῆς ἐποχῆς τὰ μὲν μᾶλλον, τὰ δὲ ἧττον, δὲν στεροῦνται ὅμως ἑλληνι-

νους τῆς δουλείας τοῦ γένους. Ὅταν λαὸς ὅλος καταπιέζηται φέρων σιδηροῦν ἐπὶ τοῦ τραχήλου κλοιὸν καὶ σιδηρᾶς εἰς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας ἀλύσεις, πᾶσα δ' αὐτοῦ ἡ προσοχὴ δεσμεύηται ὑπὸ τῶν κατεχόντων αὐτὸν δεινῶν καὶ τῶν καθ' ἡμέραν

κῆς χάριτος καὶ ποιητικῆς ἀξίας. Εἰς ταῦτα προσθετέον καὶ τὰ Γεωργίου τοῦ Πισίδου γράψαντος κατὰ τὸν ζ'. αἰῶνα, ἅτινα ὅμως εἶναι κατὰ τὴν γλῶσσαν καὶ στιχουργίαν πολὺ κατώτερα τῶν ἤδη καταλεχθέντων, ποιητικῆς δὲ ἀξίας ἄμοιρα.

Τὰ δὲ ποιήματα τῶν τελευταίων ἑκατονταετηρίδων τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς, ἤτοι τῆς ιβ'. καὶ τῶν ἑξῆς, ὅτε ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ γλῶσσα δὲν ἔζη πλέον ἐν τῷ λαῷ, ἀλλ' ἡ χρῆσις αὐτῆς περιορισθεῖσα μόνον εἰς συγγραφὴν καὶ εἰς ποίησιν κατέστη ἔργον φιλοτιμίας ὀλιγίστων σοφῶν, εἶναι διττά· τὰ μὲν συντεταγμένα κατὰ μίμησιν εἰς αρχαίαν γλῶσσαν μᾶλλον ἢ ἧττον ἀδόκιμον, τὰ δὲ εἰς τὴν ἐπικρατήσασαν ἤδη χυδαίαν.

Ἐκ τῶν πρώτων ὀνομάζομεν ἐνταῦθα τὰ ἑξῆς.

Ἰωάννου Τζέτσου *τὰ πρὸ Ὁμήρου, τὰ καθ' Ὅμηρον καὶ τὰ μεθ' Ὅμηρον*. Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου (κατὰ τὸν ιβ'. αἰῶνα) *τὰ κατὰ Ῥοδάνθην καὶ Δρόσικλέα* διὰ στίχων ἰαμβικῶν. Τὰ δὲ ἰαμβικὰ τετράστιχα αὐτοῦ εἰς τὴν Πεντάτευχον, εἰς τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια, εἰς τὰς πράξεις τῶν ἀποστόλων καὶ τὰ ἐπιγράμματα εἶναι στιχουργήματα οὐχὶ δὲ ποιήματα. Τὰ δὲ δύο αὐτοῦ βιβλία πρὸς τὸν βασιλέα Μανουὴλ τὸν Κομνηνόν, στιχουργηθέντα εἰς χυδαίαν γλῶσσαν εἶναι ὡς ποιήματα λόγου ἀνάξια. Κωνσταντίνου τοῦ Μανασσῆ (κατὰ τὸν ιβ'. αἰῶνα) *τὰ κατ' Ἀρίστανδρον καὶ Καλλιθέαν*· ἡ δὲ *χρονικὴ* αὐτοῦ *Σύνοψις* διὰ στίχων πολιτικῶν εἶναι στιχούργημα, οὐχὶ ποίημα. Νικήτα Εὐγενιανοῦ *τὰ κατὰ Δροσίλλαν καὶ Χαρικλέα* διὰ στίχων πολιτικῶν. Ἀνωνύμου ὁ Πρέσβυς Ἱππότης. Τὸ δὲ χρονικὸν Ἐφραιμίου τοῦ Μοναχοῦ (τοῦ ιγ'. αἰῶνος) εἶναι ψιλὸν στιχούργημα εἰς στίχους ἰαμβικοὺς ἄνευ ποιητικῆς ἀξίας.

Ἐκ δὲ τῶν δευτέρων, ἤτοι τῶν ἐν χυδαίᾳ γλώσσῃ συντεταγμένων καταλέγομεν ἐνταῦθα τὰ ἑξῆς μυθιστορικά.

Ἀνωνύμου Βέλθανδρον καὶ Χρυσάντζαν.
» Λύβιστρον καὶ Ῥοδάμνην.
» Φλώριον καὶ Πλατζιαφλώραν.
» Ἱστορίαν τοῦ Ἡμπερίου (Πιέρου) υἱοῦ τῶν βασιλέων τῆς Προβέντζας. Εἰς ταῦτα προσθετέον καὶ τὰ Χρονικὰ

καί ὥραν ἐπαπειλουμένων νέων κινδύνων, πῶς δύναται νὰ τηρήσῃ τὴν ζωηρὰν ἐκείνην τοῦ πνεύματος ἐνέργειαν καὶ τὴν ἐλευθέραν πτῆσιν τῆς παραγωγικῆς φαντασίας, ἐξ ὧν γεννᾶται ἡ ποίησις; Ἰδοὺ διατὶ αὕτη κατὰ τοὺς πολυστενάκτους τῆς δουλείας τοῦ γένους χρόνους ἀπεμαράνθη. Ἀλλ' ὅμως καὶ ἀπομαρανθεῖσα ἐν Ἑλλάδι ἡ ποίησις δὲν ἀπέθανε. Μαρτύρια δὲ τῆς ζωῆς αὐτῆς καὶ κατὰ τὴν ἀθλίαν ἐκείνην ἐποχὴν ἔχομεν ποιήματά τινα, πολὺ μὲν διάφορα ἀλλήλων κατὰ τὴν γλῶσσαν, πολὺ δὲ ἄνισα κατὰ τὴν ἀξίαν, τὰ μὲν ἀρχαιότερα τῆς γαλλικῆς μεταπολιτεύσεως, τὰ δὲ νεώτερα. Ἐκ μὲν τῶν ἀρχαιοτέρων ἐκείνων μνημονεύομεν ἐνταῦθα τὰ ἑξῆς·

ά. Ἐμμανουὴλ Γεωργιλᾶ (ἅπερ εἶναι καὶ διὰ τὴν πτωχείαν τῶν ἐννοιῶν καὶ διὰ τὴν ἀθλιότητα τῆς γλώσσης ἔσχατα πάντων).
1) *Διήγησιν περὶ Βελισαρίου*
2) *Θρῆνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως.*
3) *Τὸ θανατικὸν τῆς Ῥόδου*

Δημητρίου Μόσχου τοῦ Λάκωνος
1) *Τὰ καθ' Ἑλένην καὶ Ἀλέξανδρον.*
2) *Νέαιραν*, κωμῳδίαν.

Βιτζέντζου Κορνάρου Κρητὸς *Ἐρωτόκριτον*, ποίημα ἐπικόν.
Γεωργίου Χορτάτζη Κρητὸς *Ἐρωφίλην*, τραγῳδίαν.
Ἀνωνύμου *Βοσκοπούλαν*.
Καισαρίου Δαπόντη *Καθρέπτην τῶν γυναικῶν*.
Δημοτικῶν ᾀσμάτων τὰ πλεῖστα, ἅπερ πρῶτος συνέλεξεν ὁ φιλέλλην γάλλος Φωριέλος καὶ ἐν οἷς αἰσθήματα θρησκευ-

---

τῶν ἐν Ῥωμανίᾳ καὶ μάλιστα ἐν τῷ Μωρέᾳ πολέμων τῶν Φράγκων.

Τῶν καταλεχθέντων μυθιστορικῶν ποιημάτων τὰ μὲν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ συνταχθέντα πλὴν τοῦ *Πρεσβύτου Ἱππότου* εἶναι *αὐτόχθονα* τοῦ κήπου τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως *βλαστήματα*· ὁ δὲ *Πρέσβυς ἱππότης* καὶ τὰ ἐν χυδαίᾳ γλώσσῃ συντεταγμένα, ὡς καὶ ἄλλα τινὰ παραλειφθέντα ἐνταῦθα, εἶναι *μεταφυτεύματα* ἐξ ἀλλοδαπῆς, ἤτοι μεταφράσεις ἢ μεταπλάσεις ἐκ τῆς κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἱπποτικῆς γαλλικῆς ποιήσεως, ὡς ἀπέδειξε πρὸ μικροῦ ὁ A. Ch. Gidel ἐν τῷ πονήματι αὐτοῦ τῷ ἐπιγραφομένῳ Etudes sur la littérature grecque moderne (Paris 1864). Οὐχὶ δὲ μόνον ὑπόθεσιν ἔχουσι ταῦτα ξένην, ἀλλὰ καὶ διάθεσιν ἀδέξιον καὶ γλῶσσαν ἀθλίαν.

τικά, φιλοστοργίας, ἀγάπης καὶ πίστεως συζυγικῆς, ἁγνοῦ ἔρωτος, φλογερᾶς φιλοπατρίας, μίσους πρὸς τὴν τυραννίαν, ἐκφράζονται φυσικῶς διὰ γλώσσης χυδαίας, ἀλλὰ πλήρους δυνάμεως.

Ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων ὀνομάζομεν ὡς ἐκλεκτότερα τὰ ἑξῆς.

Ῥήγα τοῦ Φεραίου τὰ *πατριωτικὰ ᾄσματα.*

Μιχαὴλ Περδικάρη τὸν *Ἑρμῆλον.*

Ἰωάννου Βιλαρᾶ *σατυρικά.*

Ἀθανασίου Χριστοπούλου τὸν *Ἀχιλλέα*, δρᾶμα, καὶ τὰ *λυρικά.*

Γεωργίου Σακελλαρίου δύο μελοδράματα, *Ὀρφέα καὶ Εὐρυδίκην*, *Ὀδυσσέα καὶ Καλυψώ*, καὶ διάφορα ποιημάτια.

Ἰωάννου Ῥίζου Νερουλοῦ τὴν *Ἁρπαγὴν τῆς κούρκας*, δύο τραγῳδίας *Πολυξένην* καὶ *Ἀσπασίαν*· καί τινα ποιημάτια.

Κωνσταντίνου Μάνου *τὰ κατὰ Κλεάνθην καὶ Ἁβροκόμην*, ποίημα ποιμενικόν.

Τὰ τελευταῖον καταλεχθέντα ποιήματα παραβάλλομεν ἁρμοδίως πρὸς τὰ πρώϊμα ἐκεῖνα ἄνθη, ἅτινα πρὸ τοῦ τέλους τοῦ χειμῶνος ἀνοίγοντα προμηνύουσι τοῦ ποθεινοῦ ἔαρος τὴν προσέγγισιν. Τὸ προσδοκώμενον πνευματικὸν ἔαρ δὲν ἐβράδυνε νὰ φανῇ κατὰ τὸ ͵αωκά ἔτος, ἀγόμενον ὑπὸ τῆς θεᾶς Ἐλευθερίας, ἥτις ταχέως διέχυσε πανταχοῦ τὰς ζωτικὰς αὔρας της. Ὑπὸ ταύτας ἀνέθαλε μὲν ἡ δάφνη τοῦ Μαραθῶνος καὶ τῶν Θερμοπυλῶν, ἤρχισε δὲ νὰ ἀναθάλλῃ κατὰ μικρὸν καὶ ἡ ἀπομαρανθεῖσα τοῦ Παρνασοῦ, καὶ τοῦ Ἑλικῶνος. Πολλὰ ἔκτοτε νέα προϊόντα τῆς Ἑλληνικῆς Μούσης προῆλθον εἰς φῶς, ἐξ ὧν ὀνομάζομεν ἐνταῦθα οὐχὶ ὡς μόνα καλά, ἀλλ' ὡς δοκιμώτερα ἢ γνωστότερα, ὀλίγα τινὰ τὰ ἑξῆς.

Ἀλεξάνδρου Σούτσου τὸν *Ἀτίθασσον Ποιητήν*, τὸν *Περιπλανώμενον*, τὸ *Πανόραμα*, τὸν *Ἀθανάσιον Διάκον*, τὴν *Τουρκομάχον Ἑλλάδα.*

Παναγιώτου Σούτσου τὸν *Ὁδοιπόρον*, τὴν *Κιθάραν*, τὰς τραγῳδίας *Εὐθύμιον Βλαχάβαν*, *Γ. Καραϊσκάκην*, ἔτι τὸν *Μεσσίαν καὶ ποικίλα ποιημάτια.*

Ἀλεξάνδρου Ρ. Ῥαγκαβῆ τὴν *Φροσύνην*, *τὴν Παραμονὴν*, *τὸν Λαοπλάνον*, *Διονύσου Πλοῦν καὶ ποικίλα.*

Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου τὰ *Μνημόσυνα Ἀθανάσιον τὸν* *χον* κτλ.

Δημητρίου Βερναρδάκη τὴν *Εἰκασίαν*, τὴν *Μαρίαν Δοξαπατρῆ*, τοὺς *Κυψελίδας.*

Νικολάου Α. Σούτσου *Ἰφιγένειαν ἐν Ταυρίδι, καὶ διάφορα.*

Θεοδώρου Ὀρφανίδου τὴν *Χίον δούλην*, τὸν ***Πύργον*** *τῆς Πέτρας*, τὸν *ἅγιον Μηνᾶν*.

Γεωργίου Ζαλοκώστα τὸ *Χάνι τῆς* ***Γραβιᾶς***, τὸ *Μεσολόγγιον*, τὸ *στόμα τῆς Πρεβέζης*.

Ἀγγέλου Βλάχου τὸν *Φειδίαν καὶ Περικλέα*, τὰς λυρικὰς συλλογάς· *Στίχους καὶ ἐκ τῶν ἐνόντων*.

Ἰωάννου Καρασούτσα ποιήματα ποικίλα.

Ἀλεξάνδρου Βυζαντίου Σωκράτην καὶ Ἀριστοφάνην..

Ἠλία Ταντααλίδου *ἰδιωτικὰ στιχουργήματα*.

Ἰσιδώρου Σκυλίτση *Ἡρὼ καὶ Λέανδρον* καὶ ποικίλα.

Σοφ. Καρύδη ποικίλα.

Διονυσίου Σολομοῦ λυρικά.

Γεωργίου Τερτσέτη τὴν *Κόριννα καὶ τοὺς γάμους τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου*. (κ΄΄).

Ἂν καί τινα τῶν καταλεχθέντων ποιημάτων δὲν καθαρεύουσιν ἐλλειμμάτων, παρεξεταζόμενα ὅμως πρὸς τὰ τῶν χρόνων τῆς δουλείας εὑρίσκονται τὰ πλεῖστα ὑπέρτερα ἐκείνων κατά τε τὴν οὐσίαν, ἤτοι τὰς ἰδέας καὶ ἐννοίας, καὶ κατὰ τὸ ἔνδυμα, ἐμφαίνοντα ἀνάγνωσιν καὶ γνῶσιν τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἀρχαίας καὶ νεωτέρας ποιήσεως. Ἐνῷ δ' ἐντεῦθεν κινούμεθα νὰ

(κ΄΄) Ποιημάτιά τινα, ἤτοι ᾠδάς, ὕμνους, ἐπιγράμματα κ. λ. συνταχθέντα ὑπὸ λογίων Ἑλλήνων ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἀπ' ἀρχῆς τῆς δουλείας τοῦ ἔθνους ἕως τῆς σήμερον· οἷον Μάρκου Μουσούρου ᾠδὴ εἰς Πλάτωνα, Ἀντωνίου Ἐπάρχου Θρῆνος εἰς τὴν Ἑλλάδα, Δαμασκηνοῦ Στουδίτου Ἡρωελεγεῖα εἰς τὴν κοίμησιν τῆς Θεοτόκου, Ἀντωνίου Στρατηγοῦ Κερκυραίου ᾠδαὶ καὶ ἐπιγράμματα διάφορα. Λέοντος Ἀλλατίου ποικίλα ποιημάτια, Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως ᾠδὴ εἰς τὴν μεγάλην Αἰκατερῖναν καὶ ἑτέρα εἰς Ποτέμκινα, Πολυζώη Κοντοῦ ποιημάτια διάφορα, Κωνσταντίνου Οἰκονόμου ἐπικήδειον εἰς τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Ῥωσσίας Ἀλέξανδρον, Ἀναστασίου Λευκίου Εἰδύλλιον ἐγκωμιαστικὸν εἰς τὴν βασιλόπαιδα τῆς Ῥωσσίας Μαρίαν Παυλόβναν, τοῦ αὐτοῦ Στέφανος Ὄθωνος, παρελείφθησαν ἐν τούτῳ τῷ περὶ προόδου τῆς ποιήσεως ἄρθρῳ ἕνεκα τῆς βραχύτητος αὐτῶν. Ἀλλὰ δέ τινα μακρότερα, οἷον Ἀθανασίου τοῦ Σκληροῦ ὁ *Κρητικὸς πόλεμος* καὶ Δημητρίου Καρακάση Ἰ*ατρικὰ ποιήματα* δὲν ἐμνημονεύθησαν ἕνεκα τῶν πολλῶν γραμματικῶν καὶ μετρικῶν ἁμαρτημάτων αὐτῶν.

ἐλπίσωμεν παρὰ τῆς νέας τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν γενεᾶς γενναιότερα εἰς τὸ μέλλον, λαμβάνομεν ἔκ τινων νέων ποιητικῶν ἔργων ἀφορμὴν νὰ ἐνθυμίσωμεν αὐτούς, ὅτι τὸ ἀληθῶς καλὸν εἶναι ἀχώριστον ἀπὸ τοῦ ἠθικοῦ ἀγαθοῦ καὶ ὅτι ἐκεῖνος μόνον εἶναι ἄξιος τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀληθοῦς ποιητοῦ, ὅστις οὐδέποτε ἐν τῇ ποιήσει λησμονεῖ τὸν γενικὸν καὶ μέγαν τῆς ἀνθρωπότητος σκοπόν, τὴν πραγμάτωσιν τοῦ ἠθικοῦ ἀγαθοῦ ἐν τῷ κόσμῳ, ἀλλ' ἐμπνέεται πάντοτε ὑπὸ Μούσης ἁγνῆς καὶ ὑπηρετεῖ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἀρετήν.

Πρόοδος ἐν τῇ Φιλολογίᾳ, Ἱστορίᾳ, Ἀρχαιογίᾳ καὶ ταῖς ἐπιστήμαις, ἐμφαινομένη ἐν τοῖς συγγράμμασι.

Πλὴν τῆς διαπλάσεως καὶ τοῦ πλουτισμοῦ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν γλώσσης καὶ τῆς ἀναβλαστήσεως τῆς ποιήσεως πολλὰ ἄλλα πνευματικὰ προϊόντα παρήγαγεν ἀπὸ τοῦ ᾳωκά ἔτους, μάλιστα δὲ ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ Πανεπιστημίου, ἡ ἀναζωπυρηθεῖσα πνευματικὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ζωή. Πολλὰ μὲν καὶ παντοῖα συγγράμματα συνετάχθησαν καὶ ἐξεδόθησαν ἤδη, ἀναφερόμενα εἰς τὴν Θεολογίαν, τὴν Φιλολογίαν, τὴν Ἀρχαιολογίαν, τὴν Ἱστορίαν, τὴν Φιλοσοφίαν, τὰς φυσικὰς καὶ μαθηματικὰς ἐπιστήμας, τοὺς κλάδους τῆς Νομικῆς καὶ Ἰατρικῆς· (λ΄) πολλὰ δὲ καὶ παντοῖα ἄλλα συντεταγμένα ἤδη καὶ χρησιμεύοντα εἰς τὴν ἀπὸ καθέδρας διδασκαλίαν τῶν τοῦ Πανεπιστημίου καθηγητῶν ἐλπίζομεν ταχέως νὰ χαιρετίσωμεν δημοσιευόμενα. Ἐὰν παραβάλωμεν τὸν ἀριθμὸν τῶν μὴ ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων, ὅσα ἀπὸ τοῦ ᾳωκά ἔτους μέχρι τῆς σήμερον, ἤτοι ἐν ὅλῃ πεντηκονταετίᾳ, ὑφ' Ἑλλήνων συνετάχθησαν καὶ ἐξεδόθησαν, πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐν ἴσῳ χρόνῳ κατὰ τοὺς αἰῶνας τῆς δουλείας συνταχθέντων καὶ ἐκδοθέντων, εὑρίσκομεν ὅτι ἐκεῖνα εἶναι σχεδὸν ὀκταπλάσια τούτων. Οὐχὶ δὲ μόνον κατὰ τὸ ποσόν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ ποιόν, ἤτοι τὴν ἐπιστημονικὴν ἀξίαν, εὑρίσκονται τὰ νῦν, καθόλου θεωρουμένα, ὑπέρ-

(λ΄) Εὐχῆς ἔργον εἶναι νὰ ἀναλάβῃ τις τῶν παρ' ἡμῖν ἐπιστημοτέρων τυπογράφων ἢ βιβλιοπωλῶν τὴν ἔκδοσιν πλήρους καταλόγου τῶν ὑφ' Ἑλλήνων ἀπὸ τοῦ ᾳωκά ἔτους ἢ μᾶλλον ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐνεστώσης ἑκατονταετηρίδος ἕως τῆς σήμερον ἐκδοθέντων νέων συγγραμμάτων καὶ ποιημάτων.

τερα τῶν τότε. Ἀληθεύει μὲν περὶ τῶν πλείστων τῶν νῦν συνταςσομένων καὶ ἐκδιδομένων ἐν Ἑλλάδι βιβλίων ὅ,τι ἀλληγορικῶς εἶπεν ὁ Ἀγκιλλὼν περὶ παραπλησίου συγγραφικῆς ἐνεργείας παρατηρηθείσης ὑπ' αὐτοῦ ἐν Εὐρώπῃ. *Πάντες*, εἶπε, *κόπτουσι σήμερον νόμισμα ἐκ τοῦ κυκλοφορουμένου χρυσοῦ καὶ ἀργύρου· οὐδεὶς δὲ σχεδὸν κατέρχεται εἰς τὸ μεταλλεῖον, ἵνα ἐκφέρῃ ἐκεῖθεν ὕλην νέαν.* (μ'') Ἀλλὰ τοῦτο ἀληθεύει ἐπίσης περὶ τῶν τότε συγγραφομένων βιβλίων λεγόμενον. Σημειωτέον δ' ἔτι ὅτι ἐν τοῖς βιβλίοις, ὅσα νῦν συντάσσονται καὶ ἐκδίδονται, εὑρίσκονται ἀνάμικτοι μὲ ἀλλοτρίας κρίσεις καὶ πολλαὶ ἴδιαι τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων σκέψεις καὶ δοξασίαι. Εἶναι δὲ, νομίζω, συγγνωστὸν εἰς τοὺς λογίους καὶ ἐπιστήμονας ἄνδρας ἔθνους πρὸ μικροῦ ἀναγεννηθέντος εἰς πολιτικὴν καὶ ἐπιστημονικὴν ζωὴν καὶ πρὸς πολλὰς προσπαλαίοντος δυσκολίας, ὧν εἶναι νῦν ἀπηλλαγμένοι οἱ τῶν ἄλλων Εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν συγγραφεῖς, νὰ δανείζωνται παρ' ἄλλων μικρὸν ἢ μέγα μέρος τῆς ὕλης τῆς συγγραφῆς.

Μετὰ τῶν φιλολογικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν συγγραμμάτων συναριθμοῦνται καὶ τὰ καλούμενα *Περιοδικά*. Ἐφάνησαν δὲ τοιαῦτα ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεως τῆς βασιλείας ἕως σήμερον ἱκανά· τὰ μὲν *εἰδικά*, τὰ δὲ *γενικώτερα*· καὶ τὰ μὲν παύσαντα, τὰ δ' ἔτι ἐκδιδόμενα (ν'').

(μ'') Tout le monde frappe monnaie, aujourd'hui avec l'or et l'argent qui sont en circulation; presque personne ne descend dans la mine pour en tirer de nouveaux matériaux. Ἴδε Ancillon, Mélanges de Littérature et de Philosophie. Tome II. 314.

(ν'') *Εἰδικὰ* μὲν *περιοδικὰ* συγγράμματα ἐφάνησαν ἐν Ἑλλάδι τὰ ἑξῆς· 1) ὁ *Τριπτόλεμος*, γεωργικὴ ἐφημερὶς ἐκδιδομένη ὑπὸ Παλαιολόγου· 2) ὁ *Ἐρανιστής*, ὑπὸ Ἐμ. Ἀντωνιάδου· 3) ἡ *Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς*, ἐκδιδομένη πρότερον ὑπὸ τοῦ ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων Κ. Πιτάκη, ἔπειτα ὑπὸ ἐπιτροπείας ἀρχαιολόγων· 4) ὁ *Θεατής*, ὑπὸ Μ. Σχινᾶ· 5) ἡ *Εὐαγγελικὴ Σάλπιγξ*, ὑπὸ Γερμανοῦ· 6) ὁ *Ἀσκληπιός*, ὑπὸ τῆς Ἰατρικῆς ἑταιρίας· 7) ἡ *Ἰατρικὴ Μέλισσα*, ὑπὸ Α. Γούδα· 8) ὁ *Φιλίστωρ*, φιλολογικὴ καὶ ἀρχαιολογικὴ ἐφημερὶς, ὑπὸ Στ. Κουμανούδη καὶ Δ. Μαυροφρύδου· 9) ὁ *Ἱπποκράτης*, ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ Π. Καλλιβούρση· 10) ὁ *Εὐαγγελικὸς Κῆρυξ*, ἐκδιδό-

Μετὰ τὰ φιλολογικὰ ἐπιστημονικὰ συγγράμματα, παρίσταται εἰς τὰ ὄμματα ἡμῶν ὡς ὠφελιμώτατον προϊὸν καὶ ἅμα προακτικὸν μέσον τῆς πνευματικῆς τοῦ ἔθνους ζωῆς ἡ *πολιτικὴ δημοσιογραφία*. Λαβοῦσα αὕτη ἀρχὴν ἐν μέσῳ τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος κατὰ τὸ 1823 ἔτος (ἴδε ὀπίσω σημ. ι.) συνετέλεσεν οὐχὶ μικρὸν εἰς τὴν εὐόδωσιν αὐτοῦ, ἐκκαίουσα τὴν φιλοπατρίαν τῶν ὁμογενῶν, διεγείρουσα τὴν φιλοτιμίαν τῶν ἀγωνιζομένων καὶ ἅμιλλαν διὰ τῆς μετ' ἐπαίνου διακηρύξεως τῶν κατορθωμάτων των, ὑπερμαχοῦσα τῆς δικαιοσύνης καὶ ἀληθείας, παραμυθοῦσα τὰς δυστυχίας τοῦ ἔθνους καὶ ἐμπνέουσα θάῤῥος εἰς πάντας. Μετὰ τὸ πέρας τοῦ ἀγῶνος καὶ τὴν ἐγκατάστασιν τῆς βασιλείας ἐν τῇ Ἑλλάδι ἡ δημοσιογραφία ἀνεπτύχθη μεγάλως. Ὁ κάλαμος τῶν Ἑλλήνων δημοσιογράφων ἠσκήθη καὶ ἔγεινεν ἐμπειρότερος, αἱ ἐφημερίδες ἐπολλαπλασιάσθησαν· ἀπ' ὀλίγου δὲ χρόνου ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ὑπερηυξήθη οὕτως, ὥστε πᾶς σκεπτικὸς παρατηρητὴς λυπεῖται δικαίως βλέπων ὅτι τὸ εἶδος τοῦτο τῆς διανοητικῆς ἐργασίας δαπανᾷ τὸ πλεῖστον τῆς δυνάμεως τῆς ἑλληνικῆς διανοίας. Ναί· ἡ *δημοσιογραφία* ἀνεπτύχθη ἤδη μεγάλως· ἀλλὰ κατέστη ἆρα εἰς τὸ ἔθνος πολιτικῶς καὶ ἠθικῶς τόσον ὠφέλιμος, ὅσον ἠλπίζετο; Ἑνώνει ἆρα πάντοτε μετὰ τῶν φώτων καὶ τῆς προχωρούσης γνώσεως τὴν ἁγνότητα τοῦ σκοποῦ; Βεβαίως πολλοὶ τῶν παρ' ἡμῖν δημοσιογράφων ὑπῆρξαν καὶ νῦν ὑπάρχουσιν ἄξιοι πάσης τιμῆς καὶ παντὸς ἐπαίνου. Ἀλλ' εὐχῆς ἔργον μένει νὰ ἐννοήσωσι πάντες ὡς διδάσκαλοι τοῦ λαοῦ τὴν ὑψηλήν των κλῆσιν καὶ αἰσθανθῶσι τὴν βαρεῖαν εὐθύνην, ἣν ἀναδέχονται ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Πα-

---

μενος πρότερον ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ Κ. Κοντογόνου, νῦν δὲ ὑπ' αὐτοῦ τούτου καὶ τῶν Καθηγητῶν Νικηφόρου Καλογερᾶ καὶ Α. Σπαθάκη· 11) ὁ *Ἱερομνήμων*, ὑπὸ Ἀλεξάνδρου Λυκούργου· 12) ἡ *Ἐπιθεώρησις*, ἐκκλησιαστικὴ ἐφημερίς, ὑπὸ Α. Διομήδου Κυριακοῦ. Εἰς τὰ καταλεχθέντα προσθετέον καὶ τὰ ἑξῆς γενικώτερα περιοδικὰ συγγράμματα τὰ παρέχοντα διδακτικὴν καὶ τερπνὴν ἀνάγνωσιν εἰς τοὺς φιλαναγνώστας· 1) τὴν *Πανδώραν*, ἐκδιδομένην ὑπὸ Ν. Δραγούμη· 2) τὴν *Ἐφημερίδα τῶν Φιλομαθῶν*, ὑπὸ Δ. Πανταζῆ· 3) τὴν *Χρυσαλλίδα*, ὑπὸ Εἰρ. Ἀσωπίου· 4) τὸν *Ἰλισσόν*, ὑπὸ Κουρτελίου. Τὰ πλεῖστα τῶν ῥηθέντων περιοδικῶν συγγραμμάτων ἀπέθανον κατὰ δυστυχίαν ἐξ ἀτροφίας· ὀλίγα δὲ διατηροῦνται ἔτι.

τρίδος διὰ πᾶσαν παρ' αὐτῶν παραπλάνησιν τῆς κρίσεως τοῦ λαοῦ. Ὁπόσον ὑψηλὸν καὶ σεβαστὸν εἶναι τὸ δικαστήριον τῆς κοινῆς γνώμης, ὅταν φωτίζηται καὶ ὁδηγῆται ὑπὸ δημοσιογραφίας εἰλικρινοῦς καὶ φρονίμου! Ὁπόσην δ' ἔχει τότε ἐπιῤῥοὴν ἐπὶ τῆς πορείας τῆς Κυβερνήσεως! Εἴθε ἡ ἑλληνικὴ δημοσιογραφία νὰ δεικνύηται πᾶσα καὶ πάντοτε περιβεβλημένη τὴν ἠθικὴν ἐκείνην δύναμιν, ἣν ἡ φρόνησις, ἡ φιλαλήθεια καὶ ἠθικὴ ἀξία μόναι παρέχουσι καὶ μόναι διατηροῦσι.

Πρόοδος ἐν τῇ βιομηχανίᾳ καὶ ἀνάπτυξις ἠθική.

Ἀφοῦ μέχρι τοῦδε εἴπομεν ἱκανὰ περὶ τῆς δημοσίας τοῦ ἔθνους παιδεύσεως καὶ τῶν μέσων καὶ προϊόντων αὐτῆς, εἵπετο νὰ ἐκτείνωμεν ἔτι τὸν λόγον, ἵνα δείξωμεν καὶ τὴν μεγάλην ἐπιῤῥοήν, ἣν ἡ παιδεία καὶ ἐπιστήμη ἔσχε ἐπὶ τοῦ ἐμπορίου, τῆς ναυτιλίας, τῆς γεωργίας καὶ καθόλου τῆς βιομηχανίας τοῦ ἔθνους. Ἀλλ' ἡ μὲν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας πρόοδος εἶναι πασίγνωστος· τὴν δὲ τῆς γεωργίας καὶ τῆς ἄλλης βιομηχανίας καθιστῶσιν εἰς πάντας οὕτως ὀφθαλμοφανῆ αἱ πολυειδεῖς συλλογαὶ τῆς παρούσης Ὀλυμπιακῆς ἐκθέσεως, ὥστε περιττὴν κρίνομεν ἐνταῦθα πᾶσαν μακρηγορίαν περὶ αὐτῶν. Ὀφείλομεν δὲ χάριν τῆς ἀληθείας νὰ προσθέσωμεν εἰς τὰ μέχρι τοῦδε ῥηθέντα περὶ διανοητικῆς τοῦ ἔθνους ἀναπτύξεως, ὅτι μεγάλη μὲν δεικνύεται ἡ διανοητικὴ ἡμῶν πρόοδος ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἡμετέρας αὐτονομίας· ἀλλὰ συγκρίνοντες τὸ μέχρι τοῦδε διοδευθὲν τῆς ὁδοῦ μέρος πρὸς τὸ λειπόμενον εὑρίσκομεν ὅτι ἐκεῖνο εἶναι βραχύτατον, μακρὰ δὲ πρόκειται ἔμπροσθεν ἡμῶν ἡ ἔτι ἀνυστέα ὁδός. Ἀνάγκη ἄρα νὰ ἐπιτείνωμεν τὰς ἡμετέρας δυνάμεις καὶ ἐπαυξήσωμεν τὴν σπουδὴν εἰς τὸν μέγαν πνευματικὸν ἀγῶνα, εἰς ὃν τὸ ἡμέτερον ἔθνος φαίνεται ἐκ τῆς φύσεως, τῆς ἱστορίας καὶ τῆς γεωγραφικῆς του θέσεως κεκλημένον. Πολλὰ καὶ μεγάλα εἶναι ἔτι τὰ ἐλλείμματα τῆς δημοσίας παιδεύσεως, ὧν ἡ ἀναπλήρωσις ἀπαιτεῖ τὴν σύντονον φροντίδα οὐχὶ μόνον τῆς Κυβερνήσεως, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν πολιτῶν, καθόσον προσήκει εἰς ἕκαστον.

Ἐπὶ τέλους μένει νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ *πνευματικὴ ἀνάπτυξις* παντὸς ἀνθρώπου καὶ παντὸς ἔθνους σύγκειται ἐκ δύο μερῶν, τῆς *διανοητικῆς* καὶ τῆς *ἠθικῆς*· διὸ πρὸς ἀπαρτισμὸν τῆς πνευματικῆς τοῦ ἡμετέρου ἔθνους ἐξελίξεως ἀπαιτεῖται νὰ συμπροβαίνῃ πάντοτε μετὰ τῆς διανοητικῆς καὶ ἡ ἠθική. Καὶ περὶ μὲν

τῆς διανοητικῆς ἐλέχθησαν ἤδη τὰ προσήκοντα, ἀποδεικνύοντα ὅτι ἱκανῶς προήχθη μέχρι τοῦ νῦν ἐν Ἑλλάδι. Περὶ δὲ τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς περιεχομένης ἐν αὐτῇ πολιτικῆς ἀναπτύξεως φαντάζομαι ὅτι ἀκούω πόῤῥωθεν τὰς πικρὰς κατακρίσεις οὐχὶ μόνον τῶν ἐχθρῶν τῆς ἡμετέρας πατρίδος, ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἐκ τῶν φίλων αὐτῆς. *Ἡ Ἑλλὰς*, λέγουσιν, *ἠπάτησε τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου τὰς προσδοκίας· δὲν ἐδείχθη ἠθικῶς καὶ πολιτικῶς τοιαύτη, ὁποία ἠλπίζετο ὅτι ἤθελε δειχθῇ μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς αὐτονομίας της· ἡ ἐπικρατοῦσα ἐν αὐτῇ πολιτικὴ διχόνοια καὶ ἀταξία, τὸ φιλοτάραχον καὶ φιλομετάβολον, ἡ ἀγνωμοσύνη καὶ ἀπιστία, ἡ πανουργία καὶ ἰδιοτέλεια καταφαίνουσιν ὅτι οὐδεμία ἐν αὐτῇ ἠθικὴ βελτίωσις ἔγεινεν*. Ἀλλ' εἶναι ἄρα τὰ ἡμέτερα τόσον κακά, τόσον ἄξια καταδίκης, ὅσον οἱ πικροὶ ἡμῶν κατήγοροι ἀρέσκονται νὰ τὰ παριστάνωσιν; Οἱ οὕτως αὐστηρῶς κρίνοντες καὶ κατακρίνοντες ἔθνος μικρὸν πρὸ μικροῦ ἀπὸ μακροχρονίου δουλείας ἀπαλλαχθέν, ἤτοι ἀπὸ πολιτικῆς ἀνυπαρξίας εἰς πολιτικὴν ὕπαρξιν ἀναστάν, λησμονοῦσιν ὅτι ἔθνη πολὺ μεγαλήτερα καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ ζωῇ πολὺ πρεσβύτερα τοῦ ἑλληνικοῦ δὲν καθαρεύουσι τῶν εἰς τοῦτο προσαπτομένων ψεγμάτων· λησμονοῦσι προσέτι ὅτι τὰ αἴτια τῆς παρούσης πολιτικῆς ἡμῶν καταστάσεως εἶναι πολλά, τὸ δὲ δίκαιον ἀπαιτεῖ νὰ μὴ κρίνηταί τις ὑπεύθυνος, εἰμὴ τῶν πλημμελειῶν ἐκείνων, αἵτινες πηγάζουσιν ὄντως ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ βουλήσεως. Τούτων οὕτως ἐχόντων, ὁμολογοῦμεν ὅτι μέρος τῆς παρούσης ἡμῶν πλημμελοῦς καταστάσεως προερχόμενον ἐκ τῆς ἡμετέρας θελήσεως βαρύνει ἡμᾶς· ἀλλὰ μέγα μέρος αὐτῆς δὲν πρέπει ἄρα νὰ ἀποδοθῇ εἰς περιστάσεις ἀνεξαρτήτους ἀπὸ τῆς ἡμετέρας βουλήσεως, οἷον εἰς τὴν μακροχρόνιον τοῦ ἔθνους δουλείαν, ἧς τὰ ἀποτελέσματα ταχέως καὶ εὐκόλως δὲν ἐξαλείφονται; Ἰδίως δὲ εἰς τὴν πολιτικὴν ἡμῶν ἀνωμαλίαν δὲν συνετέλεσαν ἄρα καὶ δὲν συντελοῦσι τὸ μέρος των (ἄς μοὶ συγχωρηθῇ νὰ εἴπω) ἡ ἀντιζηλία, τὰ ἀντίθετα καὶ μὲ τὰς περιστάσεις συμμεταβαλλόμενα συμφέροντα καὶ αἱ ἡμαρτημέναι περὶ τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων κρίσεις τῶν ἰσχυρῶν ἡμῶν προστατῶν;

Πιστεύομεν ὅτι οἱ φιλοδίκαιοι ἡμῶν κριταὶ σταθμίζοντες τοὺς λόγους τούτους θέλουσιν ἐξενέγκει δικαιοτέραν περὶ Ἑλλάδος κρίσιν· ἀλλ' ὅμως, ἐπειδὴ οἱ ῥηθέντες λόγοι δὲν ἀπολύουσιν ἡμᾶς ἀπὸ πάσης εὐθύνης καὶ κατακρίσεως, ὀφείλομεν ἐξ ἑτέρου ἡμεῖς νὰ καταβάλλωμεν πᾶσαν σπουδὴν πρὸς ἠθικὴν βελτίωσιν καὶ πολιτικὴν ἑαυτῶν ῥύθμισιν, ἵνα μὴ παρέχωμεν εἰς τοὺς ἀλλογενεῖς

ἀφορμὴν νὰ συγκρίνωσιν ἡμᾶς πρὸς τοὺς ὑπὸ ζυγὸν ζήσαντας πατέρας ἡμῶν καὶ λέγωσι περὶ ἡμῶν ἀπηλλαγμένων ἤδη ἀπὸ τῶν προτέρων ἐκείνων τῆς τυρανίας δεινῶν καὶ ἐλευθέρως πολιτευομένων τὸ τοῦ Ξενοφῶντος, (Κυρ. Παιδ. 84). «Χαλεπώτερον εὑρεῖν ἄνδρας τὰ ἀγαθὰ καλῶς φέροντας ἢ τὰ κακά· τὸ μὲν γὰρ ὕβριν τοῖς πολλοῖς, τὸ δὲ σωφροσύνην πᾶσιν ἐμποιεῖ·» καὶ προσέτι τὸ τοῦ Τακίτου. «Αἱ εὐτυχίαι πειράζουσι τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων μὲ κέντρα ὀξύτερα· διότι τὰ μὲν δυστυχήματα ὑπομένομεν, ὑπὸ δὲ τῶν εὐτυχημάτων διαφθειρόμεθα. (ζ'.)» Ναί, ἂς καταβάλλωμεν πᾶσαν σπουδήν, ἵνα ἀποδείξωμεν ὅτι ἀδικούμεθα ὑπὸ τῶν κατηγόρων ἡμῶν καὶ ἀναξίως ὀλιγωρούμεθα ὑπὸ τῶν ἰσχυρῶν· ὅτι ἡ φιλτάτη ἡμῶν πατρίς, ἡ Ἑλλάς, εἶναι μὲν μικρά, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀξία καταφρονήσεως· εἶναι μικρὰ ἐνεργείᾳ, ἀλλ' εἶναι δυνάμει μεγάλη· διότι μεγάλη ἐνοικεῖ ἐν αὐτῇ δύναμις βαθμηδὸν ἀναπτυσσομένη.

Ταύτης τῆς δυνάμεως ἡ προσωτέρα ἀνάπτυξις καὶ ἡ πρόοδος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους εἰς λαμπρότερον μέλλον προσδοκᾶται ἐκ τῆς σπουδαίας συμπράξεως τῆς Θεοφρουρήτου βασιλείας Γεωργίου τοῦ Α'. τὰ δὲ πρὸς τοῦτο φέροντα μέσα θέλει ζητήσῃ καὶ εὕρει ἡ τοῦ Βασιλέως σύνεσις, ὁδηγουμένη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀοράτου τῶν βασιλέων ὁδηγοῦ καὶ Ὑψίστου τῆς Ἑλλάδος προστάτου. Ἐὰν δὲ ὑπόμνησίς τις τούτων καὶ παρὰ ταπεινοῦ πολίτου ἁρμόζῃ εἰς τὴν παροῦσαν ἐπίσημον εὐκαιρίαν, ἂς μοι συγχωρηθῇ νὰ ἐκφράσω γνώμην οὐχὶ ἰδίαν, ἀλλὰ μεγάλων τῆς ἀρχαιότητος ἀνδρῶν τὰ τῆς πολιτείας βαθέως μελετησάντων. Ὁ μὲν σοφὸς Πλούταρχος ὁ ἀκριβῶς ἐξερευνήσας τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων τὴν φύσιν ἀποφαίνεται (ἐν λόγῳ β'. περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου τύχης ἢ ἀρετῆς). «Καρπῶν μὲν εὐφορίαν εὐκρασία ποιεῖ καὶ λεπτότης τοῦ περιέχοντος ἀέρος· τεχνῶν δὲ καὶ φύσεων ἀγαθῶν αὔξησιν εὐμένεια καὶ τιμὴ καὶ φιλανθρωπία βασιλέως ἐκκαλεῖται.» Ναί, ὅπως ὁ εὔκρατος καὶ καθαρὸς ἀὴρ συντελεῖ εἰς τὴν εὐφορίαν τῶν καρπῶν τῆς γῆς, οὕτω καὶ ἡ εὐμένεια καὶ τιμὴ καὶ φιλοφροσύνη τοῦ βασιλέως γίνονται αἴτια τῆς προαγωγῆς τῶν ἀγαθῶν φύσεων, τῆς διαπλάσεως χαρακτήρων γενναίων, τῆς ἀναπτύξεως τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, τῆς βλαστήσεως καὶ

(ζ'.) Secumdae res acrioribus stimulis animos explorant: quia miseriae tolerantur, felicitate corrumpimur. (Taciti Hist. L. I. 15).

αὐξήσεως παντὸς ἀγαθοῦ. Δύο δὲ τῆς μεγάλης Ῥώμης ἐμβριθεῖς ὕπατοι, Μ. Γενούκιος καὶ Κ. Κούρτιος, κατὰ τὸν κλεινὸν ἱστοριογράφον Τίτον τὸν Λίβιον λέγουσι (βιβλ. δ'. κεφ. 2.) Cujus rei premium sit in civitate, eam maxime semper auctibus crescere. Καὶ τῷ ὄντι, ὅ,τι βλέπομεν τιμώμενον καὶ βραβευόμενον ἐν τῇ πόλει, εἴτε εἶναι ἀγαθὸν, εἴτε κακὸν, ἐκεῖνο βλέπομεν καὶ αὐξανόμενον καὶ ἐκτεινόμενον περαιτέρω. Ὅπου τιμᾶται καὶ βραβεύεται ἡτιςδήποτε τέχνη ἢ ἐπιστήμη, ὁτιδήποτε ὠφέλιμον ἐπιτήδευμα, ὁτιδήποτε ἐπίκτητον προτέρημα, ἡτιςδήποτε ἀρετή, ἐκεῖ ταῦτα προάγονται καὶ πολλαπλασιάζονται καὶ διαδίδονται περαιτέρω· ὅπου δὲ τὰ ἀντίθετα ἐλαττώματα ἢ αἱ ἐναντίαι κακίαι οὐχὶ μόνον δὲν κολάζονται ἢ δὲν μισοῦνται, ἀλλὰ καὶ τιμῶνται ἐνώπιον τοῦ λαοῦ καὶ ἀπολαύουσι τῆς εὐνοίως τῶν δυνατῶν, ἐκεῖ ταῦτα βλαστάνουσι καὶ αὐξάνονται καὶ ἐκτείνονται καὶ καταλαμβάνουσι κατὰ μικρὸν ὡς ἄκανθαι καὶ τρίβολοι πᾶσαν τὴν χώραν, καὶ συμπνίγουσιν εἴ τι φυτὸν ἀγαθὸν καὶ εὔκαρπον ὑπάρχει ἔτι ἐν αὐτῇ. Τὰς ἁπλουστάτας ταύτας ἀληθείας ἔχων πάντοτε ὁδηγοὺς τῆς Κυβερνήσεώς του ὁ ἀγαθὸς ἡμῶν Βασιλεὺς, ἐκ δὲ τῆς θερμῆς πρὸς τὴν θετήν Του πατρίδα ἀγάπης νέαν πάντοτε δύναμιν πρὸς ἐφαρμογὴν αὐτῶν ἀρυόμενος, θέλει δυνηθῆ νὰ ὑπερνικήσῃ τὰς πολλὰς καὶ μεγάλας δυσχερείας, ἃς παρέχει ἡ Κυβέρνησις βασιλείου νεοπαγοῦς, καὶ ἀναδείξῃ αὐτὸ ἄξιον τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς εὐκλείας, ἄξιον τῶν προσδοκιῶν τῶν χριστιανικῶν καὶ φίλων λαῶν. Ἀληθεύει ὅτι τὸ ἔργον τοῦ ὑπερτάτου ἄρχοντος ἐν τῷ νέῳ ἑλληνικῷ βασιλείῳ εἶναι δυσχερὲς καὶ πολύμοχθον, ἀπαιτοῦν διηνεκῆ σπουδὴν καὶ ἀγρυπνίαν καὶ κάματον καὶ οὐδεμίαν ἐπιτρέπον ἀνάπαυσιν· ἀλλὰ μεγάλη θέλει εἶσθαι καὶ ἡ πνευματικὴ ἡδονὴ, ἣν Αὐτὸς θέλει αἰσθάνεσθαι βλέπων καθημέραν τὰ εὐτυχῆ ἀποτελέσματα τῶν ἀγώνων Του, τὸ ἔθνος προοδεῦον καὶ κραταιούμενον ἐν ἀρετῇ καὶ δυνάμει· μεγάλη δὲ θέλει εἶσθαι ἡ δόξα, ἣν ἐκ τῶν πόνων Αὐτοῦ θέλει θερίσῃ. Τὸ ὄνομά Του ὡς παγιωτοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου θέλει ζήσῃ εἰς αἰῶνας εὐλογούμενον ὑπὸ πάντων.

Ζήτω ὁ Βασιλεύς!

Σημείωσις. Διὰ τὸ στενὸν τοῦ χρόνου παρελείφθησαν ἐν τῇ ἀπαγγελίᾳ πλὴν τῶν σημειώσεων καὶ μέρη τινὰ τοῦ λόγου.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ.

Σελ. 7. στ. 12. προαταιτεῖται γρ. προαπαιτεῖται.
» 8. » 13. πλεισθεῖσα γρ. πλασθεῖσα.
» 16. » 8. δὲν γρ. δὲ.
» 21. » 3. βιβλιοθήκαις γρ. βιβλιοθήκας.
» 30. » 21. ἁρμόδιον γρ. ἁρμοδίαν.
» 48. » 17. ἠνώθη γρ. ἡνώθη.